

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ

**ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ, ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ
ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ

**ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ: ΚΕΜΑΧΛΗΣ ΙΩΑΝΝΗΣ (ΜΔΟ 1933)

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΣΤΑΜΑΤΙΝΑ ΧΑΤΖΗΔΗΜΑ

ΑΘΗΝΑ, 2021

Παράρτημα Β: Βεβαίωση Εκπόνησης Διπλωματικής Εργασίας

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΙΡΑΙΩΣ
ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΔΙΑΤΜΗΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ»

ΒΕΒΑΙΩΣΗ ΕΚΠΟΝΗΣΗΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

(περιλαμβάνεται ως ξεχωριστή (δεύτερη) σελίδα στο σώμα της διπλωματικής εργασίας)

Δηλώνω υπεύθυνα ότι η διπλωματική εργασία για τη λήψη του μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών, του Πανεπιστημίου Πειραιώς «Δίκαιο και Οικονομία» με τίτλο ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΛΗΣ ΚΑΙ ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΚΡΑΤΙΔΕΣ..... ΕΓΓΝ-ΕΜΜΕΛΙΑ..... ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ..... έχει συγγραφεί από εμένα αποκλειστικά και στο σύνολό της. Δεν έχει υποβληθεί ούτε έχει εγκριθεί στο πλαίσιο κάποιου άλλου μεταπτυχιακού προγράμματος ή προπτυχιακού τίτλου σπουδών, στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, ούτε είναι εργασία ή τμήμα εργασίας ακαδημαϊκού ή επαγγελματικού χαρακτήρα.

Δηλώνω επίσης υπεύθυνα ότι οι πηγές στις οποίες ανέτρεξα για την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας, αναφέρονται στο σύνολό τους, κάνοντας πλήρη αναφορά στις συλλογές, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου.

Υπογραφή Μεταπτυχιακού Φοιτητή/τριας.....

Όνοματεπώνυμο.....

Ημερομηνία.....

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Για μένα η ολοκλήρωση αυτής της Διπλωματικής εργασίας σηματοδοτεί το τέλος ενός υπέροχου μεταπτυχιακού κύκλου σπουδών στο Πανεπιστήμιο Πειραιώς. Καταρχάς, θα ήθελα να ευχαριστήσω από τα βάθη της καρδιάς μου την οικογένειά μου, που με στήριξε σε όλη αυτή την προσπάθεια, καθώς κάθε φορά που αισθανόμουν κούραση και πίεση μου έδινε τη δύναμη και το σθένος, έτσι ώστε να συνεχίσω να προσπαθώ αδιάκοπα.

Επιπλέον, ήθελα να ευχαριστήσω από καρδιάς όλους τους καθηγητές μου στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δίκαιο και Οικονομία», καθώς όλοι ήταν πάντα πρόθυμοι για την οποιαδήποτε αρωγή και συμβουλή χρειαζόμουν. Το μέταλλο και ο χαρακτήρας μου σφυρηλατήθηκαν σε μεγάλο βαθμό πλάι σε ανθρώπους με καταπληκτικές γνώσεις και ακαδημαϊκό υπόβαθρο, το οποίο πραγματικά σπάνια συναντάς.

Θα ήθελα επίσης, να ευχαριστήσω όλους όσους συνέβαλαν στις απαντήσεις του ερωτηματολογίου που κατασκεύασα για την ποσοτική μου μελέτη στην παρούσα εργασία. Η συμβολή τους στη μελέτη μου ήταν καθοριστική καθώς χάρις την βοήθειά τους κατάφερα να έχω ένα πολύ μεγάλο δείγμα, με τεράστια ποικιλία, κι έτσι είχα μια μεγάλη βάση για την στατιστική μου ανάλυση. Τους ευχαριστώ επομένους όλους για την πολύτιμη αρωγή.

Αισθάνομαι επιπροσθέτως, την ανάγκη να ευχαριστήσω ιδιαίτερος τρεις καθηγητές μου από το ΠΑ.ΠΕΙ. Καταρχάς τη Διευθύντρια του Μεταπτυχιακού, την κα. Βικτωρία Πέκκα-Οικονόμου, η οποία σε οτιδήποτε κι αν χρειάστηκε κατά τη διάρκεια του προγράμματος ήταν πάντα εκεί ώστε να με βοηθήσει. Το αντικείμενό της έχει σχέση με το θέμα της Διπλωματικής μου εργασίας, κι έτσι πολλές φορές με συμβούλευε σε οτιδήποτε χρειαζόμουν. Ήταν πάντα στο πλάι μου τόσο σε ακαδημαϊκό, όσο και σε ψυχολογικό κομμάτι. Επίσης, θα ήθελα να αναφερθώ ξεχωριστά στον Πρύτανη του Πανεπιστημίου Πειραιώς, τον κ. Άγγελο Κότιο, με τον οποίον συνεργαστήκαμε σε πολύ καλό επίπεδο στα μαθήματά του. Η εμπειρία του και οι συμβουλές του σε διάφορα ζητήματα που

αφορούν τη Διπλωματική μου ήταν πάντα χρήσιμη, μιας και κατάφερα πολλές φορές να πιστέψω στις δυνατότητές μου και να συνεχίσω αδιάκοπα την προσπάθειά μου με αποφασιστικότητα.

Δεν γίνεται φυσικά να μην αναφερθώ στην επιβλέπουσα καθηγήτρια της Διπλωματικής μου εργασίας, την κα. Σταματίνα Χατζηδήμα. Η κα. Χατζηδήμα ανέλαβε να με επιβλέπει στην Διπλωματική μου, και από την αρχή η συνεργασία μας ήταν άψογη. Κάθε φορά που είχα κάποια απορία ήταν πάντα εκεί ώστε να με κατευθύνει σωστά στη μελέτη μου. Η κα. Χατζηδήμα μου έδωσε όλα εκείνα τα εφόδια ώστε να έχω την επάρκεια να εκπονήσω μία άρτια μελέτη σχετικά με τη φοροδιαφυγή και την παραοικονομία στην Ελλάδα. Καθ' όλη τη διάρκεια της διατριβής της Διπλωματικής μου εργασίας, αισθανόμουν τη σιγουριά που πρέπει κάθε φοιτητής να αισθάνεται με τον καθηγητή που τον επιβλέπει σε μία τόσο σημαντική μελέτη. Χάρης την κα. Χατζηδήμα κατάφερα από την αρχή να οργανωθώ πάρα πολύ σωστά, και να έχω άνεση χρόνου τόσο για την δομή της εργασίας, όσο και για την εκπόνηση αυτής, στο βιβλιογραφικό σκέλος αρχικά, αλλά και στο εμπειρικό σκέλος της εργασίας μου. Την ευχαριστώ πολύ για όλα, καθώς η συνεργασία μας ήταν πραγματικά καταπληκτική.

Τέλος, θα ήθελα να αναφερθώ στην καθηγήτρια Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Κρήτης και Διευθύντρια μου στο Ινστιτούτο Εμπορίου και Υπηρεσιών της Ε.Σ.Ε.Ε. την κα. Βάλια Αρανίτου. Η κα. Αρανίτου έχει υπάρξει και καθηγήτρια μου τα προηγούμενα χρόνια και είχαμε πάντα μια εξαιρετική συνεργασία σε όλα τα επίπεδα. Γνωρίζομαστε χρόνια και στην παρούσα προσπάθειά μου, συνέβαλε καθοριστικά ώστε να βρω αυτούς τους δύσκολους καιρούς την απαιτούμενη βιβλιογραφία για την μελέτη μου. Οφείλω να την ευχαριστήσω ιδιαίτερω καθώς πάντα είναι πλάι μου και με στηρίζει σε κάθε μου βήμα!

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία αναλύει τις επιδράσεις της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελλάδα. Τα συγκεκριμένα δύο φαινόμενα, συμβαδίζουν καθώς και αλληλοσυμπληρώνονται, ιδιαίτερα σε μια περίοδο διαρκούς οικονομικής κρίσης. Τόσο η φοροδιαφυγή, όσο και η παραοικονομία μειώνουν τα έσοδα του κράτους, πράγμα το οποίο είναι αρνητικό για όλους τους πολίτες μιας και η ανταποδοτικότητα φόρου δεν επαρκεί, κι επομένως δημιουργούνται ανισότητες στους φορολογούμενους, καθώς τα επίσημα στοιχεία του κράτους δεν είναι αντιπροσωπευτικά της πραγματικής οικονομίας. Βέβαια όπως θα δούμε και κατά τη διάρκεια της εργασίας ενώ έχουν αρκετά όμοια αποτελέσματα και αντίκτυπο στην οικονομία, έχουν και διαφορές οι οποίες αναπτύσσονται και μελετώνται ενδελεχώς.

Στη συγκεκριμένη εργασία αναλύεται επαρκές το θεωρητικό σκέλος αυτών των δύο φαινομένων. Αρχικά θα δούμε ορισμένες λειτουργίες των φόρων, καθώς και είδη τους. Θα δούμε πως λειτουργούν στην Ελλάδα, με βάση το φορολογικό σύστημα. Στη συνέχεια αναλύεται η έννοια και τα είδη παραοικονομίας και η διαφορά της από άλλα φαινόμενα. Έπειτα θα γίνει εκτενής αναφορά συνολικά στη φοροδιαφυγή, και πώς λειτουργεί το νομικό πλαίσιο φοροδιαφυγής στην Ελλάδα.

Στη συνέχεια της εργασίας γίνεται εκτενής μελέτη σχετικά με διάφορους τομείς στους οποίους η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία ως φαινόμενα επηρεάζουν την ελληνική οικονομία, κάνοντας διάκριση ανά τομέα. Στη συνέχεια ακολουθεί ποσοτική μελέτη, που στόχο έχει να αποτυπώσει τη γνώμη των πολιτών πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα. Τέλος, υπάρχουν ορισμένα συμπεράσματα τα οποία πηγάζουν απ' την εν λόγω εργασία, καθώς και ορισμένες προτάσεις, τόσο για την αντιμετώπιση αλλά και για περαιτέρω έρευνα.

ABSTRACT

This paper analyzes the effects of tax evasion and the underground economy in Greece. These two phenomena go hand in hand as well as complement each other, especially in a period of constant economic crisis. Both tax evasion and the informal economy reduce state revenues, which is negative for all citizens as tax returns are insufficient, inequalities, are created among taxpayers, and of course official government figures are not representative of the real economy. Of course, as we will see during the work, while they have several similar results and an impact on the economy, they also have differences which are developed and studied thoroughly.

In this paper the theoretical part of these two phenomena is sufficiently analyzed. We will first look at some of the functions of taxes, as well as their types. We will see how they work in Greece, based on the tax system. Then the concept and types of informal economy and its difference from other phenomena are analyzed. Afterwards there will be an extensive report on tax evasion as a whole, and how the legal framework of tax evasion works in Greece.

In the continuation of the work, an extensive study is made on various sectors in which tax evasion and the black economy as phenomena affect the Greek economy, distinguishing by sector. This is followed by a quantitative study, which aims to capture the opinion of citizens on this issue. Finally, there are some conclusions that stem from this work, as well as some suggestions, both for the treatment and for further research.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ	10
1.1. Η έννοια του φόρου	10
1.2. Σκοπός και λειτουργία του φόρου	12
1.3. Διάκριση φόρου από λοιπές φορολογικές επιβαρύνσεις	13
1.4. Κατηγορίες φόρων	15
1.4.1. Κεφαλικός φόρος	17
1.4.2. Φόροι εισοδήματος	17
1.4.3. Φόρος κατανάλωσης	18
1.4.4. Φόροι κατοχής περιουσίας	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ	21
2.1. Εννοιολογικό πλαίσιο	21
2.2. Οι αιτίες της παραοικονομίας	24
2.2.1 Ο βαθμός της φορολογικής και ασφαλιστικής επιβάρυνσης	25
2.2.2 Ένταξη των φορολογικών κανονισμών	26
2.2.3 Επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας	28
2.2.4 Κανονισμοί στην αγορά εργασίας και μισθολογικό κόστος	28
2.2.5 Υπηρεσίες δημόσιου τομέα	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ	32
3.1. Φοροδιαφυγή: εννοιολογικός ορισμός	32
3.2. Μέθοδοι φοροδιαφυγής	35
3.2.1. Φοροδιαφυγή φυσικών προσώπων	36
3.2.2. Φοροδιαφυγή νομικών προσώπων	37
3.3. Διάκριση της φοροδιαφυγής από άλλες συναφείς έννοιες	41
3.3.1. Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή	41
3.3.2. Φοροδιαφυγή και παραοικονομία	43

3.4. Το νομικό πλαίσιο της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα	47
ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ.....	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	50
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ.....	60
5.1. Μεθοδολογία	60
5.1.1 Σκοπός της έρευνας.....	60
5.1.2 Δείγμα της έρευνας	60
5.1.3 Εργαλείο της έρευνας.....	61
5.1.4 Συλλογή δεδομένων	61
5.1.5 Ανάλυση δεδομένων	61
5.2. Περιγραφική στατιστική.....	62
5.2.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά.....	62
5.2.2 Απόψεις αναφορικά με την επιρροή της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία.....	67
5.3. Επαγωγική στατιστική	82
5.3.1. 1 ^ο ερευνητικό ερώτημα.....	83
5.3.2. 2 ^ο ερευνητικό ερώτημα.....	84
5.3.3. 3ο ερευνητικό ερώτημα	86
5.4. Συμπεράσματα	87
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	89
6.1. Επίλογος και συμπεράσματα Διπλωματικής Εργασίας.....	89
6.2. Προτάσεις για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας	92
6.3. Συμβολή της διπλωματικής στην επιστημονική κοινότητα	95
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ	96

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στη συγκριμένη εργασία μελετάται τόσο με βιβλιογραφικό σκέλος, όσο και με εμπειρικό, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Συχνά ακούμε στην καθημερινότητα τις δύο αυτές έννοιες. Πως όμως αποτυπώνεται το πραγματικό αντίκτυπο τους στην ελληνική οικονομία; Στην εργασία αυτή έχει γίνει μελέτη συνδυαστικά, έτσι να μπορούμε να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα για το ζητούμενο. Πιο συγκεκριμένα:

Στο πρώτο σκέλος της εργασίας γίνεται μια εκτενής αναφορά η οποία μελετάται μέσω βιβλιογραφίας. Η βιβλιογραφία αυτή προέρχεται από συγγράμματα που αφορούν τόσο τη φοροδιαφυγή, όσο και την παραοικονομία, καθώς και από ηλεκτρονικά site, αλλά και από ειδικές πλατφόρμες αναζήτησης. Λόγω των ιδιαίτερων συνθηκών της πανδημίας Covid-19, η εύρεση μεγάλου όγκου βιβλιογραφίας προήλθε σε μεγάλο βαθμό από ηλεκτρονικές βιβλιοθήκες. Το βιβλιογραφικό κομμάτι της εργασίας συγκριτικά με το συνολικό μέγεθος της μέγεθος της Διπλωματικής καλύπτει λιγότερο από το μισό, μιας και ο σκοπός της μελέτης είναι να έχει ένα μεγάλο εμπειρικό σκέλος. Το θεωρητικό μέρος επομένως, αναφέρεται πιο συνοπτικά -πλην όμως περιεκτικά- στους φόρους, τόσο σε έννοιες όσο και σε κατηγορίες, στην παραοικονομία και που τη συναντάμε, καθώς και μια ευρεία ανάλυση της φοροδιαφυγής.

Στη συνέχεια της Διπλωματικής εργασίας έχει γίνει εμπειρική μελέτη πάνω στο βασικό ζητούμενο. Γίνεται δηλαδή μια ευρεία αναζήτηση αναφορικά με τις επιρροές της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην ελληνική οικονομία. Συγκεκριμένα στην εργασία η εμπειρική μελέτη χωρίστηκε σε δύο σκέλη. Πρώτον, πραγματοποιήθηκε ανάλυση δεδομένων (Data Analysis) από έτοιμα δεδομένα, και από πηγές που περιείχαν πίνακες, παραρτήματα κλπ. Έπειτα, επέλεξα να εντάξω στη μελέτη μου πρωτογενές υλικό, πράγμα το οποίο θεωρώ πολύ σημαντικό για μία άρτια Διπλωματική εργασία.

Πιο συγκεκριμένα, επέλεξα να πραγματοποιήσω ποσοτική μελέτη, κι έτσι κατασκεύασα ένα ερωτηματολόγιο με ερωτήσεις κλειστού τύπου, έτσι ώστε να

αποτυπώσω στη μελέτη μου την κοινή γνώμη αναφορικά με το ζητούμενο. Επειδή η συνολική εμπειρική μελέτη πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια της πανδημίας Covid-19 όπως αναφέρθηκε και πιο πάνω, θέλησα μέσα στο ερωτηματολόγιο να συμπεριλάβω και μερικές ερωτήσεις που δείχνουν το τι πιστεύει ο κόσμος αναφορικά με την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία, πως δηλαδή τους επηρεάζει- κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Επομένως πέραν των άλλων, μέσω της ποσοτικής μελέτης βλέπουμε και το πρόσφατο κοινωνικό αντίκτυπο αυτών των φαινομένων.

Συνέλεξα για την ποσοτική μου μελέτη συνολικά 616 ερωτηματολόγια ως δείγμα, πράγμα που μου έδωσε τη δυνατότητα να κάνω στατιστική ανάλυση έχοντας μεγάλη ποικιλία από ερωτούμενους όλων των ηλικιών, επαγγελματιών κλπ. Η στατιστική ανάλυση που πραγματοποίησα μέσω της μεθόδου SPSS για τη Διπλωματική μου εργασία αποτελεί ένα μεγάλο μέρος, και βασικό για τη συνολική μελέτη, καθώς αποτελεί το πρωτογενές μου υλικό. Μέσω αυτού, βγαίνουν πολλές χρήσιμες πληροφορίες αναφορικά με την άποψη του κόσμου για το ζητούμενο μας, αλλά και πολλά χρήσιμα συμπεράσματα προς διερεύνηση.

Στο τέλος της μελέτης, γράφω τα γενικά συμπεράσματα καθώς και διάφορες προτάσεις για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Συνολικά με την εργασία αυτή προσπάθησα να αποτυπώσω με σαφή και κατανοητό τρόπο, πέραν απ' τις συνέπειές των φαινομένων της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας, και διάφορους τρόπους αντιμετώπισης. Αποτέλεσε για μένα κίνητρο να συνεισφέρω όσο μπορώ και να βάλω το λιθαράκι μου αξιοποιώντας εμπειρικά δεδομένα για το συγκεκριμένο θέμα. Ο βασικός στόχος του να συμπεριλάβω και πρωτογενές υλικό, συνδυάστηκε αρμονικά με το θεωρητικό πλαίσιο κι έτσι συνολικά η εργασία μου έχει σκοπό να αναδείξει τόσο τα προβλήματα που δημιουργούν για τον πολίτη η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία, όσο και να προσφέρει ουσιαστικές προτάσεις αντιμετώπισης των εν λόγω φαινομένων.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΦΟΡΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΦΟΡΟΛΟΓΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ

1.1.Η έννοια του φόρου

Σύμφωνα με τον επικρατούντα ορισμό του Jeze «ο φόρος είναι αναγκαστική χρηματική παροχή των ιδιωτών προς το κράτος υπό μορφή οριστική και χωρίς ειδικό αντάλλαγμα με σκοπό την κάλυψη των δημοσίων βαρών». (Τσάτσος, 2012). Πρόκειται δηλαδή για μια οριστική παροχή υλικής, κατά κανόνα χρηματικής, φύσεως η οποία ενέχει έναν περιοδικό χαρακτήρα και πρόκειται για ένα κλασικό παράδειγμα υποχρέωσης του Δημοσίου Δικαίου, όπου μεταξύ των δυο μερών, ο φορολογούμενος υπέχει προς το άλλο μέρος που είναι το κράτος ή άλλα ΝΠΔΔ, φοροδοτική υποχρέωση στη βάση ατομικών διοικητικών πράξεων, με σκοπό την εξασφάλιση εσόδων, για την εκπλήρωση σκοπών οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής (Φινοκαλιώτης, 2014: 4). Από τα παραπάνω προκύπτει ότι βασικά συστατικά στοιχεία της έννοιας του φόρου είναι η παροχή των ιδιωτών προς το κράτος ή άλλα ΝΠΔΔ η οποία είναι χρηματική, οριστική, υποχρεωτική κι χωρίς ειδικό αντάλλαγμα, προς σκοπό την εκπλήρωση δημοσίων σκοπών.

Πρωτογενής πηγή του φόρου, αποτελεί το Σύνταγμα, το οποίο θέτει τις βασικές φορολογικές αρχές τις οποίες οφείλει να τηρήσει ο κοινός νομοθέτης αλλά και ο δικαστής αναφορικά με τους φορολογικούς νόμους. Ειδικότερα στα άρθρα 4 (παράγραφος 1 και 5), 20 (παράγραφος 1), 36 (παράγραφος 2), 73 (παράγραφος 5), 76 (παράγραφος 7), και 78 του Συντάγματος τίθενται ένα σύνολο υπερνομοθετικών αρχών οι οποίες αποτελούν τα θεμέλια του Φορολογικού Δικαίου και διασφαλίζουν τις αρχές του κράτους δικαίου και του κοινωνικού κράτους δικαίου μέσα στην Πολιτεία. Οι βασικές αυτές αρχές είναι οι ακόλουθες (Φινοκαλιώτης, 2014):

1. Η αρχή της νομιμότητας του φόρου
2. Η αρχή της ετήσιας συγκατάθεσης της βουλής για την βεβαίωση και είσπραξη του φόρου
3. Η αρχή της βεβαιότητας του φόρου
4. Η αρχή της ισότητας του φόρου
5. Η αρχή της καθολικότητας του φόρου, και
6. Η αρχή της μη αναδρομικότητας του φόρου
7. Αρχές που πηγάζουν από τις διατάξεις των ατομικών δικαιωμάτων

Η αρχή της νομιμότητας του φόρου θεσπίζεται στο ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 78 στις παραγράφους 1 και 4. Ειδικότερα η παράγραφος 1 αναφέρει: «Κανένας φόρος δεν επιβάλλεται ούτε εισπράττεται χωρίς τυπικό νόμο που καθορίζει το υποκείμενο της φορολογίας και το εισόδημα, το είδος της περιουσίας, τις δαπάνες και τις συναλλαγές ή τις κατηγορίες τους στις οποίες αναφέρεται ο φόρος». Επιπλέον, η παράγραφος 4 συμπληρώνει: «Το αντικείμενο της φορολογίας, ο φορολογικός συντελεστής, οι απαλλαγές ή εξαιρέσεις από την φορολογία και η απονομή των συντάξεων δεν μπορούν να αποτελέσουν αντικείμενο φορολογικής εξουσιοδότησης».

Ο τυπικός νόμος θα πρέπει να καθορίζει ένα σύνολο στοιχείων (*essentialia negotii*) και ειδικότερα α) Το υποκείμενο του φόρου που μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο β) το αντικείμενο του φόρου που σύμφωνα με το Σύνταγμα μπορεί να είναι το εισόδημα, η περιουσία, η δαπάνη και οι συναλλαγές γ) το φορολογικό συντελεστή, το δεκαδικό δηλαδή ποσοστό ανά μονάδα μέτρησης με βάση το οποίο θα γίνει ο υπολογισμός του οφειλόμενου φόρου, δ) τις απαλλαγές και εξαιρέσεις από τον φόρο (Φινοκαλιώτης, 2014).

1.2.Σκοπός και λειτουργία του φόρου

Ως προς τον σκοπό ύπαρξης του φόρου, έχουν διατυπωθεί στην θεωρία του διοικητικού δικαίου ποικίλες θεωρίες οι οποίες επιχειρούν να αναλύσουν σε δικαιοπολιτικό επίπεδο την ύπαρξη υποχρέωσης του πολίτη προς καταβολή φόρου. Μια από τις επικρατούσες σήμερα θεωρίες που γίνεται ευρέως αποδεκτή είναι η θεωρία του καθήκοντος ή της θυσίας. Με βάση την εν λόγω θεωρία, ο φόρος που καταβάλλει το υποκείμενο του φόρου δηλαδή ο φορολογούμενος, δεν συνιστά κάποιο αντίτιμο για τις κρατικές παροχές που απολαμβάνει ή θα έπρεπε να απολαμβάνει, αλλά αποτελεί κατ' ουσία ένα κοινωνικό καθήκον, μια «θυσία» των φορολογούμενων για την κάλυψη των αναγκαίων δαπανών του Κράτους (Mankiw & Taylor, 2010).

Αυτό γιατί, προκειμένου το κράτος να μπορεί να διαθέτει δωρεάν προς το κοινωνικό σύνολο τα δημόσια αγαθά, καθώς και να καλύπτει τις ποικίλες άλλες δαπάνες του, απαιτούνται πόροι. Τους πόρους αυτούς δεν διαθέτουν οι δημόσιοι φορείς δεδομένου ότι οι πόροι είναι περιορισμένοι. Συνεπώς για την εξασφάλιση των πόρων αυτών οι δημόσιοι φορείς, πρέπει να υιοθετήσουν άλλα μέσα, μεταξύ των οποίων και μονομερή μέσα αναγκαστικού χαρακτήρα τα οποία συνεπάγονται παροχή των ιδιωτικών φορέων προς τους δημόσιους φορείς χωρίς αντίστοιχη ειδική αντιπαροχή των τελευταίων (Τσάτσος, 2012).

Ο φόρος επιτελεί συγκεκριμένες λειτουργίες. Η λειτουργία των φόρων ως αναγκαστικό μέσο μετάθεσης πόρων από τον ιδιωτικό στο δημόσιο τομέα για την χρηματοδότηση των κρατικών δαπανών και των υπηρεσιών του κράτους προς το κοινωνικό σύνολο, είναι γνωστή ως ταμειυτική λειτουργία. Πρόκειται για την βασικότερη λειτουργία των φόρων, η οποία ωστόσο δεν είναι η μοναδική. Εκτός από την ταμειυτική λειτουργία, οι φόροι επιτελούν κι επιμέρους λειτουργίες καθώς αποτελούν βασικό εργαλείο άσκησης οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής εκ μέρους των κρατικών φορέων (Θεοχαρόπουλος, 2000).

Έτσι, γίνεται διάκριση μεταξύ της οικονομικής και κοινωνικής λειτουργίας των φόρων. Η οικονομική λειτουργία των φόρων συνδέεται με τη χρήση τους ως μέσου άσκησης οικονομικής πολιτικής και ανακατανομής των πόρων στην οικονομία καθώς και την χρηματοδότηση της απασχόλησης και της καταπολέμησης της ανεργίας και του πληθωρισμού. Η κοινωνική λειτουργία των φόρων αναφέρεται στη χρήση τους ως εργαλείων άσκησης κοινωνικής πολιτικής, δηλαδή βελτίωσης των όρων διανομής του εισοδήματος και του πλούτου (Θεοχαρόπουλος, 2000).

1.3. Διάκριση φόρου από λοιπές φορολογικές επιβαρύνσεις

Η έννοια του φόρου, εντάσσεται στην γενικότερη κατηγορία των δημοσιονομικών βαρών τα οποία διακρίνονται σε α) επιβαρύνσεις φορολογικού χαρακτήρα και β) επιβαρύνσεις μη φορολογικού χαρακτήρα. Στις επιβαρύνσεις φορολογικού χαρακτήρα εντάσσονται οι φόροι και οι φορολογικές κυρώσεις ενώ στις επιβαρύνσεις μη φορολογικού χαρακτήρα, τα ανταποδοτικά τέλη, οι χρηματικές κυρώσεις, τα παράβολα, οι κοινωνικές εισφορές, οι κοινωνικοί πόροι, καθώς και τα ιδιόμορφα μέτρα διοικητικού ελέγχου.

Η έννοια του φόρου διακρίνεται σημαντικά από άλλες συναφείς έννοιες. Καταρχάς, διακρίνεται από την έννοια του ανταποδοτικού τέλους. Πρόκειται μάλιστα για μια διάκριση, η οποία είναι κρίσιμη και ουσιώδης, δεδομένου ότι σε περίπτωση μιας οικονομικής επιβάρυνσης, ο χαρακτηρισμός του βάρους είναι κρίσιμος καθώς συνδέεται με σημαντικές έννομες συνέπειες, με σημαντικότερη όλων την αρχή της νομιμότητας του φόρου (Τσάτσος, 2012).

Το ανταποδοτικό τέλος, όπως και ο φόρος, αποτελεί μεν αναγκαστική παροχή των πολιτών η οποία όμως καταβάλλεται έναντι ειδικής αντιπαροχής, δηλαδή έναντι ειδικώς προς τους πολίτες παρεχόμενης δημόσιας υπηρεσίας, προς την οποία βρίσκεται έτσι σε σχέση αντιστοιχίας και η οποία αυτή παροχή αποσκοπεί στην κάλυψη του κόστους της υπηρεσίας. Αντίθετα, ο φόρος, αποτελεί παροχή

του φορολογούμενου προς το Δημόσιο που δεν συνδέεται όμως, με αντίστοιχη παροχή του Δημοσίου προς τον επιβαρυνόμενο. Με άλλα λόγια, η επιβολή φόρου έχει ως προορισμό την κάλυψη των δημοσίων δαπανών και δεν αποσκοπεί στην κάλυψη των δαπανών για την αντιπροσφορά μιας συγκεκριμένης παροχής ή υπηρεσίας προς τους πολίτες, όπως το ανταποδοτικό τέλος (Θεοχαρόπουλος, 2000).

Ο χαρακτηρισμός ενός οικονομικού βάρους από την διάταξη του κοινού νόμου δεν είναι αυτός που καθορίζει την υπόστασή του ως φόρου ή ανταποδοτικού τέλους, αλλά η φύση και ο σκοπός που υπηρετεί. Βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί τις έννοιες του φόρου και του ανταποδοτικού φόρου, είναι το αν και κατά πόσο η παρεχόμενη προς τον πολίτη παροχή υπέχει το χαρακτήρα ανταλλάγματος για κάποια υπηρεσία που παρασχέθηκε προς αυτόν. (Θεοχαρόπουλος, 2000).

Η νομολογία έχει συνάγει ορισμένες αρχές για το ανταποδοτικό τέλος. Ειδικότερα το ανταποδοτικό τέλος, αντικρίζει ειδική παροχή του Δημοσίου ή ενός ΝΠΔΔ, δεν ωφελεί αόριστο κύκλο προσώπων, υφίσταται αντιστοιχία μεταξύ υποχρέωσης και παροχής, χωρίς να απαιτείται απόλυτη αναλογία, ενώ αρκεί κατά προσέγγιση αντιστοιχία. Τέλος δεν απαιτείται η πραγματική χρήση της παροχής, αλλά η ετοιμότητα για την παροχή της και θα πρέπει να τηρούνται οι αρχές της ανταποδοτικότητας και της ίσης μεταχείρισης (Τσάτσος, 2012).

Οι φορολογικές κυρώσεις αποτελούν επίσης όπως και ο φόρος δημόσια έσοδα και επιβάλλονται για την παράβαση των διατάξεων του φορολογικού δικαίου. Περαιτέρω, τα χρηματικά πρόστιμα, επιβάλλονται ως κύρωση για παράβαση κανόνων δικαίου, ενώ τα παράβολα, είναι χρηματικά τα οποία καταβάλλονται από τους φορολογούμενους στο δημόσιο και τα οποία έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα. Τέλος οι ασφαλιστικές εισφορές είναι υποχρεωτικές εισφορές που καταβάλλονται στα ασφαλιστικά ταμεία από τους εργοδότες και τους ασφαλισμένους και εξυπηρετούν σκοπούς κοινωνικής ασφάλισης.

1.4. Κατηγορίες φόρων

Για να ταξινομήσουμε τα είδη των φόρων πρέπει να βρούμε ένα κριτήριο που είναι και το επικρατέστερο, και άρα κοινό ώστε να καταλάβουμε τις διακρίσεις ανά κατηγορία. Ένα τέτοιο κριτήριο λοιπόν είναι η οικονομική βάση. Με τον όρο οικονομική βάση εννοούμε ένα οικονομικό μέγεθος πάνω στο οποίο υπολογίζουμε τον φόρο. Το κράτος δηλαδή θεσπίζει τον όρο φορολογική βάση ώστε να διευκολύνεται να βρει το φορολογικό συντελεστή πάνω στον οποίο θα στηριχθεί (Τσάτσος, 2012). Οι φόροι ταξινομούνται σε άμεσους και έμμεσους φόρους. Τα πλεονεκτήματα των άμεσων και των έμμεσων φόρων αντίστοιχα είναι τα εξής:

- Πλεονεκτήματα άμεσων φόρων:
- ✓ Το κράτος γνωρίζει το ακριβές ποσό του πολίτη –στο βαθμό που είναι δυνατό αυτό.
- ✓ Οι άμεσοι φόροι είναι αποτελεσματικότεροι ως προς τη δικαιοσύνη. Όποιος έχει μεγαλύτερο εισόδημα, πληρώνει περισσότερο φόρο.
- ✓ Δεν έχουν μεγάλο κόστος είσπραξης
- ✓ Υπάρχει σταθερότητα στην απόδοση

- Πλεονεκτήματα έμμεσων φόρων:
 - ✓ Η εισπραξή τους είναι πιο εύκολη, μιας και όσο περισσότερο καταναλώνει κάποιος σε αγαθά, πληρώνει απευθείας με την αγορά. Επομένως καταβάλλονται εύκολα
 - ✓ Είναι η σίγουρη λύση για το κράτος μιας και αποφεύγεται η φοροδιαφυγή
 - ✓ Έχουν μεγαλύτερη απόδοση
 - ✓ Έχουν το συγκριτικό πλεονέκτημα ότι το κράτος μπορεί να τους εισπράξει και από ξένο τουρισμό -που κατά γενική ομολογία ενισχύει πολύ τις εισπράξεις του κράτους.

- Μειονεκτήματα άμεσων φόρων:
 - ✓ Δεν αποδίδονται όπως οι έμμεσοι
 - ✓ Ευνοούν τη φοροδιαφυγή, μιας και κάποιος μπορεί εύκολα να κρύψει το πραγματικό το εισόδημα
 - ✓ Μπορεί εύκολη να αλλάξει η βάση κι έτσι γίνονται αντικείμενο εκμετάλλευσης πολλές φορές απ' το κράτος στους πολίτες
 - ✓ Έχουν κάπως δυσκολότερη διαδικασία συλλογής

- Μειονεκτήματα έμμεσων φόρων:
 - ✓ Ένα μειονέκτημα είναι ότι σε περιόδους κρίσης μπορεί να μην είναι βέβαιη η εισπραξη τους μιας και μειώνονται οι δαπάνες των πολιτών

Επιπλέον, οι φόροι ταξινομούνται σε 4 γενικές κατηγορίες, με κριτήριο πάντα τη φορολογική βάση. Τους κεφαλικούς φόρους, τους φόρους εισοδήματος, τους φόρους κατανάλωσης και τους φόρους περιουσίας.

1.4.1. Κεφαλικός φόρος

Με την έννοια κεφαλικό φόρο εννοούμε έναν φόρο σταθερού ποσού ανά φορολογούμενο. Στη συγκεκριμένη περίπτωση όλοι οι φορολογούμενοι υφίστανται ακριβώς την ίδια φορολογική επιβάρυνση ανεξάρτητα και πέρα από το εισόδημά τους ή τις κοινωνικές τους συνθήκες. Επομένως, κάθε άτομο προσφέρει ως φόρο ένα συγκεκριμένο ποσό που προκύπτει απ' τη διαίρεση των απαιτούμενων εσόδων -για το κράτος- επί του συνόλου του πληθυσμού. Φυσικά η συγκεκριμένη μορφή φόρου αποτελεί έναν άμεσο φόρο, και επίσης στη σημερινή εποχή επειδή ακριβώς θεωρήθηκε άδικο το να υφίστανται ίδια φορολογική επιβάρυνση οι έχοντες και οι μη έχοντες, έχει αντικατασταθεί από άλλους φόρους.

1.4.2. Φόροι εισοδήματος

Για να υπολογίσουμε τους φόρους εισοδήματος χρησιμοποιούμε ως φορολογική βάση το εισόδημα του κάθε ατόμου. Έτσι, ο κάθε φορολογούμενος πληρώνει ως αντίτιμο (φόρο) ένα ποσό που πηγάζει απ' τη λεγόμενη φοροδοτική ικανότητα. Ο φόρος εισοδήματος είναι ο πλέον άμεσος φόρος, μιας και ο κάθε πολίτης προσφέρει ως φορολογικό αντίτιμο στην πολιτεία, με βάση τις πραγματικές του ικανότητες και θεωρείται από πολλούς αναλυτές ο δικαιότερος φόρος. Ο φόρος εισοδήματος χωρίζεται σε δύο βασικές κατηγορίες:

- Η πρώτη μεγάλη κατηγορία αποτελεί τους φόρους εισοδήματος φυσικών προσώπων, η οποία προκύπτει κατόπιν αφαίρεσης εξόδων και απαλλαγών.
- Η δεύτερη κατηγορία φόρων εισοδήματος είναι οι φόροι νομικών προσώπων, δηλαδή οι φόροι που προσκομίζονται από ανώνυμων ιδιοκτήτες εταιρειών. Και σε αυτή την περίπτωση αφαιρούνται έξοδα εταιρειών και ο φόρος εμπίπτει απ' το καθαρό ποσό.

Επί προσθέτως, ο φόρος εισοδήματος είναι προοδευτικός. Δηλαδή υπάρχουν κλίμακες όπου οι φορολογούμενοι με το περισσότερο εισόδημα πληρώνουν και περισσότερο φόρο (Φινοκαλιώτης, 2014). Αυτό έρχεται σε αντίθεση με τον αναλογικό φόρο, όπου προκρίνει την ίση ποσοστιαία κατανομή φόρων ανεξάρτητα απ' το εισόδημα του καταναλωτή. Φυσικά η προοδευτική φορολογία είναι πιο δίκαια.

1.4.3. Φόρος κατανάλωσης

Ο φόρος κατανάλωσης καταρχάς αποτελεί μια μορφή έμμεσου φόρου. Δεν προκύπτει από το εισόδημα ενός φορολογούμενου, αλλά ως βάση υπολογισμού χρησιμοποιείται η μέτρηση κατανάλωσης που πραγματοποιεί. Επομένως, όσο περισσότερο καταναλώνει, τόσο περισσότερο θα πληρώσει φορολογικό αντίτιμο στο κράτος (Φινοκαλιώτης, 2014). Όσο λιγότερο καταναλώνει –αγοράζει προϊόντα πχ- τόσο λιγότερο θα αποδώσει σε φόρους στο κράτος. Επομένως ο φόρος κατανάλωσης προκύπτει απ' τις αγορές αγαθών που πραγματοποιεί ένα άτομο, δηλαδή εξαρτάται απ' τις δαπάνες του. Γενικά, ο φόρος κατανάλωσης θεωρείται από πολλούς ως ο πιο δίκαιος φόρος. Αυτή η θεωρία αντιμάχεται τη θεωρία ότι ο φόρος εισοδήματος είναι πάντα ο πιο σωστός. Θεωρητικά μια προοδευτική φορολογία εισοδήματος μειώνει τις ανισότητες μιας και ο πιο καλά αμειβόμενος, ή αυτός που έχει μεγαλύτερη περιουσία πληρώνει περισσότερο,

όμως απ' την άλλη πολλοί υποστηρίζουν ότι είναι πιο ορθό να πληρώνει κάποιος περισσότερο ανάλογα το πόσο καταναλώνει.

Ο ΦΠΑ (Φόρος Προστιθέμενης Αξίας) είναι ο έμμεσος φόρος που αυξάνει την τιμή ενός προϊόντος. Ο ΦΠΑ καταβάλλεται στο κράτος από έναν μαγαζάτορα, εταίρο, ελεύθερο επαγγελματία κλπ. Μπαίνει προσθετικά σε ένα προϊόν ή μια υπηρεσία και έτσι ο κάθε φορολογούμενος υφίσταται φορολογική παρακράτηση τέτοιου τύπου εάν αγοράσει παραπάνω αγαθά. Ο ΦΠΑ δεν είναι σταθερός και ποικίλει ανάλογα με το είδος και το προϊόν. Τα τελευταία χρόνια έχει παρατηρηθεί ότι στην Ελλάδα ο ΦΠΑ έχει αυξηθεί από 8% που ήταν ως το 2009, στο 23% μέχρι σήμερα, ενώ σε πολλές περιπτώσεις είχε φτάσει και το 24% τα προηγούμενα χρόνια. Αυτόματα ο ΦΠΑ αυξάνει ραγδαία την τιμή του προϊόντος, και άρα ο κόσμος βιώνει ακρίβεια. Όπως θα δούμε και στην εμπειρική μελέτη μας, το θέμα του ΦΠΑ είναι κομβικό στην μείωση της αγοραστικής δύναμης. Απ' τη στιγμή που το κάθε άτομο θα πληρώσει το ίδιο για ένα προϊόν όσο εισόδημα και να έχει, αυτόματα θεωρείται άδικο, καθώς μια αύξηση του ΦΠΑ αλλιώς επηρεάζει έναν αρκετά εύπορο φορολογούμενο, και αλλιώς έναν που δεν είναι εύπορος (Mankiw & Taylor, 2010). Βέβαια όπως θα δούμε και παρακάτω στη μελέτη μας, υπάρχει η άποψη ότι είναι καλύτερο οι έμμεσοι φόροι να είναι υψηλότεροι –και άρα το φορολογικό βάρος να πέφτει περισσότερο σε όσους καταναλώνουν, και λιγότερο σε όσους δεν δαπανάν τόσο.

1.4.4. Φόροι κατοχής περιουσίας

Όταν ένα νομικό ή φυσικό πρόσωπο κατέχει περιουσία φορολογείται για αυτήν. Η περιουσία μπορεί να έχει δύο μορφές:

- Μπορεί να αφορά χρηματική περιουσία, δηλαδή κινητή περιουσία με την έννοια του χρηματικού ποσού που έχει ένα φυσικό πρόσωπο ως αποταμίευση. Το ποσό αυτό μπορεί να προέρχεται είτε από πραγματική εισοδηματική αποταμίευση, είτε από κάποια κληρονομία. Σε περίπτωση αποταμίευσης από εισόδημα, το ποσό αυτό έχει φορολογηθεί και δεν υπόκειται σε περαιτέρω φορολογία παρά μόνον εάν γίνει μεταβίβαση σε άλλη χώρα ή μέσω νομικού κωλύματος. Σε περίπτωση απόκτησης κινητής περιουσίας από κληρονομιά η περιουσία υπόκειται κανονικά σε φόρο προς το δημόσιο (Θεοχαρόπουλος, 2000).
- Μια ακόμα περιουσία είναι η ακίνητη περιουσία. Η ακίνητη περιουσία φορολογείται εάν μεταβιβαστεί (κληροδοτηθεί) και επίσης αναφέρεται στο πόθεν έσχες. Η ακίνητη περιουσία πλέον φορολογείται και με άμεσο τρόπο, μιας και από το 2013 υπάρχει ο ΕΝΦΙΑ. Ο εν λόγω φόρος υποχρεώνει τον φορολογούμενο να προσφέρει στο κράτος φορολογικό αντίτιμο ίσο του υπολογισμού της βάσης της αντικειμενικής αξίας του οικήματος. Κατά γενική ομολογία όπως θα δούμε και παρακάτω ο ΕΝΦΙΑ δεν θεωρείται ένας δίκαιος φόρος, διότι μπορεί το φυσικό πρόσωπο να πληρώνει με βάση την αξία του σπιτιού του (και των λοιπών οικημάτων του) αλλά μπορεί αυτή η αξία να μην έχει σχέση με το εισόδημα του φορολογούμενου. Αυτό σημαίνει ότι μπορεί κάποιος που κληρονόμησε ένα ακίνητο μεγάλης μεν αξίας, να μην έχει τα έσοδα για να υποχρεούται σε φορολογικό αντίτιμο υπερβολικά υψηλό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΠΑΡΑΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

2.1. Εννοιολογικό πλαίσιο

Οι περισσότεροι συγγραφείς και οικονομικοί αναλυτές, προσπαθώντας να μετρήσουν τη παραοικονομία οικονομία εξακολουθούν να αντιμετωπίζουν τη δυσκολία εξεύρεσης ενός ακριβούς ορισμού της. Γενικά, ένας ακριβής ορισμός της παραοικονομίας φαίνεται αρκετά δύσκολος, αν όχι αδύνατος, καθώς η «σκιάδης οικονομία» αναπτύσσεται συνεχώς σύμφωνα με την «αρχή του τρεχούμενου νερού»: προσαρμόζεται στις αλλαγές στους φόρους, στο πλαίσιο της επιβολής κυρώσεων από τις φορολογικές αρχές και τις γενικές ηθικές συμπεριφορές εν γένει κ.λπ. Επιπλέον, ο ορισμός ποικίλλει αρκετά συχνά ανάλογα με την επιλεγμένη μέθοδο μέτρησης της παραοικονομίας.

Σύμφωνα με έναν ευρέως χρησιμοποιούμενο ορισμό, η παραοικονομία, η οποία ονομάζεται επίσης σκιάδης οικονομία, μαύρη αγορά, άτυπη οικονομία, ή υπόγεια οικονομία, περιλαμβάνει όλες τις μη καταχωρισμένες οικονομικές δραστηριότητες που συμβάλλουν επίσημα στο υπολογισμένο ακαθάριστο εθνικό προϊόν. Δηλαδή, αν και θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο εθνικό προϊόν αφού δημιουργεί προστιθεμένη αξία, ωστόσο εξαιτίας μιας σειράς από λόγους δεν είναι δυνατόν καταγραφεί από τις αρμόδιες υπηρεσίες μέτρησης.

Ο Smith, (1994:15), ορίζει την παραοικονομία ως την «παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών με βάση την αγορά, είτε νόμιμα είτε παράνομα, που ξεφεύγουν από τον εντοπισμό τους στις επίσημες εκτιμήσεις του ΑΕΠ ». Ένας ακόμα ορισμός της παραοικονομίας είναι «αυτές οι οικονομικές δραστηριότητες και το εισόδημα που προέρχονται από αυτούς που παρακάμπτουν ή αποφεύγουν με άλλο τρόπο τους κρατικούς κανονισμούς και το θεσμικό πλαίσιο, την φορολογία και τον έλεγχο»

Η παραοικονομία αναφέρεται σε οικονομικές συναλλαγές που θεωρούνται παράνομες, είτε επειδή τα αγαθά ή οι υπηρεσίες που παράγονται είναι παράνομου χαρακτήρα είτε επειδή οι συναλλαγές δεν συμμορφώνονται με τις θεσμικές κυβερνητικές απαιτήσεις. Σε αντίθεση με την φοροδιαφυγή η παραοικονομία, σχετίζεται αποκλειστικά με την τρέχουσα οικονομική δραστηριότητα. Η παραοικονομία περιλαμβάνει: (α) την αδήλωτη νόμιμη παραγωγή, (β) δραστηριότητες από την πώληση κλεμμένων αγαθών και (γ) την παράνομη παραγωγική δραστηριότητα που δημιουργεί προστιθέμενη αξία. Η παραοικονομία θεωρείται δηλαδή το τμήμα εκείνο της οικονομικής δραστηριότητας το οποίο ασκείται λαθραία και παράνομα.

Το τμήμα αυτό της οικονομικής δραστηριότητας, θα έπρεπε να περιλαμβάνεται στο επίσημο εθνικό προϊόν αφού δημιουργεί προστιθέμενη αξία, δεν είναι δυνατόν να μετρηθεί και να καταγραφεί από τις επίσημες στατιστικές υπηρεσίες, οπότε αποκαλύπτεται όταν οι καταναλωτικές δαπάνες εμφανίζονται υπερβολικά υψηλότερες από τα καταγεγραμμένα επίσημως συνολικά εισοδήματα. Η παραοικονομία σε πολλές χώρες αποτελεί ένα μεγάλο ποσοστό της συνολικής πραγματικής οικονομικής δραστηριότητας, όπου η τελευταία αποτελείται από την επίσημη (μετρούμενη), την ανεπίσημη (άτυπη) και την παραοικονομία (νόμιμων και παράνομων πράξεων).

**Ο πίνακας 1 αποτυπώνει μια ταξινόμηση των επιμέρους τύπων των
υπόγειων οικονομικών δραστηριοτήτων της παραοικονομίας:**

Είδος δραστηριότητας	Νομισματικές συναλλαγές		Μη νομισματικές συναλλαγές	
ΠΑΡΑΝΟΜΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	Εμπόριο κλεμμένων αγαθών · εμπορία ναρκωτικών και βιομηχανοποίηση · πορνεία · παράνομα τυχερά παιχνίδια · λαθρεμπόριο και απάτη		Ανταλλαγή: ναρκωτικών, κλεμμένων αγαθών, αγαθών που προέρχονται από λαθρεμπόριο κ.λπ. · παραγωγή ή καλλιέργεια φαρμάκων για ιδία χρήση για δική τους χρήση · κλοπή για ιδία χρήση	
	Φοροδιαφυγή	Φοροαπαλλαγή	Φοροδιαφυγή	Φοροαπαλλαγή
ΝΟΜΙΜΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	Μη δηλωθέν εισόδημα από την αυτοαπασχόληση, μισθούς και περιουσιακών στοιχείων από μη δηλωμένα εργασία που σχετίζεται με νομικές υπηρεσίες και αγαθά	Εκπτώσεις σε εργαζομένους, επιδόματα	Ανταλλαγή νομικών υπηρεσιών και αγαθών	Εργασία από αυτοαπασχόληση και βοήθεια από άλλους

Πίνακας 1 Ταξινόμηση των επιμέρους τύπων των υπόγειων οικονομικών δραστηριοτήτων της παραοικονομίας

Πηγή: Mirus Rolf and Roger S. Smith (1997:5)

Από τον πίνακα 1 γίνεται σαφές ότι η παραοικονομία περιλαμβάνει αδήλωτο εισόδημα το οποίο προέκυψε από την παραγωγή νόμιμων αγαθών και υπηρεσιών, είτε από νομισματικές συναλλαγές είτε από μη νομισματικές συναλλαγές ανταλλαγής - επομένως όλες οι οικονομικές δραστηριότητες που θα μπορούσαν γενικά να φορολογούνται αν είχαν αναφερθεί και δηλωθεί στις φορολογικές αρχές.

2.2. Οι αιτίες της παραοικονομίας

Η αύξηση της σκιάδους οικονομίας προκαλείται από πολλούς διαφορετικούς παράγοντες. Από όλους τους παράγοντες που σχετίζονται με το σχεδιασμό του φορολογικού συστήματος και του θεσμικού οργανωτικού περιβάλλοντος για την επιβολή, συλλογή και διαχείριση των φόρων, οι πιο σημαντικοί και πιο συχνά αναφερόμενοι που έχουν τον σημαντικότερο αντίκτυπο στην έκταση της παραοικονομίας και της συνειδητής αντίδραση του υπόχρεου προς καταβολή φόρου πολίτη, προς τον ανεπιθύμητο για εκείνον κρατικό και θεσμικό παρεμβατισμό είναι:

- Μέγεθος και δομή της φορολογικής επιβάρυνσης αναποτελεσματικότητα της φορολογικής διοίκησης στην είσπραξη των φόρων πολιτική επιβολής προστίμων πολυπλοκότητα και δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος και κόστος συμμόρφωσης.
- Η αύξηση του φόρου και των εισφορών κοινωνικής ασφάλισης σε συνδυασμό με την αύξηση της πυκνότητας του φόρου και την ένταση των κανονισμών στην επίσημη οικονομία, ιδίως στις αγορές εργασίας,
- Η (αναγκαστική) μείωση του εβδομαδιαίου χρόνου εργασίας, η πρόωρη συνταξιοδότηση και το αυξανόμενο ποσοστό ανεργίας, και
- Η μακροπρόθεσμη μείωση της πίστης των πολιτών προς τους δημόσιους θεσμούς σε συνδυασμό με μείωση της φορολογικής ηθικής.

Μια περαιτέρω διεπιστημονική ανάλυση των αιτίων που ευθύνονται για την αύξηση της παραοικονομίας φαίνεται απαραίτητη, καθώς οι οικονομικοί παράγοντες μπορούν να εξηγήσουν εν μέρει μόνο την αύξησή της. Ειδικότερα, οι μικρο-κοινωνιολογικές και ψυχολογικές προσεγγίσεις μπορούν να προσφέρουν πραγματικά ενδιαφέρουσες και πρόσθετες πληροφορίες στη διαδικασία απόφασης των ατόμων που επιλέγουν να δραστηριοποιηθούν στο πλαίσιο της παραοικονομίας (Βασαρδάνη 2011).

Σε μια διεπιστημονική προσέγγιση (όπως εξετάζεται από την Οικονομική Ψυχολογία) μεταβλητές όπως η φορολογική ηθική, η οποία συζητήθηκε για πρώτη φορά από τον Günter Schmolders (1960, 1975) και άλλοι παράγοντες όπως η αποδοχή και η αντιληπτή δικαιοσύνη του φορολογικού συστήματος. Μια συζήτηση για τη σημασία της διεπιστημονικής έρευνας επί του θέματος, μπορεί να αναζητηθεί σε διάφορες μελέτες μεταξύ των οποίων του Matthew Rabin (2000). Ωστόσο, δεδομένου ότι η παρούσα εργασία, επικεντρώνεται σε οικονομικούς παράγοντες, θα γίνει αναφορά κυρίως, στην οικονομική συλλογιστική των λόγων ανάπτυξης της παραοικονομίας.

2.2.1 Ο βαθμός της φορολογικής και ασφαλιστικής επιβάρυνσης

Σε όλες σχεδόν τις μελέτες, η αύξηση του φόρου και της κοινωνικής ασφάλισης είναι μια από τις πιο σημαντικές αιτίες της αύξησης της παραοικονομίας (Τσάτσος, 2012). Δεδομένου ότι οι φόροι επηρεάζουν τις επιλογές ελεύθερου χρόνου εργασίας, και ενθαρρύνουν επίσης την προσφορά εργασίας στη σκιάδη οικονομία, ή στον αφορολόγητο τομέα της οικονομίας, η παράμετρος αυτή αποτελεί μείζον μέλημα των οικονομολόγων. Όσο μεγαλύτερη είναι η διαφορά μεταξύ του συνολικού κόστους της εργασίας στην επίσημη οικονομία και τα κέρδη μετά τη φορολογία (από την εργασία), τόσο μεγαλύτερο είναι το κίνητρο για την αποφυγή αυτής της διαφοράς και την εργασία στη

σκιώδη οικονομία. Δεδομένου ότι αυτή η διαφορά εξαρτάται σε γενικές γραμμές από το σύστημα κοινωνικής ασφάλισης και τη συνολική φορολογική επιβάρυνση, αποτελούν βασικά χαρακτηριστικά της ύπαρξης και της αύξησης της σκιώδους οικονομίας

Σύμφωνα με το θεωρητικό πρότυπο μοντέλο φοροδιαφυγής (tax evasion), το οποίο εισήγαγαν οι Allingham και Sandmo (1972) σύμφωνα με το οποίο αφενός οι φορολογούμενοι θα φοροδιαφύγουν εάν πιστεύουν ότι μπορούν να ξεφύγουν και αφετέρου θα βελτιώσουν οικειοθελώς τη συμμόρφωσή τους όταν αυξάνεται η επιβολή ποινών ή η πιθανότητα σύλληψης, το μέγεθος της φορολογικής επιβάρυνσης, μαζί με την πιθανότητα εντοπισμού της φοροδιαφυγής και της επιβολής πιθανών κυρώσεων, είναι ο θεμελιώδης καθοριστικός παράγοντας της φοροδιαφυγής, καθώς και της σκιώδους οικονομίας ως βάση για τη φοροδιαφυγή. Σύμφωνα με αυτήν την προσέγγιση, η αύξηση της φορολογικής επιβάρυνσης προς τους φορολογούμενους, η φορολογική επιβάρυνση το καθιστά οικονομικότερη τη λειτουργία στον άτυπο τομέα της παραοικονομίας.

2.2.2. Ένταση των φορολογικών κανονισμών

Η αύξηση της έντασης των κανονισμών (συχνά μετριέται στον αριθμό των νόμων και των κανονισμών, όπως και των απαιτήσεων για τις αδειών χρήσης) είναι ένας άλλος σημαντικός παράγοντας, ο οποίος διογκώνει το φαινόμενο της παραοικονομίας. Μεταξύ των κανονισμών αυτών συμπεριλαμβάνονται οι κανονισμοί στην αγορά εργασίας, η επιβολή εμπορικών φραγμών καθώς οι περιορισμοί εργασίας για τους αλλοδαπούς. Η επίδραση των εργασιακών κανονισμών στη σκιώδη οικονομία όπως περιγράφεται σε μια σειρά μελετών συμβάλλει σε σημαντική αύξηση του κόστους εργασίας στην επίσημη οικονομία. Αλλά επειδή το μεγαλύτερο μέρος αυτών των δαπανών μπορεί να μεταφερθεί στους εργαζόμενους, αυτό το κόστος παρέχει ένα άλλο κίνητρο για

εργασία στη σκιώδη οικονομία, στο πλαίσιο της οποίας το κόστος αυτό για τους εργαζόμενους μπορεί να αποφευχθεί.

Οι Schneider και Neck (2005) παρουσιάζουν κάποιες εμπειρικές ενδείξεις αυτού του αντικτύπου. Περαιτέρω εμπειρικά στοιχεία παρέχει το μοντέλο των Johnson, Kaufmann και Andrei Shleifer (2007), που προβλέπει, μεταξύ άλλων, ότι οι χώρες με πιο εντατικό και αυστηρό θεσμικό και κανονιστικό πλαίσιο των οικονομιών τους τείνουν να εμφανίζουν μεγαλύτερο μερίδιο της παραοικονομίας στο συνολικό ΑΕγχΠ.

Οι Schneider και Neck (2005) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η αυστηρότητα των ρυθμίσεων είναι ο βασικός παράγοντας για την επιβάρυνση των επιχειρήσεων και των εργαζομένων που οδηγεί στην παραοικονομία. Οι Friedman, Johnson, Kaufmann και Zoido-Lobaton (2013) καταλήγουν σε παρόμοιο αποτέλεσμα. Στη μελέτη τους κάθε αυστηρό μέτρο ρύθμισης στην οικονομία σχετίζεται σημαντικά με το μερίδιο της ανεπίσημης οικονομία και η κατεύθυνση της συσχέτισης είναι σαφής: περισσότερη ρύθμιση συσχετίζεται με μεγαλύτερη σκιώδη οικονομία.

Οι θεσμικοί περιορισμοί στην αγορά εργασίας εν γένει, αυξάνουν το κόστος εργασίας, αποτελώντας έτσι κίνητρο στους επιχειρηματίες να αναζητούν και να απορροφούν εργασία από τη δευτερεύουσα αγορά εργασίας, όπως π.χ. από παράνομους οικονομικούς μετανάστες, άτομα τα οποία είναι δικαιούχοι επιδομάτων ανεργίας, κ.λπ. και όχι από τη νόμιμη αγορά εργασίας. Παράλληλα, η μερική απασχόληση και η εθελουσία - πρόωρη συνταξιοδότηση έχει αποδειχθεί ότι μπορεί να έχουν τα ίδια ακριβώς αποτελέσματα, δηλαδή αύξηση της απασχόλησης στην παραοικονομία.

2.2.3 Επιδόματα κοινωνικής πρόνοιας

Το σύστημα κοινωνικής πρόνοιας οδηγεί σε ισχυρά αρνητικά κίνητρα για τους δικαιούχους να εργαστούν στην επίσημη οικονομία. Ένα τέτοιο σύστημα παρέχει σημαντικό αντικίνητρα για άτομα που λαμβάνουν παροχές κοινωνικής πρόνοιας για περαιτέρω αναζήτηση εργασίας στην επίσημη οικονομία, καθώς το συνολικό εισόδημά τους είναι πολύ υψηλότερο όταν εξακολουθούν να λαμβάνουν αυτά τα επιδόματα, ενώ πιθανώς εργάζονται παράλληλα και στην υπόγεια οικονομία.

Οι υψηλές κοινωνικές παροχές μπορεί δηλαδή να αποτελέσουν αντικίνητρο για τα άτομα τα οποία καρπούνται τις κοινωνικές παροχές, για να εργαστούν στην επίσημη οικονομία. Τα κίνητρα αυτά γίνονται μάλιστα ισχυρότερα όταν χορηγούνται στους ανέργους υψηλά επιδόματα ανεργίας, γιατί όταν οι άνεργοι με το επίδομα ανεργίας έχουν εξασφαλίσει ένα συγκεκριμένο εισόδημα, είναι περισσότερο πρόθυμοι να δεχθούν προτάσεις για προσφορά της εργασίας τους στην παραοικονομία με χαμηλότερο ύψος αμοιβής παρά στην επίσημη οικονομία.

2.2.4. Κανονισμοί στην αγορά εργασίας και μισθολογικό κόστος

Οι πολυάριθμοι κανονισμοί για την επίσημη αγορά εργασίας και το συνολικό μισθολογικό κόστος οδηγούν επίσης στην διόγκωση της παραοικονομίας. Δύο βασικές πτυχές - συνέπειες της επίσημης μείωσης των ωρών εργασίας και η επίδραση του ποσοστού ανεργίας στην αύξηση της σκιάδους οικονομίας - συζητούνται αρκετά συχνά σε αυτό το πλαίσιο:

Όπως στις περισσότερες χώρες του ΟΟΣΑ, η ανεργία προκαλείται σε μεγάλο βαθμό από το γεγονός ότι το συνολικό κόστος εργασίας είναι πολύ υψηλό και αυτό μπορεί να θεωρηθεί ως αιτία αύξησης της σκιάδους οικονομίας.

Η μείωση των ωρών εργασίας στην επίσημη οικονομία εισήχθη από τις κυβερνήσεις (π.χ. Γαλλία) και / ή συνδικάτα (π.χ. Γερμανία) προκειμένου να μειωθεί το ποσοστό ανεργίας. Μια επισκόπηση αυτών των μέτρων οικονομικής πολιτικής δίνεται σε σχετικές εκθέσεις του ΟΟΣΑ (OECD, 1998:123-188). Η ιδέα πίσω από αυτό είναι ότι υπάρχει μόνο μια περιορισμένη ποσότητα εργασίας και ότι αυτή η ποσότητα πρέπει να «αναδιανεμηθεί».

Όμως, αυτή η ιδέα δεν λαμβάνει υπόψη έναν βασικό παράγοντα ότι ειδικά, η αναγκαστική μείωση των ωρών εργασίας ενάντια στις προτιμήσεις των εργαζομένων αυξάνει το δυναμικό των ωρών που αυτοί μπορούν να εργαστούν τη σκιώδη οικονομία (Φινοκαλιώτης, 2014). Η πρόωρη συνταξιοδότηση και η μερική απασχόληση είναι επίσης παράγοντες οι οποίοι προσφέρουν μεγάλες ευκαιρίες στο άτομο να υιοθετήσει μια άλλη απασχόληση στην σκιώδη οικονομία όπως υποστηρίζεται από τον (Fréchette 2004) Η ανακατανομή της εργασίας μπορεί να είναι επιτυχής μόνο εάν η μείωση είναι είτε σύμφωνα με τις ατομικές προτιμήσεις των εργαζομένων οι οποίοι θέλουν να μεγιστοποιήσουν τον ελεύθερο χρόνο τους είτε διότι οι εργαζόμενοι είναι ανίκανοι για δουλειά, γιατί διαφορετικά θα μπορούσαν να επιλέξουν να συνεχίσουν να εργάζονται στην παραοικονομία.

Αναλυτικότερες πληροφορίες σχετικά με την απόφαση των εργαζομένων για την προσφορά εργασίας στην υπόγεια οικονομία δίνονται από πολλές μελέτες. Για παράδειγμα, οι Lemieux, Fortin και Fréchette (2004) χρησιμοποίησαν μικροδεδομένα από μια έρευνα που πραγματοποιήθηκε στο Κεμπέκ (Καναδάς). Τα αποτελέσματα της μελέτης τους έδειξαν ότι οι ώρες εργασίας στη σκιώδη οικονομία ανταποκρίνονται αρκετά στις αλλαγές στον καθαρό μισθό στον κανονικό (επίσημο) εργασιακό τομέα. Τα εμπειρικά τους ευρήματα δείχνουν σαφώς ότι «τα ποσοστά συμμετοχής και οι ώρες εργασίας στον υπόγειο τομέα της οικονομίας τείνουν επίσης να είναι αντιστρόφως ανάλογα με τον αριθμό των ωρών εργασίας στον επίσημο τομέα εργασίας (Lemieux, Fortin, και Fréchette 2004: 235).

Συνολικά, τα αποτελέσματά τους υπογραμμίζουν μια μεγάλη αρνητική ελαστικότητα των ωρών εργασίας με τη σκιώδη οικονομία σε σχέση με το ποσοστό των μισθών στον νόμιμο εργασιακό τομέα και επίσης την υψηλή κινητικότητα μεταξύ των τομέων. Η (περαιτέρω) μείωση των (επίσημων) ωρών εργασίας μπορεί επομένως να οδηγήσει σε αύξηση της σκιώδους οικονομίας, καθώς πολλές εμπειρικές έρευνες δείχνουν ότι οι περισσότεροι από τους εργαζομένους δεν θέλουν καθόλου περαιτέρω μείωση των ωρών εργασίας τους (Manessiotis, 2008). Ως εκ τούτου, μια λογική πρόταση οικονομικής πολιτικής είναι η μεγαλύτερη ευελιξία των ωρών εργασίας σύμφωνα με τις προτιμήσεις των εργαζομένων, επειδή αυτό ελαχιστοποιεί τη στρέβλωση της ατομικής απόφασης από αυτού του είδους τους περιορισμούς στην αγορά εργασίας.

2.2.5. Υπηρεσίες δημόσιου τομέα

Η αύξηση της σκιώδους οικονομίας οδηγεί σε μειωμένα κρατικά έσοδα που με τη σειρά τους μειώνουν την ποιότητα και την ποσότητα των αγαθών και υπηρεσιών που παρέχονται στους πολίτες. Τελικά, αυτό μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των φορολογικών συντελεστών για επιχειρήσεις και ιδιώτες στον επίσημο τομέα της οικονομίας, σε συνδυασμό με την υποβάθμιση της ποιότητας των δημόσιων αγαθών (όπως οι δημόσιες υποδομές) και της διοίκησης, με συνέπεια την ανάπτυξη ακόμη μεγαλύτερων κινήτρων για συμμετοχή στη σκιώδη οικονομία.

Οι Johnson, Kaufmann, και Zoido-Lobato (2013) παρουσιάζουν ένα απλό μοντέλο αυτής της σχέσης. Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι οι μικρότερες σε έκταση σκιώδεις οικονομίες εμφανίζονται σε χώρες με υψηλότερα φορολογικά έσοδα, εάν αυτά προκύψουν από χαμηλότερους φορολογικούς συντελεστές και λιγότερους νόμους και κανονισμούς που αντιμετωπίζουν οι επιχειρήσεις. Χώρες με καλύτερο θεσμικό πλαίσιο για την αναδιανομή από φορολογικά έσοδα, έχουν

επίσης μικρότερες σκιώδεις οικονομίες. Οι χώρες επίσης με μεταβατικά πολιτικά συστήματα, έχουν υψηλότερα επίπεδα ρύθμισης που οδηγούν σε σημαντικά υψηλότερη συχνότητα εμφάνισης δωροδοκίας, υψηλότερους φόρους επί των επίσημων δραστηριοτήτων και ένα μεγάλο περιθώριο διακριτικής ευχέρειας των κανονισμών και κατά συνέπεια σε μια υψηλότερη σκιώδη οικονομία.

Το συνολικό τους συμπέρασμα είναι ότι «πλουσιότερες χώρες του ΟΟΣΑ, καθώς και ορισμένες χώρες της Ανατολικής Ευρώπης βρίσκονται σε «καλή ισορροπία» σχετικά χαμηλής φορολογικής και κανονιστικής επιβάρυνσης, σημαντικής κινητοποίησης και είσπραξης εσόδων, καλό κράτος δικαίου και έλεγχο της διαφθοράς και (σχετικά) μικρή ανεπίσημη οικονομία. Αντίθετα, ορισμένες χώρες της Λατινικής Αμερικής και της Πρώην Σοβιετικής Ένωσης εμφανίζουν χαρακτηριστικά σύμφωνα με ένα «κακό» υπόδειγμα ισορροπίας: όταν η φορολογική και κανονιστική διακριτική ευχέρεια και η επιβάρυνση για τις επιχειρήσεις είναι υψηλή, το κράτος δικαίου είναι αδύναμο και υπάρχει υψηλό ποσοστό δωροδοκίας τότε υπάρχει σχετικά υψηλό μερίδιο δραστηριοτήτων στην ανεπίσημο οικονομία. "(Johnson, Kaufmann & Zoido-Lobaton, 2013).

Ως εκ τούτου, σε πολλές χώρες ο δημόσιος τομέας αντιμετωπίζει την πρόκληση να επιβάλει ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις στα συστήματα κοινωνικής ασφάλισης και φορολογίας για να αποτρέψει την διόγκωση της παραοικονομίας η οποία προκαλείται λόγω του φαύλου κύκλου των υψηλών φορολογικών και κανονιστικών επιβαρύνσεων που προκαλούν αύξησή της καθώς και πρόσθετη πίεση στα δημόσια οικονομικά με αποτέλεσμα υψηλότερους φορολογικούς συντελεστές, οι οποίοι αυξάνουν και πάλι τα κίνητρα την αποφυγή των φόρων και την διαφυγή στην παραοικονομία. Η σκιώδης οικονομία μπορεί επομένως να θεωρηθεί ως πρόκληση για το κράτος πρόνοιας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ

3.1.Φοροδιαφυγή: εννοιολογικός ορισμός

Ο όρος φοροδιαφυγή (tax evasion) ορίζεται ως η παράνομη ενέργεια της ηθελημένης απόκρυψης φορολογητέου εισοδήματος και άλλων φορολογικών αντικειμένων κατά τη δήλωση και τον υπολογισμό του οφειλόμενου φόρου, συμπεριλαμβάνοντας και τη μη απόδοση του οφειλόμενου φόρου στις αρμόδιες κρατικές αρχές (Βασαρδάνη, 2011). Ωστόσο ο εν λόγω ορισμός, εστιάζει κατά κύριο λόγο στην διαδικασία υποβολής φορολογικών δηλώσεων, παραβλέποντας άλλου είδους πράξεις, όπως η μη έκδοση φορολογικών στοιχείων, οι οποίες δεν σχετίζονται άμεσα με την υποβολή δηλώσεων φόρου, έχουν όμως ως απώτερο σκοπό τη μείωση της σχετικής φορολογικής υποχρέωσης. Υπ'αυτή την έννοια, η έννοια της φοροδιαφυγής ορίζεται ως η κάθε παράνομη πράξη ή παράλειψη του φορολογουμένου, με την οποία επιδιώκεται η μείωση της νόμιμης φορολογικής του υποχρέωσης ή η αποφυγή καταβολής βεβαιωμένων φόρων.

Η Φοροδιαφυγή επομένως, αποτελεί μια παράνομη δραστηριότητα, κατά την οποία ένα άτομο ή οντότητα αποφεύγει σκόπιμα την καταβολή πραγματικής φορολογικής του υποχρέωσης. Όσοι εντοπίζονται να μην καταβάλλουν φόρους υπόκεινται γενικά σε ποινικές κατηγορίες και σημαντικές κυρώσεις καθώς η φοροδιαφυγή αποτελεί αδίκημα βάσει της φορολογικής νομοθεσίας.

Από αμιγώς οικονομική σκοπιά, η φοροδιαφυγή σχετίζεται με τη διαφορά μεταξύ του συνολικού ποσού του φόρου που προκύπτει από τα εκουσίως¹ δηλωθέντα μεγέθη και καταβάλλεται στο δημόσιο ταμείο εντός ενός φορολογικού έτους, και του επακριβούς ποσού του φόρου το οποίο οφειλόταν

¹ Ο όρος «εκουσίως δηλωθέντα» χρησιμοποιείται προκειμένου να αποσαφηνίσει ότι η αναφορά γίνεται σε όσα οι φορολογούμενοι έχουν εκούσια δηλώσει στις φορολογικές δηλώσεις τους και όχι σε όσα ενδεχομένως προέκυψαν ύστερα από την διενέργεια φορολογικών ελέγχων.

να καταβληθεί την ίδια περίοδο, λαμβάνοντας υπόψη τα πραγματικά μεγέθη και την ισχύουσα νομοθεσία (Φινοκαλιώτης, 2014).

Από νομική άποψη, φοροδιαφυγή, συνιστά κάθε πράξη, που αποσκοπεί στην ολική ή μερική αποφυγή φορολογικής υποχρέωσης κατά παράβαση της φορολογικής νομοθεσίας και για την επίτευξη του φορολογικού πλεονεκτήματος, με την έννοια της μείωσης, εξάλειψης ή αναβολής της φορολογικής υποχρέωσης, κατά παράνομο τρόπο. Εκδηλώνεται δε, με διάφορες μορφές μεταξύ των οποίων (α) απόκρυψη εισοδημάτων, (β) εμφάνιση υπερβολικών ή εικονικών δαπανών, (γ) μη υποβολή ή η ανακριβής υποβολή φορολογικών δηλώσεων, (δ) μη απόδοση ΦΠΑ, και (ε) νόθευση βιβλίων και στοιχείων (Φινοκαλιώτης 2014)

Ειδικότερα, ο φορολογούμενος δηλώνει εκουσίως λανθασμένα στοιχεία ή αποκρύπτει κατά τρόπο αθέμιτο ενώπιον των αρμόδιων φορολογικών αρχών κρίσιμα στοιχεία και πραγματικά περιστατικά, με σκοπό να επιτύχει είτε το μη καταλογισμό φορολογικής οφειλής είτε να του καταλογιστεί οφειλή σε ύψος μικρότερο από αυτό που θα έπρεπε να του καταλογιστεί, τον καταλογισμό οφειλής σε ύψος μικρότερο από το νόμιμα προβλεπόμενο.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι δεν υπάρχει ένας κοινά αποδεκτός ορισμός για την φοροδιαφυγή. Αυτό είναι λογικό, στο βαθμό που πρόκειται για μια έννοια η οποία δεν μπορεί εύκολα να καθοριστεί δεδομένου ότι υπάρχουν ποικίλοι τρόποι υλοποίησης της φοροδιαφυγής, οι οποίοι μάλιστα διευρύνονται περαιτέρω, λόγω του μεγάλου όγκου των φόρων και των ιδιαιτεροτήτων καθενός από αυτούς καθώς και των επιμέρους ευκαιριών για τέλεση φοροδιαφυγής, με βάση την επαγγελματική ιδιότητα και τις ιδιαίτερες συνθήκες του κάθε φορολογούμενου. Παρ' όλα αυτά σε όλους τους διαθέσιμους ορισμούς, υπάρχει το κοινό σημείο ότι όλοι οι συγγραφείς χαρακτηρίζουν την φοροδιαφυγή ως παράνομη η οποία βασίζεται σε αντικοινωνική συμπεριφορά, η οποία οδηγεί αφενός σε των δημοσίων εσόδων και συνακόλουθα των κοινωνικών παροχών, με αποτέλεσμα να δημιουργείται σημαντική φορολογική ανισότητα μεταξύ των φορολογουμένων.

Αναμφίβολα, η περιορισμένη φορολογική συμμόρφωση αποτελεί ένα μείζον και παράλληλα μακροχρόνιο ζήτημα για τις εθνικές οικονομίες (Richardson, 2016). Πιο συγκεκριμένα, η φοροδιαφυγή αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τόσο οι αναπτυσσόμενες όσο και οι αναπτυγμένες οικονομίες, η οποία οδηγεί σε σημαντικό οικονομικό κόστος επειδή επιβραδύνει την οικονομική ανάπτυξη, κατανέμει τους παράγοντες παραγωγικότητας αναποτελεσματικά σε μη παραγωγικές δραστηριότητες, παρακινεί τις επιχειρήσεις να παραμείνουν μικρές δημιουργώντας συνθήκες άνισου ανταγωνισμού μεταξύ των φοροδιαφευγόντων και εκείνων που είναι συνεπείς στις φορολογικές τους υποχρεώσεις (Stiglitz 2018; Rice 2008;).

Για αυτούς τους λόγους, η έκταση της φοροδιαφυγής είναι μια σημαντική πηγή ανησυχίας για το υπεύθυνους χάραξης φορολογικής πολιτικής και των υπευθύνων για την εφαρμογή της δημοσιονομικής πολιτικής. Σύμφωνα με τον Manesiotis (2008), η φοροδιαφυγή είναι η πιο χαρακτηριστική εκδήλωση αντικοινωνικής συμπεριφοράς και παραβίασης των σχετικών φορολογικών διατάξεων. Για το λόγο αυτό, το φαινόμενο της φοροδιαφυγής έχει αποτελέσει αντικείμενο επιστημονικής έρευνας σε πολλές ανεπτυγμένες οικονομίες για μεγάλο χρονικό διάστημα (Andreoni Erard & Feinstein 1998; Cuccia 1994; Richardson 2016).

Ωστόσο, δεν είναι μόνο η ύπαρξη φοροδιαφυγής που απασχολεί τους φορείς χάραξης φορολογικής πολιτικής, αλλά κυρίως η έκταση του φαινομένου. Σε αυτό το πλαίσιο, η εκτίμηση του μεγέθους της φοροδιαφυγής είναι ο κύριος στόχος της ερευνητικής δραστηριότητας που παρατηρείται σε αυτόν τον τομέα τουλάχιστον τις τελευταίες δυο δεκαετίες, επειδή με τη μέτρηση του βαθμού φοροδιαφυγής, οι υπεύθυνοι ασκούν μια φορολογική πολιτική μιας οικονομίας με βάση τα στοιχεία αυτά, τα οποία μπορούν να αποτελέσουν ασφαλή εκτίμηση της αξιοπιστίας της εφαρμοζόμενης πολιτικής αλλά και της αποτελεσματικότητας των μέτρων δημοσιονομικής διαχείρισης.

Ωστόσο, θα πρέπει να επισημανθεί ότι η μέτρηση της φοροδιαφυγής με μεθόδους άμεσης προσέγγισης (Schneider & Enste 2010; Rice, 2008; Cashin

2008) είναι εγγενώς δύσκολη, κυρίως λόγω των νομικών περιορισμών που επιβάλλονται από το φορολογικό δίκαιο στις διατάξεις περί φορολογικού απορρήτου και, αφετέρου, λόγω εννοιολογικών προβλήματα που καθιστούν δύσκολη την ταυτοποίηση της έννοιας της φοροδιαφυγής και των επιμέρους στοιχείων και παραμέτρων της (Thomas 2011; Schneider & Enste 2010; Pedersen 2003; Feld & Larsen 2005).

Έχοντας υπόψη ότι οικονομολόγοι και φορείς χάραξης δημοσιονομικής πολιτικής σε μια χώρα ανησυχούν από καιρό για τη σχέση μεταξύ της φοροδιαφυγής και της θεωρητικής προσέγγιση που εκτιμά το μέγεθος της σκιάδους οικονομίας και ότι η μελέτη αυτής της σχέσης μπορεί να μας οδηγήσει σε μια ασφαλή μέτρηση της έκτασης της φοροδιαφυγής, οδηγούμαστε αναπόφευκτα στο συμπέρασμα ότι η προσέγγιση της φοροδιαφυγής μέσω της γκρίζας οικονομίας είναι ένας ασφαλής, επιστημονικός τρόπος για την εκτίμηση του μεγέθους του φαινομένου της μη φορολογικής συμμόρφωσης (Τσάτσος, 2012).

3.2. Μέθοδοι φοροδιαφυγής

Η φοροδιαφυγή σα φαινόμενο είναι διαχρονικό και επιτυγχάνεται με ποικίλους τρόπους. Ένας κλασικός τρόπος φοροδιαφυγής είναι η φοροδιαφυγή στα εισοδήματα. Ένας κύριος λόγος για αυτό είναι ο φόρος εισοδήματος είναι ένας κατεξοχήν άμεσος φόρος, και γίνεται αντιληπτός απ' τον πολίτη. Έτσι, υπάρχει έντονη δυσαρέσκεια εάν είναι υψηλός. Αναφορικά με τις μεθόδους φοροδιαφυγής, συναντάμε τη φοροδιαφυγή φυσικών προσώπων, καθώς και τη φοροδιαφυγή νομικών προσώπων.

3.2.1. Φοροδιαφυγή φυσικών προσώπων

1. Στη συγκεκριμένη μορφή της συναντάμε τη φοροδιαφυγή από εισόδημα και μισθωτές υπηρεσίες. Ένας εργαζόμενος μισθωτός, ή αυτοαπασχολούμενος μπορούν να αποκρύψουν το πραγματικό τους εισόδημα ώστε να μειωθεί το φορολογικό τους βάρος τόσο σε συντελεστή , όσο και σε απόλυτο αριθμό (Τσάτσος, 2012). Η συγκεκριμένη μορφή φοροδιαφυγής δεν εντοπίζεται εύκολα και δημιουργεί με τη σειρά της τις εξής αδικίες. Καταρχάς, μπορεί κάποιος να εργάζεται παράλληλα σε δεύτερη δουλειά χωρίς να το δηλώνει (έχοντας εισόδημα αφορολόγητο), κι επίσης μπορεί εργάζεται σε μια δουλειά χωρίς να φαίνεται καθόλου, με αποτέλεσμα να φαίνεται στα μητρώα του ΟΑΕΔ άνεργος, κι έτσι να αμείβεται με επίδομα ανεργίας το οποίο δεν δικαιούται πραγματικά. Φυσικά δύναται να εισπράττει κάποιο ποσό από εταιρείες ΟΕ, ΕΕ και άλλες μικρότερες και να μην το δηλώνει.
2. Επιπλέον έντονη φοροδιαφυγή συναντάμε στα έσοδα από ενοίκια. Σε αυτή την περίπτωση η φοροδιαφυγή μπορεί να πραγματοποιηθεί με το να δηλωθεί στο σύμβολαιο μικρότερο ποσό απ' το πραγματικό, και ως εκ τούτου ο πραγματικός φόρος μειώνεται. Σε αυτή την κατηγορία εντάσσονται και εξοχικές αδήλωτες κατοικίες, ή ακόμα και δηλωμένες κατοικίες όπου ο ιδιοκτήτης δε δηλώνει σωστά όλα τα τετραγωνικά.
3. Φοροδιαφυγή που προκύπτει από εισόδημα από γεωργικές δραστηριότητες. Σε αυτή την περίπτωση γίνεται πώληση αγροτικών προϊόντων χωρίς να δηλωθούν, δηλαδή χωρίς παραστατικά. Πολλές φορές μπορεί να υπάρχουν παραστατικά όπου να μη δηλώνουν τις πραγματικές ποσότητες των προϊόντων. Επίσης σε αυτό τον τομέα συναντάμε συχνά το φαινόμενο του να κόβονται πλαστά τιμολόγια σε έξοδα και μετά, να ζητείται πίσω παράτυπα επιστροφή ΦΠΑ.

4. Το αδήλωτο εισόδημα ενός ελεύθερου επαγγελματία είναι μια μορφή συχνής φοροδιαφυγής. Στην περίπτωση αυτή, ένας ελεύθερος επαγγελματίας επειδή φορολογείται υπερβολικά υψηλά -όπως θα δούμε και στην εμπειρική μελέτη μας παρακάτω- συχνά δηλώνει το ελάχιστο δυνατό εισόδημα που μπορεί ώστε να φορολογηθεί λιγότερο. Πολλές φορές αυτό συμβαίνει με το να μην εκδώσει δελτίο παροχής υπηρεσιών, ή με το να εκδώσει πλασματική – λιγότερη- τιμή, απ’ αυτήν που εισπράττει πραγματικά (Φινωκαλιώτης, 2014).

3.2.2. Φοροδιαφυγή νομικών προσώπων

Τη φοροδιαφυγή νομικών προσώπων τη συναντάμε συχνά σε υπερτιμολογήσεις εξόδων με στόχο φοροαπαλλαγές ή με την αξιοποίηση διάφορων αναπτυξιακών νόμων που στόχο έχουν θεωρητικά την ανάπτυξη μιας εταιρείας, και διάφορα ποσά δεν εμπίπτουν σε φόρο. Η υπερτιμολόγηση εισαγωγών και η υπερτιμολόγηση εξαγωγών είναι επίσης τρόποι φοροδιαφυγής αυτού του είδους (Βασαρδάνη, 2011). Μερικές κατηγορίες φοροδιαφυγής σε νομικά πρόσωπα είναι οι εξής:

1. **Φοροδιαφυγή στο ΦΠΑ:** Σε αυτή την περίπτωση -παρόλο που σε γενικές ο ΦΠΑ περιορίζει την φοροδιαφυγή- παρατηρούμε ότι πολλές επιχειρήσεις συνεννοούνται μεταξύ τους καθώς συνεργάζονται, κι ανταλλάσσουν φορολογικά στοιχεία τα οποία αναφέρονται σε εικονικές μεταξύ τους δαπάνες.
 - Επιπροσθέτως, πολλοί επιχειρηματίες πολλοί επιχειρηματίες μεταφέρουν απ’ την Ε.Ε. εμπορεύματα με πλαστά παραστατικά ή εικονικές συναλλαγές με άλλες χώρες κοινοτικές.

- Αναφορικά με αυτό, λόγω της ελεύθερης διακίνησης ανθρώπων εντός Ε.Ε. αρκετοί επιχειρηματίες τοποθετούν και μεταφέρουν αρκετά εμπορεύματα μικρού όγκου σε προσωπικές τους αποσκευές, έχοντάς τας αδήλωτα.
- Συχνό φαινόμενο επίσης είναι το να εμφανίζονται παραστατικά από ανύπαρκτες εταιρείες της Ε.Ε.
- Μορφή φοροδιαφυγής σε ΦΠΑ είναι επίσης το να αλλοιώνονται αριθμητικά δεδομένα δελτίου αποστολής
- Η έκδοση παραστατικού με ένα μικρότερο ποσό απ' το πραγματικό εισπρακτέο
- Η πραγματοποίηση αγορών και πωλήσεων χωρίς την απαιτούμενη έκδοση παραστατικών
- Ο συμψηφισμός ΦΠΑ που αιτούνται οι επιχειρηματίες επιστροφή
- Έκπτωση του ΦΠΑ δαπανών που δε αναγνωρίζονται κανονικά ως έκπτωση
- Αναγραφή ΦΠΑ σε τιμολόγια αγοράς που απαλλάσσονται από ΦΠΑ
- Το σκόπιμο λάθος καταχώρησης στα λογιστικά βιβλία των επιχειρήσεων
- Τέλος, εμφάνιση παραστατικών σε άτομα τα οποία είτε έχουν αποσυρθεί απ' την ενεργό δράση, είτε έχουν αποβιώσει

2. Φοροδιαφυγή στον τομέα αυτοκινήτων: Είναι μια κλασική περίπτωση φοροδιαφυγής μιας και πάρα πολλές φορές μπορεί να πραγματοποιηθεί συντήρηση είτε και επισκευή αυτοκινήτων χωρίς την απαραίτητη έκδοση παραστατικών. Πλέον ο πιο διαδεδομένος τρόπος φοροδιαφυγής σε αυτοκίνητα είναι η μεταφορά μεταχειρισμένων από χώρες της Ε.Ε. χωρίς έκδοση παραστατικών και τιμολογίων. Σε αυτή την περίπτωση δεν καταβάλλονται τα τέλη και οι φόροι όπως πρέπει.

- 3. Φοροδιαφυγή στον τομέα κατασκευών:** Ο κατασκευαστικός τομέας είναι μια συνηθισμένη κατηγορία φοροδιαφυγής. Πολλές εταιρείες παίρνουν εικονικά τιμολόγια, εμφανίζουν εικονικές εργατο ώρες και πολλές φορές εικονικές συνεργασίες με στόχο να παραπλανήσουν με τις «δαπάνες» τους. Αρκετοί μηχανικοί δεν δηλώνουν ως κόστος οικοδομής το πραγματικό, αλλά αντίθετα το ελάχιστο που μπορούν με στόχο να μην υπόκεινται σε τόσο υψηλά τιμολόγια και ΦΠΑ. Πολλοί δε εξ αυτών, δεν δηλώνουν εισόδημα από ακίνητη περιουσία. Τέλος, στον κατασκευαστικό κλάδο διαπιστώνουμε ότι αρκετές φορές μεταφέρονται τιμολόγια από υλικά και εργασίες κάποιας οικοδομής σε μια άλλη –κυκλικά, με στόχο να εξωραϊζείται ο ΦΠΑ.
- 4. Φοροδιαφυγή στους φόρους μεταβίβασης ακινήτων:** Όταν ένα ακίνητο δεν προσδιορίζεται με βάση την αντικειμενική του αξία, συναντάμε περιπτώσεις φοροδιαφυγής. Αυτή πραγματοποιείται εφόσον το ακίνητο βρίσκεται σε περιοχή που δεν υπόκειται σε έλεγχο προσδιορισμού αντικειμενικής αξίας, κι έτσι υπάρχουν περιθώρια να δηλωθεί σε χαμηλότερη αξία.
- 5. Φοροδιαφυγή σε φόρους κληρονομιάς:** Εάν μιλάμε για κινητή περιουσία, πολλά περιουσιακά στοιχεία -όπως χρήματα στις περισσότερες περιπτώσεις- μεταβιβάζονται πολλές φορές τόσο εύκολα που δεν υπόκεινται σε κάποιο καθεστώς τήρησης κανόνων και νομικών περιορισμών. Αυτό με τη σειρά του, αυξάνει τις προοπτικές φοροδιαφυγής. Τη συγκεκριμένη κατηγορία τη συναντάμε και ως φοροδιαφυγή φυσικών προσώπων.
- 6. Φοροδιαφυγή στο φόρο μεγάλης ακίνητης περιουσίας:** Αποτελεί ενδεχομένως μια απ' τις πιο απλές κι εύκολες ως προς την πράξη μορφές φοροδιαφυγής. Σε αυτή την περίπτωση, εάν απλώς δεν δηλωθεί το ακίνητο με την πραγματική του αξία, αλλά αντίθετα με την «μειωμένη αξία ακινήτου» ή και με την μη υποβολή του ακινήτου αυτού.

- 7. Φοροδιαφυγή στον κλάδο τη υγείας:** Επίσης μια εύκολη προς την πράξη της μορφή φοροδιαφυγής. Στον συγκεκριμένο κλάδο η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία μπορούν να πραγματοποιηθούν με αρκετά μεγάλη ευκολία, μέσω της προσωπικής συνεννόησης ιατροφαρμακευτικού προσωπικού και πολιτών. Συχνά σε αυτές τις περιπτώσεις βλέπουμε τον όρο «φακελάκι», δηλαδή την καταβολή χρήματος απ' τον ασθενή προς το γιατρό, το οποία είναι φυσικά αδήλωτο.
- 8. Φοροδιαφυγή στην εστίαση και σε τουριστικές επιχειρήσεις:** Στους συγκεκριμένους κλάδους συναντάμε μεγάλο ποσοστό φοροδιαφυγής, ενώ είναι απ' τους πιο κερδοφόρους κλάδους τζίρου, έχοντας τα μεγαλύτερα έσοδα ως χώρα. Γενικότερα ο τουρισμός η εστίαση σε πολλές χώρες προσφέρει μεγάλο ποσοστό του ΑΕΠ, κι έτσι αποτελεί έναν τομέα κρίσιμο για την εκάστοτε οικονομία, πόσο μάλλον για την ελληνική (Φινωκαλιώτης, 2014). Η φοροδιαφυγή στους συγκεκριμένους κλάδους πραγματοποιείται με την μη έκδοση αποδείξεων. Έτσι, δεν εισπράττεται ούτε ο φόρος που αντιστοιχεί στο εκάστοτε προϊόν ή υπηρεσία αλλά ούτε ο ΦΠΑ του. Επιπροσθέτως, αναφορικά με τον τουρισμό μπορεί κάποιος να μη δηλώσει εισοδήματα με το να τα βάλει αδήλωτα σε λογαριασμούς στο εξωτερικό και με το να κόψει εικονικά τιμολόγια. Η φοροδιαφυγή στον τουρισμό και την εστίαση θα αναλυθεί περεταίρω ως προς τις επιρροές στην οικονομία της χώρας μας παρακάτω, στο εμπειρικό κομμάτι της εργασίας.
- 9. Φοροδιαφυγή στον κλάδο της καπνοβιομηχανίας, των οινοπνευματωδών καθώς και στον ειδικό φόρο κατανάλωσης υγρού καυσίμου:** Τα τελευταία χρόνια έχει αναπτυχθεί μεγάλη έξαρση της φοροδιαφυγής στις συγκεκριμένες κατηγορίες. Στη συγκεκριμένη κατηγορία εντάσσεται και το λαθρεμπόριο καυσίμων, κι έτσι πλέον μιλάμε για μια τεράστια «υπεξείρεση» φορολογικής δαπάνης επί της ουσίας. Αναφορικά με τα

οινοπνευματώδη ποτά, φοροδιαφυγή συντελείται με την παράνομη εισαγωγή τους από άλλες χώρες, ενώ με τα προϊόντα της καπνοβιομηχανίας επίσης εισάγονται λαθραία και πωλούνταν στη μαύρη αγορά, συνιστώντας έτσι μια μεγάλη μορφή παραοικονομίας.

Γενικά, σε όλες τις μορφές φοροδιαφυγής καταλαβαίνουμε ότι η παράτυπη διαδικασία έχει πανομοιότυπο αντίκτυπο στο σύνολο της οικονομίας (Βασαρδάνη, 2011). Η μελέτη μας στο εμπειρικό κομμάτι θα αναδείξει με πλήρη σαφήνεια τις επιπτώσεις της φοροδιαφυγής, αλλά και της παραοικονομίας στην ελληνική οικονομία, σε διάφορους τομείς, όπως η ανεργία (νέων κυρίως), το ΑΕΠ, τον πληθωρισμό, το λιανεμπόριο (που αποτελεί τη ραχοκοκαλιά της ελληνικής οικονομίας) κλπ. Θα γίνει εκτεταμένη μελέτη στο κατά πόσο αυτά τα φαινόμενα δημιουργούν οικονομικές παθογένειες, και τι ρόλο παίζουν στην «καταπονημένη» ελληνική οικονομία, αλλά και το τι πιστεύει ο κόσμος ότι θα ήταν μια εποικοδομητική και ρεαλιστική εναλλακτική.

3.3.Διάκριση της φοροδιαφυγής από άλλες συναφείς έννοιες

3.3.1. Φοροδιαφυγή και φοροαποφυγή

Οι όροι «φοροαποφυγή» και «φοροδιαφυγή» χρησιμοποιούνται συχνά εναλλακτικά, αλλά είναι πολύ διαφορετικές έννοιες. Βασικά, η φοροαποφυγή είναι νόμιμη, ενώ η φοροδιαφυγή δεν είναι. (Mankiw & Taylor, 2010). Η φοροαποφυγή είναι η νόμιμη ελαχιστοποίηση των φόρων και αντίστοιχα η μεγιστοποίηση των εσόδων μετά τη φορολογία, με τη χρήση μεθόδων, που προβλέπονται και περιλαμβάνονται στον φορολογικό κώδικα. Οι επιχειρήσεις αλλά και οι ιδιώτες, στην περίπτωση της φοροαποφυγής αποφεύγουν την καταβολή των φόρων ή καταβάλλουν μερικά τους φόρους εκμεταλλευόμενες

σχετικά κενά της νομοθεσίας με πρόθεση την εξάλειψη ή τη μείωση της φορολογικής υποχρέωσής τους. Μέσω δηλαδή της εκμετάλλευσης των νομοθετικών κενών αλλά και ασαφειών στην φορολογική νομοθεσία και μέσω παράλληλα του επιθετικού φορολογικού σχεδιασμού, ο φορολογούμενος στοχεύει στην ελαχιστοποίηση των φόρων που καταβάλλει, παραβαίνοντας όχι την διατύπωση του νόμου, αλλά το πνεύμα και την ουσία του νόμου (Mankiw & Taylor, 2010).

Αυτό εξάλλου συνιστά και την βασική διαφορά της φοροαποφυγής από τη φοροδιαφυγή, δεδομένου ότι στην φοροδιαφυγή ο φορολογούμενος καταστρατηγεί και το πνεύμα αλλά και το γράμμα του νόμου πράττοντας συνεπώς παράνομα κατά ευθεία παράβαση των φορολογικών διατάξεων. Αντίθετα, η φοροαποφυγή, δεδομένου ότι συνιστά μια πράξη η οποία διενεργείται εντός του νομοθετικού πλαισίου, δεν επιφέρει νομικές κυρώσεις και εξ' αυτού του λόγου, χαρακτηρίζεται και ως «νόμιμη φοροδιαφυγή». (Souillard, 2020).

Βασική διάταξη η οποία αποτελεί οδηγό για την θεμελιώδη διάκριση μεταξύ των δυο εννοιών, αποτελεί η διάταξη κατά της φοροδιαφυγής του άρθρου 38 του Ν. 4174/2013 (4174/2013, Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις - ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013). Με βάση την εν λόγω διάταξη «1. Κατά τον προσδιορισμό του φόρου, η Φορολογική Διοίκηση δεν λαμβάνει υπόψη τυχόν διευθέτηση ή σειρά διευθετήσεων οι οποίες, έχοντας συσταθεί με κύριο σκοπό ή με έναν από τους κύριους σκοπούς την απόκτηση φορολογικού πλεονεκτήματος που ματαιώνει το αντικείμενο ή τον σκοπό των εφαρμοστέων φορολογικών διατάξεων, δεν είναι γνήσιες, συνεκτιμωμένων όλων των σχετικών στοιχείων και περιστάσεων.2. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1, ως «διευθέτηση» νοείται κάθε συναλλαγή, δράση, πράξη, συμφωνία, επιχορήγηση, συνεννόηση, υπόσχεση, δέσμευση ή γεγονός. Μια διευθέτηση μπορεί να περιλαμβάνει περισσότερα από ένα στάδια ή μέρη. 3. Για τους σκοπούς της παραγράφου 1, η διευθέτηση ή σειρά διευθετήσεων είναι μη γνήσια στον βαθμό που δεν τίθεται σε εφαρμογή για βάσιμους εμπορικούς λόγους που απηχούν την οικονομική

πραγματικότητα». Από την διατύπωση του άρθρου 38 προκύπτει ότι στις πρακτικές φοροαποφυγής εντάσσεται κάθε τεχνητή διευθέτηση, που αποβλέπει σε αποφυγή της φορολόγησης και οδηγεί σε φορολογικό πλεονέκτημα, το οποίο προκύπτει από τη σύγκριση του οφειλόμενου φόρου, ως συνέπεια της εν λόγω διευθέτησης, με το ποσό που θα όφειλε ο ίδιος φορολογούμενος, υπό τις ίδιες συνθήκες, χωρίς τη διευθέτηση.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι δυο έννοιες της φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής διαφέρουν στην ουσία τους. Παρ'όλα αυτά θα πρέπει να επισημανθεί ότι η ανωτέρω διάκριση, δεν είναι στην πράξη ιδιαίτερα σαφής διότι οι δυο έννοιες έχουν συχνά κοινά κίνητρα δηλαδή την αποφυγή ή τη μείωση της φορολογικής επιβάρυνσης και κοινές συνέπειες δηλαδή την μη καταβολή φόρων και άρα τη στέρηση εσόδων από το Δημόσιο (Souillard, 2020).

3.3.2.Φοροδιαφυγή και παραοικονομία

Τα τελευταία χρόνια, ειδικά με την οικονομική-χρηματοπιστωτική κρίση που έχει πλήξει πολλές χώρες, η παραοικονομία έχει φτάσει σε επίπεδο που υπονομεύει τις οικονομικές δραστηριότητες και τις δημοκρατίες. Σε διεθνές επίπεδο, οι σημαντικότεροι οργανισμοί όπως ο Οργανισμός Οικονομικής Ανάπτυξης και Συνεργασίας (ΟΟΣΑ), η Παγκόσμια Τράπεζα (WB) και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) αναζητά στρατηγικές για την αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων σε αναπτυσσόμενες και ανεπτυγμένες οικονομίες.

Δεδομένου ότι δεν υπάρχει μοναδικός ορισμός της παραοικονομίας, οι συγγραφείς χρησιμοποιούν αυτό τον ορισμό που ταιριάζει καλύτερα με το αντικείμενο ανάλυσης κατά περίπτωση. Κάποιοι συγγραφείς όπως οι Joshi, et al., (2013), κάνουν διάκριση μεταξύ δηλωμένης ή μη δηλωμένης οικονομικής δραστηριότητας, ενώ άλλοι συγγραφείς, όπως οι Andrews, et al., (2011), δίνουν πρώτα έναν γενικό ορισμό της όπως «οικονομικές δραστηριότητες και

συναλλαγές που είναι επαρκώς κρυμμένες» και στη συνέχεια αναλύουν τις περιοχές σε μια οικονομία τις οποίες η παραοικονομία επηρεάζει περισσότερο. Οι περιοχές που συνήθως προσδιορίζονται είναι η κοινωνική προστασία, η φοροδιαφυγή και η οικονομική ανάπτυξη, ενώ τα άτομα είναι υπάλληλοι, αυτοαπασχολούμενοι και εταιρείες.

Η παραοικονομία συνδέεται με παραμέτρους όπως αποφυγή του κράτους δικαίου από διάφορες ομάδες φορολογουμένων όπως υπάλληλοι/εργάτες μικροεπιχειρήσεις και εταιρείες. Οι Mankiw και Taylor, (2010) ορίζουν την παραοικονομία ως νόμιμη βάση της αγοράς στην παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών στην οποία εσκεμμένα αποκρύπτονται από τις δημόσιες αρχές φορολογικά έσοδα όπως: εισοδήματα, προστιθέμενη αξία, εισφορές κοινωνικής ασφάλισης κλπ.

Από τους παραπάνω ορισμούς προκύπτει ότι η παραοικονομία ως έννοια και μέγεθος μπορεί να ορισθεί ως η νόμιμη ή παράνομη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, που διέπεται από τους νόμους της αγοράς, αλλά διαφεύγει από την αποκάλυψη και καταγραφή της στο επίσημο ΑΕΠ. Συμπεριλαμβάνει δηλαδή, τις οικονομικές εκείνες δραστηριότητες, οι οποίες ενώ δημιουργούν εισοδήματα συντελεστών παραγωγής και άρα θα έπρεπε με βάση την φορολογική νομοθεσία να είναι καταγεγραμμένες στους στατιστικούς πίνακες της συνολικής οικονομικής δραστηριότητας, όπως είναι το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (GDP) ή το Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (GNP) δεν φαίνονται ως καταγεγραμμένες. Αυτό συμβαίνει λόγω της απόκρυψής τους (μερικής ή ολικής) από τις αρμόδιες κρατικές υπηρεσίες με αποτέλεσμα να μην εμφανίζονται και να μην συνυπολογίζονται στα επίσημα στατιστικά στοιχεία. Η παραοικονομία μπορεί να ορισθεί ως η νόμιμη ή παράνομη παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών, που διέπεται από τους νόμους της αγοράς, αλλά διαφεύγει από την αποκάλυψη και καταγραφή της στο επίσημο ΑΕΠ μέσω της μη δήλωσης της αντίστοιχης φορολογητέας ύλης στις φορολογικές αρχές. Άρα θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι η παραοικονομία ουσιαστικά αποτελεί την διαφορά η οποία προκύπτει από το πραγματικό GDP (ακαθάριστο εγχώριο προϊόν) και GNP (ακαθάριστο εθνικό

προϊόν) και το αντίστοιχο δηλούμενο GDP και GNP. Ο παρακάτω πίνακας (2) αναπαριστά την σχέση μεταξύ φοροδιαφυγής και παραοικονομίας.

Πίνακας 2 Σχέση φοροδιαφυγής και παραοικονομίας

Πηγή: Βασαρδάνη, 2011

Η παραοικονομία μπορεί ουσιαστικά να πηγάζει από τρεις διαφορετικές αιτίες. Η πρώτη αιτία σχετίζεται με ένα σύνολο νομισματικών αιτιών οι οποίοι αφορούν μεταξύ άλλων την αποφυγή πληρωμής φόρων και κοινωνικών εισφορών και με αυτό τον τρόπο προκαλούν απόκρυψη οικονομικών δραστηριοτήτων από τις ίδιες τις οικονομικές μονάδες που υλοποιούν τις εν λόγω δραστηριότητες. Η δεύτερη κατά σειρά αιτία, σχετίζεται με λόγους όπως η αποφυγή της γραφειοκρατίας. Τέλος, η τρίτη αιτία σχετίζεται με το θεσμικό πλαίσιο, οι οποίοι αφορούν την αδυναμία του κρατικού μηχανισμού καθώς και την αποσπασματική εφαρμογή των κανόνων δικαίου ή και ακόμα λόγω της διαφθοράς στους κρατικούς μηχανισμούς.

Παρόλο που η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή δεν συνιστούν ταυτόσημες έννοιες, έχουν ως κοινό σημείο το γεγονός ότι τόσο η φοροδιαφυγή, όσο και η

παραοικονομία, στις πλείστες των περιπτώσεων συνεπάγονται τη διαφυγή φόρων -έμμεσων ή άμεσων- με αποτέλεσμα την σημαντική μείωση των φορολογικών εσόδων. Πράγματι, το μέγεθος της παραοικονομίας σε ένα κράτος έχει στενή σχέση με την φοροδιαφυγή και ειδικότερα με το ύψος της φοροδιαφυγής, αν λάβει κανείς υπόψη ότι ένας από τους βασικούς λόγους ύπαρξης της παραοικονομίας είναι η αποφυγή πληρωμής φόρων. Η δυνατότητα δηλαδή φοροδιαφυγής αποτελεί βασικό κίνητρο για την ανάπτυξη δραστηριοτήτων στον χώρο της παραοικονομίας.

Συχνά, το μέγεθος της υπόγειας οικονομίας αντιμετωπίζεται ως ισοδύναμο με το ποσό της φοροδιαφυγής. Ορισμένοι συγγραφείς θεωρούν ότι αυτό δεν ισχύει στο έπακρο, και ότι ίσως είναι παραπλανητικό. Είναι δηλαδή πιθανό το εισόδημα να μην αναφέρεται στη φορολογική αρχή, δημιουργώντας έτσι ένα σοβαρό πρόβλημα φοροδιαφυγής, ενώ το επίσημο εθνικό προϊόν δεν είναι υποτιμημένο. Από τα παραπάνω προκύπτει ότι η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή σχετίζονται, αλλά δεν είναι πανομοιότυπα φαινόμενα. Σε κάθε περίπτωση αποτελούν σύνθετα και πολύπλευρα φαινόμενα για αυτό εξάλλου στην σχετική βιβλιογραφία συναντάται με διάφορους ορισμούς και ειδικότερα ως άτυπη, ανεπίσημη, υπόγεια, παράλληλη, μη καταγεγραμμένη και κρυφή οικονομία.

3.4. Το νομικό πλαίσιο της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα

Σύμφωνα με την ελληνική φορολογική νομοθεσία και ειδικότερα σύμφωνα με τα προβλεπόμενα στην διάταξη του άρθρου 66, Ν. 4174/2013 (Κώδικας Φορολογικής Διαδικασίας - Φορολογικές διαδικασίες και άλλες διατάξεις - ΦΕΚ Α' 170/26-07-2013)² το οποίο εντάσσεται στο 12^ο Κεφάλαιο με τίτλο «Εγκλήματα Φοροδιαφυγής – Ποινικές Κυρώσεις» « 1.Έγκλημα φοροδιαφυγής διαπράττει όποιος με πρόθεση: α) προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή φόρου εισοδήματος, ενιαίου φόρου ιδιοκτησίας ακινήτων (ΕΝΦΙΑ) ή ειδικού φόρου ακινήτων (ΕΦΑ), αποκρύπτει από τα όργανα της Φορολογικής Διοίκησης φορολογητέα εισοδήματα από οποιαδήποτε πηγή ή περιουσιακά στοιχεία, ιδίως παραλείποντας να υποβάλει δήλωση ή υποβάλλοντας ανακριβή δήλωση ή καταχωρίζοντας στα λογιστικά αρχεία εικονικές (ολικά ή μερικά) δαπάνες ή επικαλούμενος στη φορολογική δήλωση τέτοιες δαπάνες, ώστε να μην εμφανίζεται φορολογητέα ύλη ή να εμφανίζεται αυτή μειωμένη, β) προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή του φόρου προστιθέμενης αξίας, του φόρου κύκλου εργασιών, του φόρου ασφαλιστρών και των παρακρατούμενων και επιρριπτόμενων φόρων, τελών ή εισφορών, δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς ή συμψηφίζει ή εκπίπτει ανακριβώς αυτούς, καθώς και όποιος παραπλανά τη Φορολογική Διοίκηση με την παράσταση ψευδών γεγονότων ως αληθινών ή με την αθέμιτη παρασιώπηση ή απόκρυψη αληθινών γεγονότων και δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς ή συμψηφίζει ή εκπίπτει ανακριβώς αυτούς ή λαμβάνει επιστροφή, καθώς και όποιος διακρατεί τέτοιους φόρους, τέλη ή εισφορές, γ) προκειμένου να αποφύγει την πληρωμή φόρου πλοίων δεν αποδίδει ή αποδίδει ανακριβώς στο Δημόσιο το φόρο αυτόν»

Επιπλέον, τόσο η έκδοση πλαστών, νοθευμένων ή εικονικών φορολογικών στοιχείων, όσο και η αποδοχή εικονικών φορολογικών στοιχείων, αποτελούν ποινικά κολάσιμες πράξεις φοροδιαφυγής. Τέλος και το λαθρεμπόριο, σύμφωνα

² Η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων κοινοποίησε την διοικητική κωδικοποίηση του Κώδικα Φορολογικής Διαδικασίας (ν. 4174/2013) (ΚΦΔ, ν. 4174/2013, Μέρος Α', (Α' 170), ενημερωμένη έως τον ν. 4646/2019 (Α' 212/12.12.2019)

με το άρθρο 155, του Ν. 2960/2001 (Εθνικός Τελωνειακός Κώδικας - ΦΕΚ Α' 265/22-11-2001) συνιστά πράξη φοροδιαφυγής, δεδομένου ότι σχετίζεται με την εισαγωγή ή στην εξαγωγή εμπορευμάτων χωρίς την άδεια των τελωνειακών αρχών και χωρίς την καταβολή δασμών, φόρων και λοιπών επιβαρύνσεων, αλλά και κάθε άλλη ενέργεια η οποία έχει ως σκοπό την στέρηση από το Ελληνικό Δημόσιο εισπρακτέων δασμών, φόρων κλπ.

Ο πρώτος κώδικας φορολογικών κυρώσεων που τέθηκε σε ισχύ ήταν ο νόμος 2523/1997 με τίτλο «Διοικητικές και ποινικές κυρώσεις στη φορολογική νομοθεσία και άλλες διατάξεις», γνωστός και ως το «φορολογικό ποινολόγιο». Με τον νόμο αυτό συγκεντρώθηκαν και κωδικοποιήθηκαν οι ποινικές και διοικητικές κυρώσεις που προβλέπονταν για πράξεις φοροδιαφυγής σε σχέση με φόρους οι οποίοι υπάγονται στην αρμοδιότητα των ΔΟΥ. Στόχος του νομοθέτη ήταν πρωταρχικά να συγκεντρώσει τις διάσπαρτες διατάξεις που υπήρχαν στην ελληνική νομοθεσία σχετικά με φορολογικές παραβάσεις, οι οποίες πολλές φορές επικαλύπτονταν και επιβάλλονταν σωρευτικά, και δευτερευόντως να εκλογικεύσει το σύστημα των κυρώσεων. Ο νόμος 2523/1997 τυποποιεί λοιπόν ως εγκλήματα, είτε σε βαθμό πλημμελήματος είτε σε βαθμό κακουργήματος, τα παρακάτω (Τσάτσος, 2012) :

- ✓ Την φοροδιαφυγή στο φόρο εισοδήματος, με παράλειψη υποβολής δήλωσης ή υποβολή ανακριβούς δήλωσης στη φορολογία εισοδήματος, εάν έτσι αποκρύπτονται καθαρά εισοδήματα στα οποία αναλογεί φόρος για κάθε διαχειριστική περίοδο που υπερβαίνει τα 15.000 ευρώ και ο δράστης ενεργεί ή παραλείπει με σκοπό την αποφυγή της πληρωμής του σχετικού φόρου. Η ποινή που προβλέπεται είναι φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους (βασική μορφή) ή κάθειρξη μέχρι 10 έτη, εάν ο φόρος υπερβαίνει τα 150.000 ευρώ.
- ✓ Την φοροδιαφυγή στο φόρο πλοίων, δηλαδή τη μη απόδοση φόρου πλοίων, με σκοπό αποφυγής της πληρωμής του, εάν ο φόρος που δεν αποδόθηκε υπερβαίνει για κάθε διαχειριστική περίοδο τα 15.000 ευρώ. Η προβλεπόμενη ποινή ανέρχεται σε φυλάκιση τουλάχιστον 1 έτους (βασική μορφή) ή

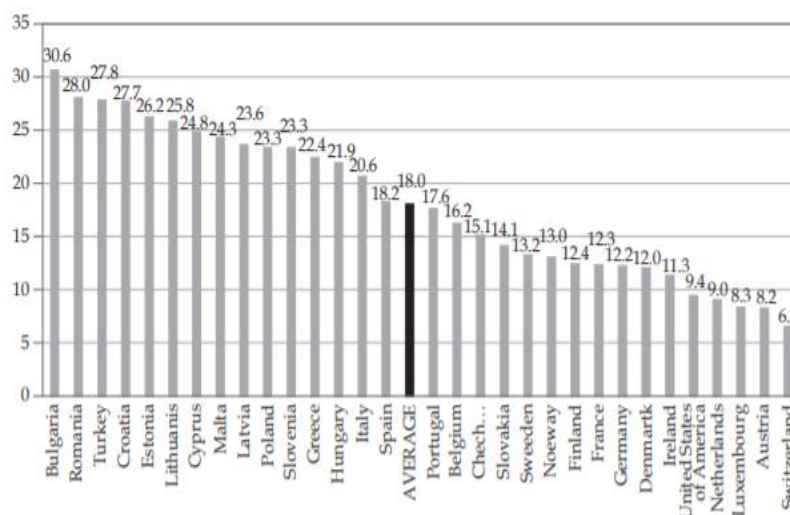
κάθειρξη μέχρι 10 έτη ,σε περίπτωση που ο φόρος υπερβαίνει τα 150.000 ευρώ.

- ✓ Την φοροδιαφυγή στον ΦΠΑ, με μη απόδοση ή ανακριβή απόδοση ή ανακριβή συμψηφισμό ΦΠΑ με σκοπό αποφυγής πληρωμής του ή λήψη επιστροφής ΦΠΑ με εξαπάτηση της φορολογικής αρχής, εάν ο φόρος που δεν αποδόθηκε ή συμψηφίστηκε ή επιστράφηκε υπερβαίνει σε ετήσια βάση τα 3.000 ευρώ. Η προβλεπόμενη ποινή ανέρχεται σε φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους (βασική μορφή) ή κάθειρξη μέχρι 10 έτη, αν ο φόρος υπερβαίνει τα 75.000 ευρώ.
- ✓ Την φοροδιαφυγή σε παρακρατούμενους ή επιρριπτόμενους φόρους ή σε ΦΚΕ, με μη απόδοση ή ανακριβή απόδοση οποιουδήποτε από τους προαναφερθέντες φόρους, με σκοπό την αποφυγή πληρωμής του, εάν ο φόρος που δεν αποδόθηκε υπερβαίνει σε ετήσια βάση τα 3.000 ευρώ. Η προβλεπόμενη ποινή ανέρχεται σε φυλάκιση τουλάχιστον ενός έτους (βασική μορφή) ή κάθειρξη μέχρι 10 έτη, αν ο φόρος υπερβαίνει τα 75.000 ευρώ.
- ✓ Τα αδικήματα σε σχέση με πλαστά και εικονικά φορολογικά στοιχεία. Για την έκδοση πλαστών ή εικονικών, τη λήψη εικονικών ή τη νόθευση φορολογικών στοιχείων, η προβλεπόμενη ποινή είναι φυλάκιση τουλάχιστον 3 μηνών (βασική μορφή). Για την έκδοση ή αποδοχή εικονικών στοιχείων για συναλλαγή ολικά ή μερικά ανύπαρκτη, εάν αυτά έχουν συνολική αξία πάνω από 3.000 ευρώ η απειλούμενη ποινή είναι φυλάκιση τουλάχιστον 1 έτους, ενώ αν έχουν συνολική αξία πάνω από 150.000 ευρώ η απειλούμενη ποινή είναι κάθειρξη μέχρι 10 έτη.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΦΟΡΟΔΙΑΦΥΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Ένα κρίσιμο πρόβλημα που αντιμετωπίζει το ελληνικό φορολογικό σύστημα είναι η εκτεταμένη σκιώδης οικονομία και η φοροδιαφυγή, η οποία είναι ένα από τα πιο σημαντικά προβλήματα που απειλούν τα δημόσια έσοδα. Όχι μόνο η φοροδιαφυγή έχει ως αποτέλεσμα την απώλεια κρατικού εισοδήματος αλλά επίσης δημιουργεί κάποιες σοβαρές παραμορφώσεις στην κατανομή των πόρων και στην οικονομική δραστηριότητα (Βασαρδάνη, 2011). Το Γράφημα 1 απεικονίζει το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας σε διαφορετικές χώρες μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα.

Γράφημα 1 Το μέγεθος της σκιώδους οικονομίας σε 31 χώρες το 2015 (σε % επί του ΑΕΠ)

Πηγή: Schneider F. (2015).

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία, οι βασικές ροές των φορολογικών εσόδων κατά τα τελευταία έτη στην Ελλάδα φαίνονται σημαντικά μειωμένες ιδίως δε στην περίοδο της κρίσης. Ένας λόγος για την συγκεκριμένη εξέλιξη είναι αναμφίβολα η φοροδιαφυγή. Επίσης ένας ακόμη λόγος είναι τα γενικότερα χαρακτηριστικά της φορολογικής πολιτικής, καθώς και ο εντοπισμός ενδεχόμενων ανισορροπιών στην κατανομή των φορολογικών βαρών, αλλά και ενδείξεων που κατατείνουν στην εκτίμηση του φαινομένου της φοροδιαφυγής.

Σύμφωνα με σχετικά πρόσφατη έκθεση της διαNEOσις (2016), από το 2010 μέχρι σήμερα, τα έσοδα του τακτικού προϋπολογισμού στην Ελλάδα μειώνονται σε σταθερή ετήσια βάση. Η εξέλιξη αυτή είναι ενδεικτική της έκτασης της ύφεσης στη χώρα μας κατά τα τελευταία χρόνια, παρά τη συνεχώς αυξανόμενη άμεση και έμμεση φορολογία που παρατηρείται τα τελευταία χρόνια.

Σύμφωνα με τη μελέτη, η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα εκτιμάται ότι θα φτάσει το 6 έως 9 τοις εκατό του τρέχοντος ΑΕΠ της Ελλάδας, το οποίο μεταφράζεται σε 11 έως 16 δισεκατομμύρια ευρώ σε ετήσια βάση. Ο αριθμός θεωρείται τεράστιος, δεδομένου ότι το ελληνικό κράτος δαπανά ετησίως 28 δισεκατομμύρια ευρώ για όλους τους τύπους παροχών κοινωνικής ασφάλισης · 15 δισεκατομμύρια ευρώ για τους μισθούς και 12 δισεκατομμύρια ευρώ για τη χρηματοδότηση του χρέους της.

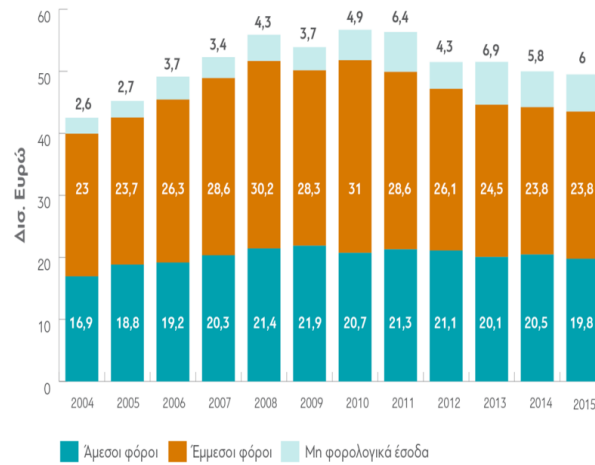
Στη δημοσκόπηση που διενήργησε η DiaNEOσις το 2016, το 85,5% των ερωτηθέντων δήλωσαν ότι θεωρούν τη φοροδιαφυγή ισοδύναμη με την κλοπή. Ταυτόχρονα, ωστόσο, το 35,1% αναγνωρίζει ότι θα αποφύγουν εύκολα τους φόρους τους αν προκύψει η ευκαιρία, γιατί «το κάνουν όλοι». Η φοροδιαφυγή είναι ένα οξύ πρόβλημα στη χώρα. Σύμφωνα με την έρευνα της DiaNEOσις, αλλά και διάφορες μελέτες, η φοροδιαφυγή στην Ελλάδα είναι σημαντικά υψηλότερη από ό, τι σε άλλες ανεπτυγμένες χώρες. Η ακριβής κλίμακα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι προφανώς άγνωστη ωστόσο. Για να μελετήσουν και να προτείνουν έρευνα, οι ερευνητές μπορούν να βασίζονται μόνο σε εκτιμήσεις που υπολογίζουν την κλίμακα της βάσει ενδεικτικών δεδομένων, αλλά εξ ορισμού δεν υπάρχουν διαθέσιμες πληροφορίες για τη

μέτρηση του ακριβούς μεγέθους της. Οι εκτιμήσεις συλλέγονται από δημοσιεύσεις για όλους τους διαφορετικούς τύπους φορολογικής απάτης.

Σύμφωνα με την έρευνα:

- ✓ Τα έσοδα που χάθηκαν λόγω της φοροδιαφυγής προσωπικού εισοδήματος κυμαίνονται από 1,9% έως 4,7% του ετήσιου ΑΕΠ.
- ✓ Ένα επιπλέον 3,5% του ΑΕΠ εκτιμάται ότι θα χαθεί λόγω απάτης φόρου προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ).
- ✓ Οι απώλειες από το αλκοόλ, τον καπνό και το λαθρεμπόριο καυσίμων ανέρχονται σε περίπου 0,5% του ΑΕΠ.
- ✓ Για νομικά πρόσωπα, τα έσοδα που χάνονται από τη φοροδιαφυγή και τη φοροαποφυγή εκτιμάται ότι ανέρχονται σε περίπου 0,15% του ΑΕΠ.
- ✓ Κατά συνέπεια, η κλίμακα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα μπορεί να εκτιμηθεί σχετικά με ασφάλεια μεταξύ κάπου μεταξύ 6% και 9% του ΑΕΠ, που ανέρχεται σε περίπου 11 έως 16 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως.
- ✓ Καταρχάς σύμφωνα με τα στοιχεία της έκθεσης το ελληνικό κράτος έχει κάθε χρόνο έσοδα ύψους περίπου €50 δισ. (Γράφημα 2).

Έσοδα Τακτικού Προϋπολογισμού

Πηγή: Έκθεση του Διοικητή της Τράπεζας της Ελλάδος * Προσωρινά στοιχεία

Γράφημα 2 Έσοδα τακτικού προϋπολογισμού 2004-2015

Πηγή: DiaNEOsis

Τα κρατικά έξοδα περιλαμβάνουν:

- ✓ Το λειτουργικό κόστος της κυβέρνησης
- ✓ Αποπληρωμή των δανείων της χώρας (περίπου 12 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως)
- ✓ Πληρωμές συντάξεων (28 δισ. ευρώ ετησίως)
- ✓ Μισθούς δημοσίων υπαλλήλων (περίπου 15 δισεκατομμύρια ευρώ ετησίως)
- ✓ Σημαντικά ετήσια πρωτογενή πλεονάσματα σύμφωνα με τα μνημόνια που έχουν υπογραφεί με τους πιστωτές της Ελλάδας

Σύμφωνα με τα πιο πρόσφατα στοιχεία από το 2015, το 88% των εσόδων του κράτους (δεν περιλαμβάνονται τα έσοδα από την ασφάλιση που εισπράττονται από τα ταμεία κοινωνικής ασφάλισης) προέρχεται από τη φορολογία.

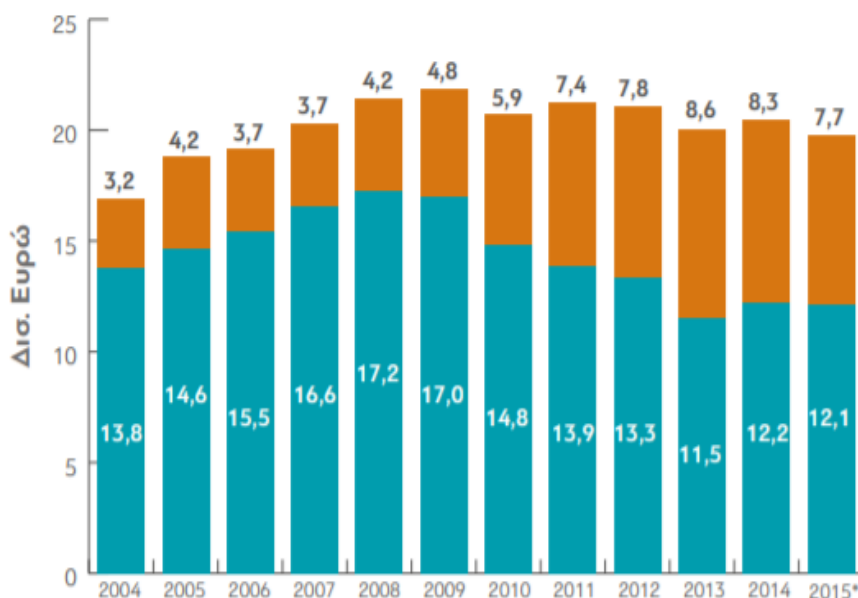
- ✓ Οι άμεσοι φόροι φέρνουν περίπου 20 δισεκατομμύρια ευρώ
- ✓ Οι έμμεσοι φόροι (ΦΠΑ, φόρος καυσίμων, φόρος καπνού κ.λπ.) φέρνουν περίπου 24 δισεκατομμύρια ευρώ.

Τα έσοδα της χώρας μειώθηκαν σταθερά από το 2010, με τη μεγαλύτερη μείωση των εσόδων από έμμεσους φόρους. Υπήρξε μια ταχεία μείωση του φόρου εισοδήματος που εισπράχθηκε (από 17,2 δισεκατομμύρια το 2008 σε 12,1 δισεκατομμύρια το 2015) - κάτι που ήταν αναμενόμενο, καθώς τα εισοδήματα των πολιτών μειώθηκαν δραματικά. Ταυτόχρονα, ωστόσο, κατά τη διάρκεια της κρίσης, αυξήθηκαν οι άμεσοι φορολογικοί συντελεστές και εισήχθησαν επίσης νέοι άμεσοι φόροι (φόρος αλληλεγγύης, Φόρος Ενιαίας Ιδιοκτησίας-ΕΝΦΙΑ), ο οποίος μείωσε τις απώλειες του κράτους, αλλά αύξησε τη φορολογική επιβάρυνση για όλους - πρωτίστως για τους φτωχούς

Με βάση τα στοιχεία της Έκθεσης, το 2015 τα συνολικά έσοδα ανήλθαν σε €49,5 δισ. κατά περίπου 12% χαμηλότερα από τα συνολικά έσοδα του 2010. Από αυτά το 40% του συνόλου (€19,7 δισ.) αφορά άμεσους φόρους και το 48% του συνόλου (€23,7 δισ.) έμμεσους φόρους, ενώ το υπόλοιπο αφορά μη φορολογικά έσοδα (συμπεριλαμβανομένων των εσόδων από αποκρατικοποιήσεις). Είναι μάλιστα χαρακτηριστικό το γεγονός ότι τα έσοδα από άμεσους φόρους τείνουν να είναι σταθερά κατά την τελευταία πενταετία (μεταξύ 19,8 δισ. και 21,3 δισ.), ενώ για τους έμμεσους φόρους παρατηρείται μια συνεχής πτώση, από τα €31 δισ. το 2010 στα €23,8 δισ. το 2015 – μείωση η οποία σωρευτικά προσεγγίζει το 26%.

Τα έσοδα από φόρους εισοδήματος παρουσιάζουν στην Ελλάδα σημαντική πτωτική πορεία από το 2008 έως το 2013, η οποία φτάνει το 38%, με μια μικρή

αύξηση κατά τα έτη 2014 και 2015. Η μείωση αυτή οφείλεται στην πτώση των εσόδων από το φόρο εισοδήματος φυσικών και νομικών προσώπων, που παρατηρείται από την αρχή της κρίσης και μετά.

Γράφημα 3 Άμεσοι Φόροι – Φόρος Εισοδήματος & Λοιποί Άμεσοι Φόροι (Δισ. Ευρώ)

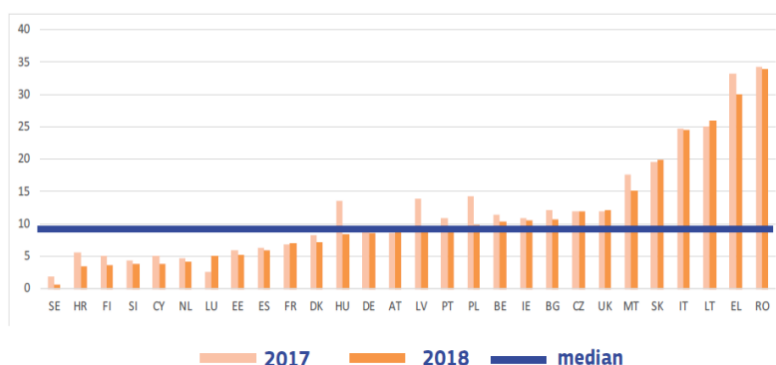
Πηγή: DiaNEOsis

Με βάση τα διαθέσιμα στοιχεία τα έσοδα της χώρας από το 2010 κι εντεύθεν μειώνονται, ενώ την μεγαλύτερη μείωση εμφανίζουν οι έμμεσοι φόροι. Όσον αφορά δε τους άμεσους φόρους οι εισπράξεις από το φόρο εισοδήματος έχουν μειωθεί θεαματικά πράγμα βέβαιο που είναι αναμενόμενο δεδομένου ότι τα εισοδήματα των πολιτών έχουν μειωθεί μετά την κρίση.

Ένα ενδεικτικό στοιχείο είναι επίσης τα πολύ υψηλά επίπεδα, πάνω από 6,5 δισ. ευρώ, παραμένουν οι απάτες στον ΦΠΑ στην Ελλάδα, στοιχείο που αντανakλά την έκταση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στη χώρα. Τα στοιχεία αυτά προκύπτουν από Έκθεση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το

λεγόμενο «κενό ΦΠΑ» (VAT GAP), δηλαδή τη διαφορά μεταξύ των προσδοκώμενων και των πραγματικών εσόδων από τον ΦΠΑ³

Σύμφωνα με την εν λόγω Έκθεση για το έλλειμμα ΦΠΑ ή αλλιώς (Vat Gap), τα κράτη μέλη στην Ευρωπαϊκή Ένωση χάνουν δισεκατομμύρια ευρώ σε έσοδα ΦΠΑ λόγω φορολογικής απάτης και ανεπαρκών συστημάτων είσπραξης φόρων. Το έλλειμμα ΦΠΑ, αποτελεί σε κάθε περίπτωση μια εκτίμηση της απώλειας εσόδων λόγω φορολογικής απάτης, φοροδιαφυγής και φοροαποφυγής στα κράτη μέλη της ΕΕ. Τα βασικά ευρήματα της τελευταίας έκθεσης της Ε.Ε. για 2020 σχετικά με το έλλειμμα ΦΠΑ δείχνουν ότι το συνολικό έλλειμμα ΦΠΑ της ΕΕ μειώθηκε ελαφρώς κατά σχεδόν 1 δισεκατομμύριο ευρώ σε 140,04 δισεκατομμύρια ευρώ το 2018, επιβραδύνοντας από τη μείωση των 2,9 δισεκατομμυρίων ευρώ το 2017.

Γράφημα 4 Έλλειμμα ΦΠΑ (Vat Gap) κρατών μελών ΕΕ

Πηγή: Ευρωπαϊκή Επιτροπή

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω στοιχεία, Όπως και το 2017, η Ρουμανία κατέγραψε το υψηλότερο έλλειμμα ΦΠΑ (33,8%), ακολουθούμενη από την Ελλάδα (30,1%) και τη Λιθουανία (25,9%). Το μικρότερο έλλειμμα είχε η Σουηδία (0,7%), η Κροατία (3,5%) και η Φινλανδία (3,6%). Η Ελλάδα αν και είναι σταθερά στην δεύτερη θέση με το μεγαλύτερο έλλειμμα σε ποσοστό (30,1%), παρουσίασε μείωση του ελλείμματος το 2018 σε σχέση με το 2017

³ https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/vat-gap-full-report-2020_en.pdf

(7,399 δις το 2017 έναντι ελλείμματος 6,570 το 2018. Σε ποσοστά το έλλειμμα άγγιξε το 34% το 2017, έναντι 30,1% το 2018.

Όπως προκύπτει από τα παραπάνω στοιχεία αλλά και στοιχεία προγενέστερων περιόδων ότι η φορολογική συνείδηση δεν υπήρξε ποτέ αρετή των σύγχρονων Ελλήνων. Οι επιχειρηματίες προτιμούν τη φοροαποφυγή και τη φοροδιαφυγή, ειδικά με τη μεγάλη ανοχή που επιδεικνύουν η κυβέρνηση και η κοινωνία. Με τα χρόνια, αυτό οδήγησε σε έναν φαύλο κύκλο αύξησης της φορολογίας και της φοροδιαφυγής όσον αφορά τα δημόσια οικονομικά.

Ο ΦΠΑ στα περισσότερα προϊόντα και υπηρεσίες αυξήθηκε στο 24% ενώ ο εταιρικός φόρος για εταιρείες και ατομικές επιχειρήσεις έχει οριστεί σε 29% και 26%, αντίστοιχα και, σύμφωνα με την τελευταία μεταρρύθμιση του συστήματος κοινωνικής ασφάλισης που έχει τεθεί σε ισχύ από την 01.01.2017, οι αυτοαπασχολούμενοι καλούνται να καταβάλουν φόρο κοινωνικής ασφάλισης περίπου 30% επί του καθαρού εισοδήματός τους, καθώς και ετήσιο φόρο αυτοαπασχόλησης. Αυτή η κατάσταση έχει επιβαρύνει τις νόμιμες επιχειρήσεις, οι οποίες πρέπει να δαπανήσουν πάνω από 80% - 90% των κερδών τους για φόρους. Για τις περισσότερες επιχειρήσεις που έχουν ήδη εφαρμόσει μια σειρά μέτρων για τη μείωση των δαπανών τους, συμπεριλαμβανομένων των απολύσεων, η φοροδιαφυγή είναι η τελευταία επιλογή για επιβίωση.

Επίσης είναι γεγονός ότι σε κάθε εκλογική εκστρατεία, όλα τα πολιτικά κόμματα υπόσχονται να επιβάλουν τη φορολογική συμμόρφωση. Τέτοιες υποσχέσεις ξεθωριάζουν αμέσως μετά τις εκλογές, επειδή η κυβέρνηση δεν λαμβάνει τα σωστά μέτρα που θα μπορούσαν να εξαλείψουν τη φοροδιαφυγή. Για παράδειγμα, η υποχρέωση πληρωμής με πιστωτική ή χρεωστική κάρτα πάνω από συγκεκριμένα ποσά συναλλαγών δεν είχε ποτέ αναμενόμενα αποτελέσματα, καθώς οι παροχή υπηρεσιών, που θεωρούνται πρωταθλητές της φοροδιαφυγής, μπορούν ακόμη να αποφύγουν την φορολόγηση.

Από τα προαναφερθέντα στοιχεία, από την διεξαγωγή διαφόρων στατιστικών ερευνών από χρηματοοικονομικούς αναλυτές και οικονομολόγους καθώς και από τα στοιχεία από διαθέσιμες εμπειρικές μελέτες και εκτιμήσεις της

φοροδιαφυγής και της σκιώδους οικονομίας, προκύπτει ότι το πρόβλημα της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα είναι πραγματικό, είναι χρόνιο και παρατεταμένο. ⁴Η πολυπλοκότητα του ελληνικού φορολογικού συστήματος, σε συνδυασμό με τη δομή της ελληνικής οικονομίας, η οποία χαρακτηρίζεται από σχετικά υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενων, τείνουν να αυξάνουν την πιθανότητα και την ποικιλομορφία των τρόπων φοροδιαφυγής (Βασαρδάνη, 2011).

Ταυτόχρονα, οργανωτικές αδυναμίες και άλλα εγγενή ελαττώματα στους μηχανισμούς φορολογικού ελέγχου και της είσπραξης των φόρων επιδεινώνει το πρόβλημα. Οι αιτίες της φοροδιαφυγής μπορούν να διακριθούν σε πέντε βασικές κατηγορίες: α) νομοθετικές-πολιτικές, β) τεχνολογικές γ) γραφειοκρατικές-οργανωτικές, δ) δομικές και ε) πολιτιστικές. Οι νομοθετικές-πολιτικές αιτίες της φοροδιαφυγής προέρχονται από την άσκηση της φορολογικής πολιτικής και το πολιτικό περιβάλλον της χώρας και περιλαμβάνει τους ακόλουθους παράγοντες:⁵

- ✓ πολυπλοκότητα της φορολογικής νομοθεσίας
- ✓ αδιαφάνεια στη διαχείριση των δημόσιων οικονομικών, η οποία δημιουργεί το αίσθημα ανασφάλειας και αδικίας τόσο στους φορολογούμενους όσο και στους υπαλλήλους της φορολογικής διοίκησης ·
- ✓ υπερβολική φορολογία ·
- ✓ η ατιμωρησία για φοροδιαφυγή και η πολιτική βούληση δεν επαρκούν για την αντιμετώπιση του προβλήματος με αποτελεσματικό τρόπο

Η έλλειψη τεχνολογικής και οργανωτικής υποδομής της φορολογικής διοίκησης είναι ένας από τους παράγοντες που εντείνουν την φοροδιαφυγή. Η απουσία πλήρους μηχανογράφησης και συστηματικού μητρώου ηλεκτρονικού αρχείου και δεδομένων δημιουργεί οργανωτικά προβλήματα και εμποδίζει την αποτελεσματική επεξεργασία των πληροφοριών. Η κατάσταση επιδεινώνεται ακόμη περισσότερο με τον αναποτελεσματικό έλεγχο και την αυξημένη

⁴ Economic Bulletin. No. 35. Bank of Greece, 2011. <https://www.bankofgreece.gr/Publications/econbull201106.pdf>

⁵ Annual Reporting in 2016/2017, September 2017, EY building a better working world, 2016 https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_uk/topics/assurance/annual-reporting-in-2016-17-broad-perspective-clear-focus/ey-annual-reporting-in-2016-17.pdf

γραφειοκρατία. Ταυτόχρονα, η έλλειψη επαρκών και σύγχρονων τεχνολογικών υποδομών, οι δυσλειτουργίες στο υπάρχον σύστημα δεδομένων (αργή ενημέρωση των πληροφοριών σχετικά με την αλλαγή της νομοθεσίας) και η έλλειψη πρόσβασης σε συγκεκριμένες πληροφορίες συμβάλλουν στην διόγκωση του προβλήματος της φοροδιαφυγής διαχρονικά στην Ελλάδα.

Η γραφειοκρατία είναι ένα άλλο πρόβλημα που εντείνει τη φοροδιαφυγή. Αυτό το πρόβλημα το αντιμετωπίζει όχι μόνο το ελληνικό φορολογικό σύστημα, αλλά επίσης και πολλές άλλες χώρες. Όσον αφορά τους διαρθρωτικούς λόγους της φοροδιαφυγής στην Ελλάδα αυτοί συνίστανται στο ότι η χώρα διαθέτει πολύ υψηλό αριθμό αυτοαπασχολούμενοι και μεγάλο αριθμό πολύ μικρών επιχειρήσεων. Παράλληλα, η έλλειψη επαρκούς εκπαίδευσης για τη διασφάλιση συνεπούς νοοτροπίας φορολόγησης αποτελεί έναν άλλο σημαντικό παράγοντα της φοροδιαφυγής.

Υπάρχουν ενδείξεις ότι όταν είναι η αμοιβαιότητα του κράτους στη συνείδηση των πολιτών παραμένει χαμηλή, ενώ τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των φορολογούμενων δεν είναι εμφανείς, η φοροδιαφυγή είναι σε άνοηση. Η οικονομική έρευνα μεταξύ των χωρών του ΟΟΣΑ έχει δείξει, ότι η αύξηση σε φόρους και αναλογιστικές εισφορές μαζί με την θέσπιση αυστηρότερης νομοθεσίας οδηγεί σε αύξηση της φοροδιαφυγής, μαύρη οικονομία, διαφθορά και χαμηλή φορολογική ηθική.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΠΟΣΟΤΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ

5.1. Μεθοδολογία

5.1.1 Σκοπός της έρευνας

Σκοπός της παρούσας μελέτης είναι η διερεύνηση των απόψεων πολιτών σχετικά με την επιρροή του φαινομένου της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία. Σύμφωνα με τα παραπάνω, τέθηκαν και τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

- Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων επηρεάζουν την άποψη τους αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών;
- Οι απόψεις των ερωτηθέντων αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών και την επιρροή του Covid-19 στην παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή επηρεάζουν τις απόψεις τους για τις θετικές συνέπειες της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία;
- Η άποψη των ερωτηθέντων αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών επηρεάζουν τις υπόλοιπες απόψεις τους αναφορικά με τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας;

5.1.2 Δείγμα της έρευνας

Στην έρευνα συμμετείχαν συνολικά 616 ερωτηθέντες. Οι περισσότεροι είναι γυναίκες, με τις ηλικίες του δείγματος να κυμαίνονται από 17 και να φτάνουν πάνω από 55 ετών. Η πλειοψηφία του δείγματος απαρτίζεται από υπαλλήλους του ιδιωτικού τομέα ή ελεύθερους επαγγελματίες. Οι περισσότεροι ερωτηθέντες έχουν εκπαιδευτικό επίπεδο προπτυχιακό ή μεταπτυχιακό. Το εισόδημα, κλιμακωτά ποικίλει από κάτω των 10.000 ευρώ ως και άνω των 60.000 ευρώ.

5.1.3 Εργαλείο της έρευνας

Για την έρευνα χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο, διαχωρισμένο σε 2 ενότητες, τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων και τις απόψεις τους αναφορικά με την επίδραση της παραοικονομίας και της φοροδιαφυγής στην Ελληνική οικονομία. Η πρώτη ενότητα αποτελείται από 5 ερωτήσεις κλειστού τύπου συνολικά. Η δεύτερη ενότητα περιλαμβάνει 13 ερωτήσεις κλειστού τύπου, 1 ερώτηση πολλαπλής επιλογής και 1 ερώτηση τύπου Likert με 4 υποερωτήματα. Η τελευταία ερώτηση δέχεται απαντήσεις από 1 έως 5, όπου 1-Καθόλου, 2-Λίγο, 3-Μέτρια, 4-Πολύ, 5-Πάρα πολύ.

5.1.4 Συλλογή δεδομένων

Λόγω του Covid-19, η έρευνα πραγματοποιήθηκε μέσω του διαδικτύου. Πιο συγκεκριμένα, αφού δόθηκαν οι κατάλληλες άδειες για τη διεξαγωγή της έρευνας, το ερωτηματολόγιο «ανέβηκε» σε ιστοσελίδες κοινωνικών μέσων σχετικές με το περιεχόμενο της έρευνας σε μορφή Google form. Το συγκεκριμένο αρχείο εκτός από το ερωτηματολόγιο, ενώ επίσης οι ερωτηθέντες ενημερώθηκαν για τους σκοπούς της έρευνας και την ανωνυμία τους.

5.1.5 Ανάλυση δεδομένων

Το πρόγραμμα SPSS v.25 κρίθηκε ως κατάλληλο για την ανάλυση των δεδομένων, όπως και το πρόγραμμα Microsoft Excel. Αφού τα δεδομένα κωδικοποιήθηκαν κατάλληλα, δημιουργήθηκαν πίνακες και γραφήματα με συχνότητες, ποσοστά, μέσες τιμές και τυπικές αποκλίσεις, ώστε να αναλυθούν όλες οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου. Επιπλέον, στην επαγωγική στατιστική για την απάντηση των ερευνητικών ερωτημάτων, έγινε χρήση των μη παραμετρικών t-test και Anova, του παραμετρικού Kruskal-Wallis και του συντελεστή γραμμικού συσχετίσης Pearson.

5.2. Περιγραφική στατιστική

Στην παρούσα έρευνα, διερευνήθηκε η επιρροή του φαινομένου της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία. Για τον σκοπό αυτό, χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο 2 ενοτήτων, όπου παρουσιάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων και οι απόψεις τους επί του θέματος.

5.2.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά

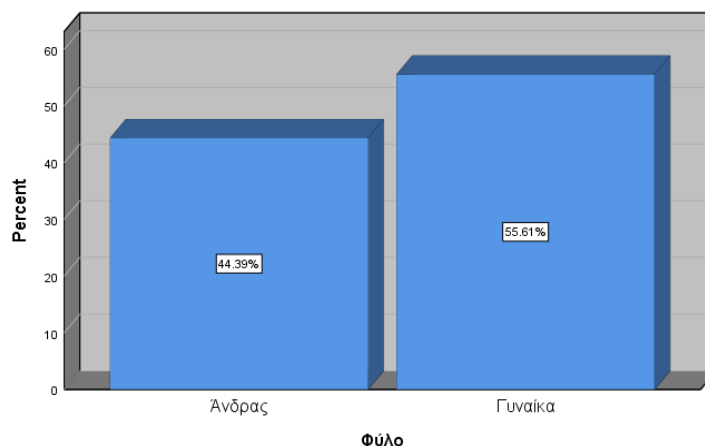
Στην πρώτη ενότητα που ακολουθεί, παρουσιάζονται τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των συμμετεχόντων.

Στον Πίνακα 1 και το Γράφημα 1, παρατίθεται το φύλο των ερωτηθέντων. Το 55.6% εξ' αυτών είναι γυναίκες, ενώ το 44.4% του δείγματος καταλαμβάνουν οι άνδρες.

Πίνακας 1: Φύλο

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Άνδρας	273	44.4	44.4
	Γυναίκα	342	55.6	100.0
	Total	615	100.0	
Missing	System	1		
Total		616		

Γράφημα 1: Φύλο

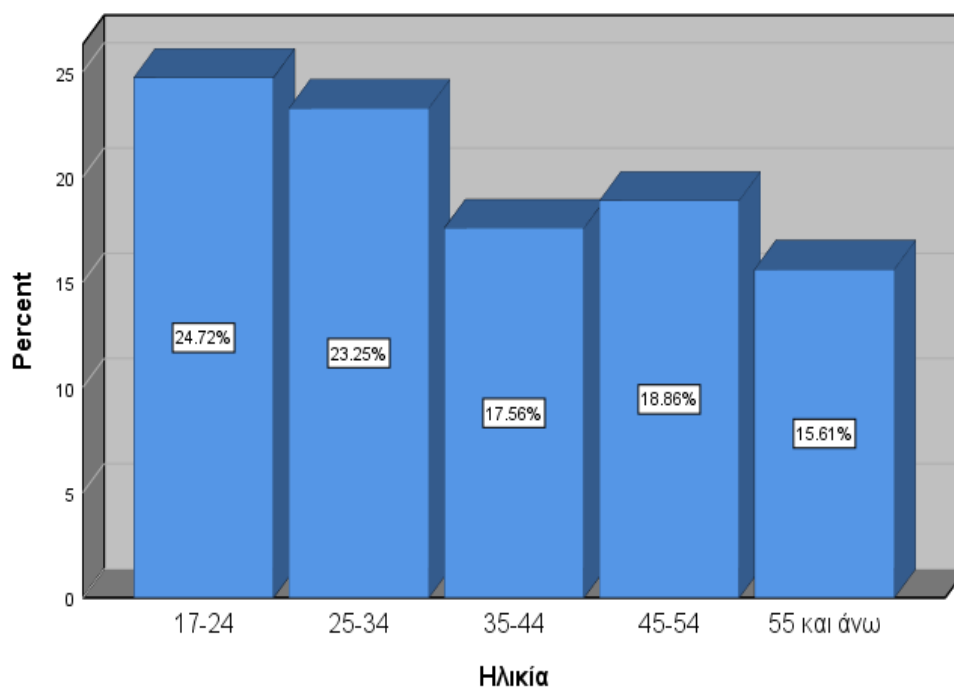

Στον Πίνακα 2 και το Γράφημα 2, αναλύονται οι ηλικίες των ερωτηθέντων. Το 24.7% καταλαμβάνουν όσοι είναι από 17 έως 24 ετών, ενώ οι ηλικίες από 25 έως 34 ετών καταλαμβάνουν το 23.3%. Ακόμη, οι ερωτηθέντες από 45 έως 54 ετών αγγίζουν το 18.9%, το 17.6% ανήκει σε όσους είναι από 35 έως 44 ετών και το υπόλοιπο 15.6% καταλαμβάνουν οι ερωτηθέντες 55 ετών και άνω.

Πίνακας 2: Ηλικία

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	17-24	152	24.7	24.7
	25-34	143	23.3	48.0
	35-44	108	17.6	65.5
	45-54	116	18.9	84.4
	55 και άνω	96	15.6	100.0
	Total	615	100.0	
Missing	System	1		
Total		616		

Γράφημα 2: Ηλικία

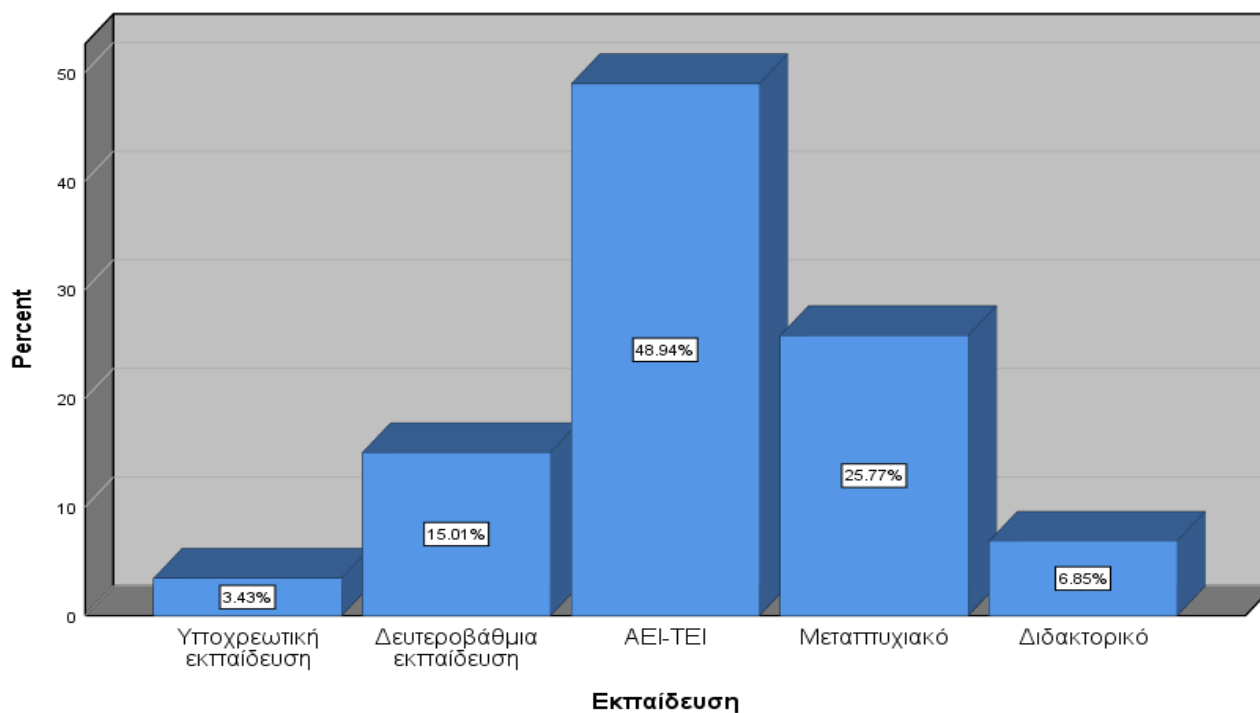

Μέσω του Πίνακα 3 και του Γραφήματος 3, παρατίθεται η εκπαίδευση των συμμετεχόντων. Το 48.9% ανήκει στους απόφοιτους ΑΕΙ ή ΤΕΙ, το 25.8% αγγίζουν οι κάτοχοι μεταπτυχιακού και το 15% ανήκει στους απόφοιτους δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Επιπλέον, το 6.9% αγγίζουν οι κάτοχοι διδακτορικού και το 3.4% ανήκει στους αποφοίτους υποχρεωτικής εκπαίδευσης.

Πίνακας 3: Εκπαίδευση

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Υποχρεωτική εκπαίδευση	21	3.4	3.4
	Δευτεροβάθμια εκπαίδευση	92	15.0	18.4
	ΑΕΙ-ΤΕΙ	300	48.9	67.4
	Μεταπτυχιακό	158	25.8	93.1
	Διδακτορικό	42	6.9	100.0
	Total	613	100.0	
Missing	System	3		
Total		616		

Γράφημα 3: Εκπαίδευση

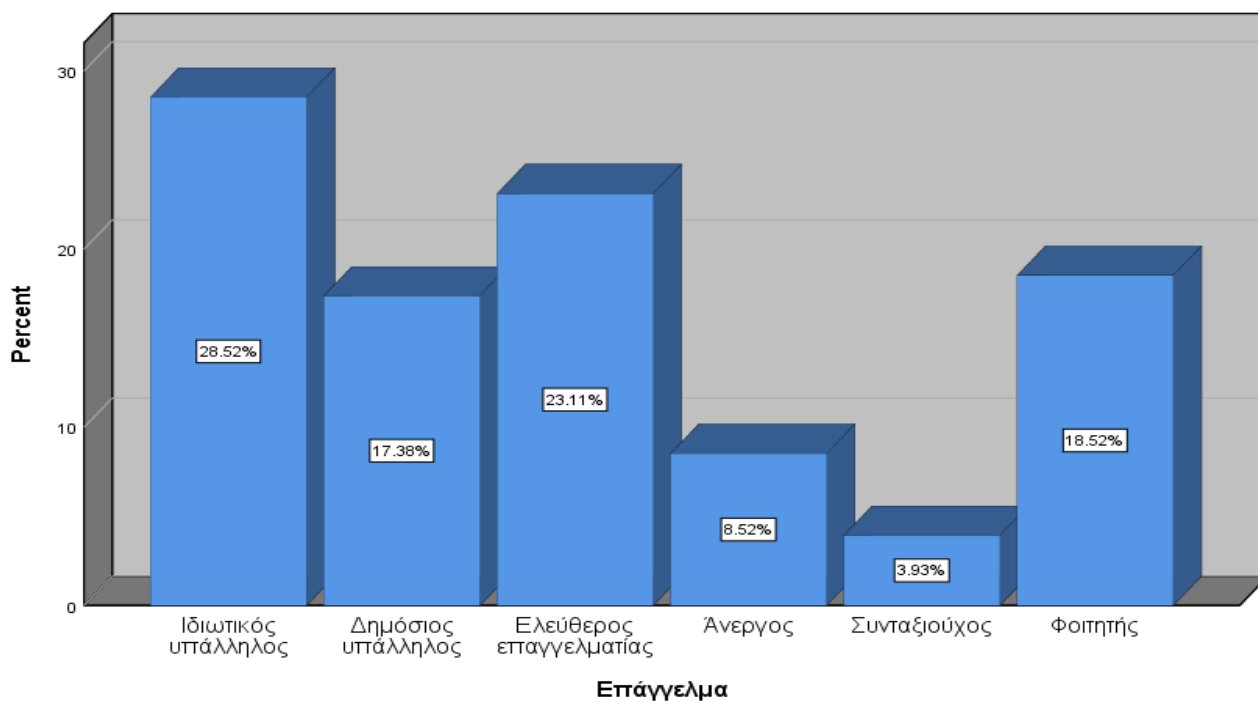

Στον Πίνακα 4 και το Γράφημα 4, είναι εμφανές πως το 28.5% του δείγματος αποτελείται από ιδιωτικούς υπάλληλους, ενώ το 23.1% καλύπτουν οι ελεύθεροι επαγγελματίες. Επιπλέον, το 18.5% καταλαμβάνουν οι φοιτητές, το 17.4% ανήκει στους δημόσιους υπάλληλους, ενώ οι άνεργοι και οι συνταξιούχοι καταλαμβάνουν ποσοστά της τάξεως 8.5% και 3.9% αντίστοιχα.

Πίνακας 4: Επάγγελμα

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Ιδιωτικός υπάλληλος	174	28.5	28.5
	Δημόσιος υπάλληλος	106	17.4	45.9
	Ελεύθερος επαγγελματίας	141	23.1	69.0
	Άνεργος	52	8.5	77.5
	Συνταξιούχος	24	3.9	81.5
	Φοιτητής	113	18.5	100.0
	Total	610	100.0	
Missing	System	6		
Total		616		

Γράφημα 4: Επάγγελμα

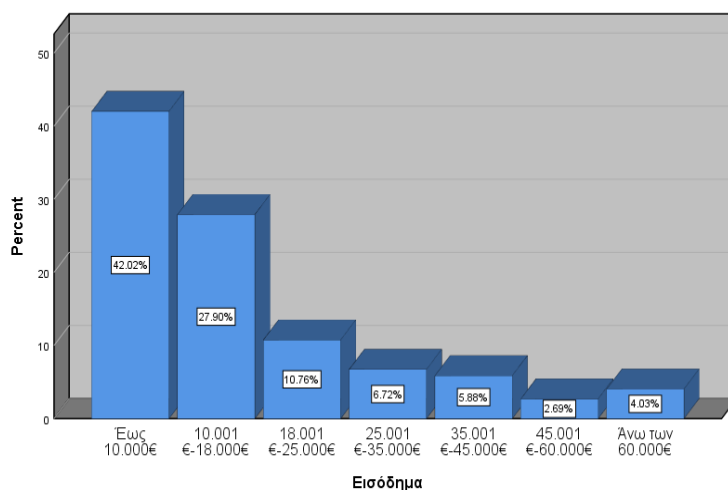

Ολοκληρώνοντας την ενότητα αυτή, στον Πίνακα 5 και το Γράφημα 5, αναλύεται το ετήσιο εισόδημα των ερωτηθέντων. Το 42% αυτών έχουν εισόδημα έως 10.000 ευρώ, το 27.9% δηλώνει εισόδημα από 10.001 έως 18.000 ευρώ και το 10.8% αγγίζουν οι έχοντες εισόδημα από 18.001 έως 25.000 ευρώ. Επιπλέον, όσοι έχουν εισόδημα από 25.001 έως 35.000 ευρώ αγγίζουν το 6.7%, το 5.9% ανήκει σε όσους έχουν εισόδημα από 35.001 έως 45.000 ευρώ, ενώ όσοι έχουν εισόδημα άνω των 60.000 ευρώ ετησίως αντιπροσωπεύουν το 4%. Το υπόλοιπο 2.7% καταλαμβάνουν όσοι έχουν ετήσιο εισόδημα από 45.001 έως 60.000 ευρώ.

Πίνακας 5: Εισόδημα

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Έως 10.000€	250	42.0	42.0
	10.001€-18.000€	166	27.9	69.9
	18.001€-25.000€	64	10.8	80.7
	25.001€-35.000€	40	6.7	87.4
	35.001€-45.000€	35	5.9	93.3
	45.001€-60.000€	16	2.7	96.0
	Άνω των 60.000€	24	4.0	100.0
Total		595	100.0	
Missing	System	21		
Total		616		

Γράφημα 5: Εισόδημα

5.2.2 Απόψεις αναφορικά με την επιρροή της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία

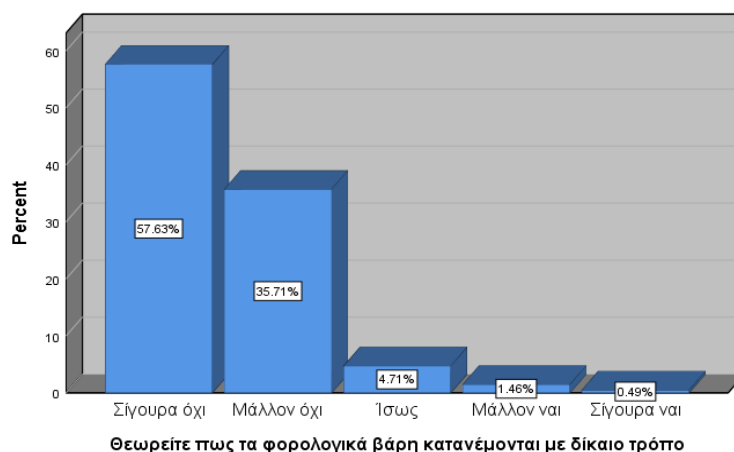
Συνεχίζοντας με την περιγραφική στατιστική, στην ενότητα που ακολουθεί αναλύονται οι απόψεις των συμμετεχόντων όσον αφορά την επιρροή της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία.

Στον Πίνακα 6 και το Γράφημα 6, είναι εμφανές πως το 57.6% των ερωτηθέντων διαφωνούν απόλυτα πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο, το 35.7% θεωρεί πως μάλλον δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο, ενώ το 4.7% έχει ουδέτερη άποψη. Επιπλέον, όσοι θεωρούν πως μάλλον συμβαίνει κάτι τέτοιο ή είναι σίγουροι πως κατανέμονται δίκαια τα φορολογικά βάρη, αγγίζουν το 1.5% και το 0.5% αντίστοιχα.

Πίνακας 6: Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	355	57.6	57.6
	Μάλλον όχι	220	35.7	93.3
	Ίσως	29	4.7	98.1
	Μάλλον ναι	9	1.5	99.5
	Σίγουρα ναι	3	0.5	100.0
Total		616	100.0	

Γράφημα 6: Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο

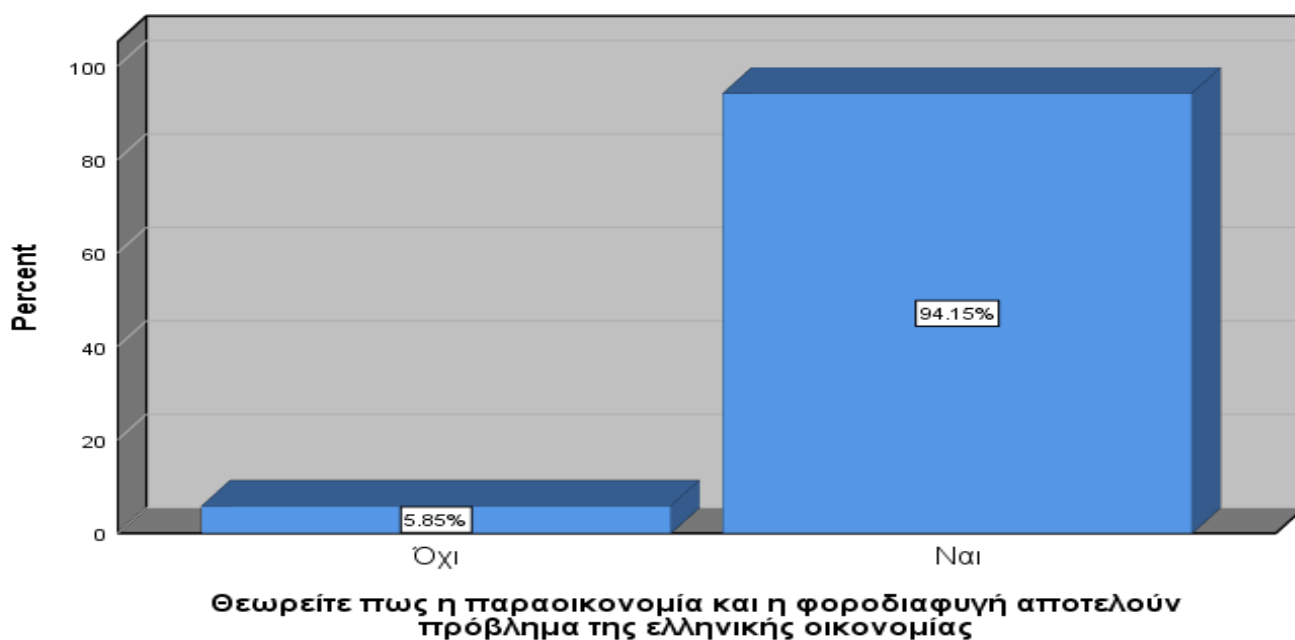

Στον Πίνακα 7 και το Γράφημα 7, είναι εμφανές πως το 94.1% των ερωτηθέντων συμφωνούν πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή αποτελούν πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας, σε αντίθεση με το υπόλοιπο 5.9% του δείγματος που διαφωνεί με την παραπάνω άποψη.

Πίνακας 7: Θεωρείτε πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή αποτελούν πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Όχι	36	5.9	5.9
	Ναι	579	94.1	100.0
	Total	615	100.0	
Missing	System	1		
Total		616		

Γράφημα 7: Θεωρείτε πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή αποτελούν πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας

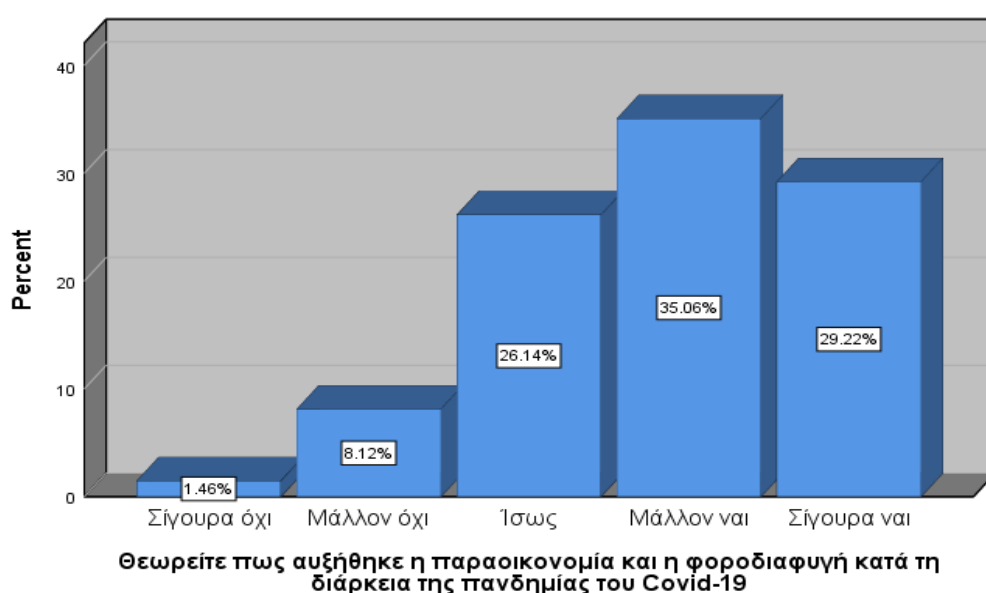

Μέσω του Πίνακα 8 και το Γραφήματος 8, παρατίθεται το εάν αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19, σύμφωνα με τους ερωτηθέντες. Το 35.1% υποστηρίζει πως μάλλον αυξήθηκε, το 29.2% είναι σίγουρο πως αυξήθηκε, ενώ το 26.1% του δείγματος θεωρεί πως ίσως αυξήθηκε. Επιπλέον, όσοι υποστηρίζουν πως μάλλον δεν αυξήθηκε αγγίζουν το 8.1% και το 1.5% καταλαμβάνουν όσοι είναι σίγουροι πως δεν αυξήθηκε.

Πίνακας 8: Θεωρείτε πως αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	9	1.5	1.5
	Μάλλον όχι	50	8.1	9.6
	Ίσως	161	26.1	35.7
	Μάλλον ναι	216	35.1	70.8
	Σίγουρα ναι	180	29.2	100.0
	Total	616	100.0	

Γράφημα 8: Θεωρείτε πως αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19

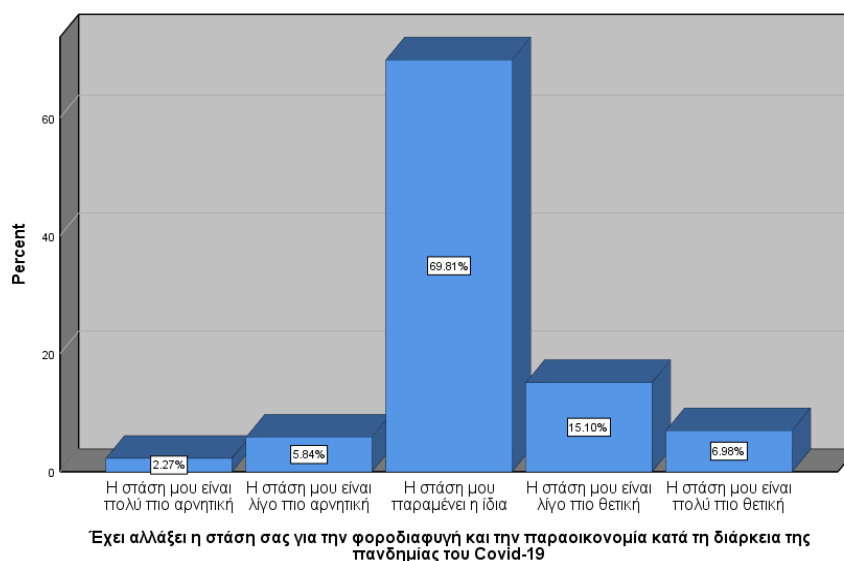

Στον Πίνακα 9 και το Γράφημα 9, αναλύεται το εάν έχει αλλάξει η στάση των ερωτηθέντων για την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Το 69.8% αυτών δηλώνουν πως δεν άλλαξε η στάση τους, το 15.1% υποστηρίζει πως έχει ελαφρώς πιο θετική στάση και το 7% έχει πολύ πιο θετική στάση. Επιπλέον, το 5.8% καταλαμβάνουν όσοι έχουν λίγο πιο αρνητικά στάση και πολύ πιο αρνητική στάση παρουσιάζει το 2.3% του δείγματος.

Πίνακας 9: Έχει αλλάξει η στάση σας για την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Η στάση μου είναι πολύ πιο αρνητική	14	2.3	2.3
	Η στάση μου είναι λίγο πιο αρνητική	36	5.8	8.1
	Η στάση μου παραμένει η ίδια	430	69.8	77.9
	Η στάση μου είναι λίγο πιο θετική	93	15.1	93.0
	Η στάση μου είναι πολύ πιο θετική	43	7.0	100.0
	Total	616	100.0	

Γράφημα 9: Έχει αλλάξει η στάση σας για την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19

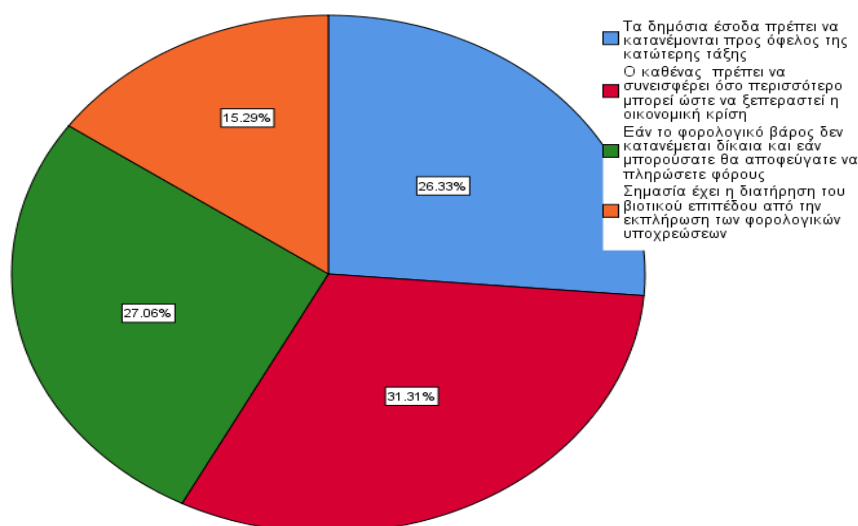

Στον Πίνακα 10 και το Γράφημα 10, παρατίθενται οι παράγοντες που καθαρίζουν τη στάση των ερωτηθέντων αναφορικά με την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία. Το 31.3% των συνολικών απαντήσεων σχετίζεται με το ότι ο καθένας πρέπει να συνεισφέρει όσο περισσότερο μπορεί ώστε να ξεπεραστεί η οικονομική κρίση, το 27.1% αγγίζει η μη δίκαιη κατανομή του φορολογικού βάρους και η αποφυγή πληρωμής των φόρων. Ακόμη, το 26.3% καταλαμβάνει η άποψη πως τα δημόσια έσοδα πρέπει να κατανέμονται προς όφελος της κατώτερης τάξης και τέλος, το 15.3% αγγίζει η διατήρηση του βιοτικού επιπέδου από την αποπληρωμή των φόρων.

Πίνακας 10: Τι από τα παρακάτω πιστεύετε ότι καθορίζει τη στάση σας αναφορικά με την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία

	Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid Τα δημόσια έσοδα πρέπει να κατανέμονται προς όφελος της κατώτερης τάξης	217	26.3	26.3
Ο καθένας πρέπει να συνεισφέρει όσο περισσότερο μπορεί ώστε να ξεπεραστεί η οικονομική κρίση	258	31.3	57.6
Εάν το φορολογικό βάρος δεν κατανέμεται δίκαια και εάν μπορούσατε θα αποφεύγατε να πληρώσετε φόρους	223	27.1	84.7
Σημασία έχει η διατήρηση του βιοτικού επιπέδου από την εκπλήρωση των φορολογικών υποχρεώσεων	126	15.3	100.0

Γράφημα 10: Τι από τα παρακάτω πιστεύετε ότι καθορίζει τη στάση σας αναφορικά με την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία

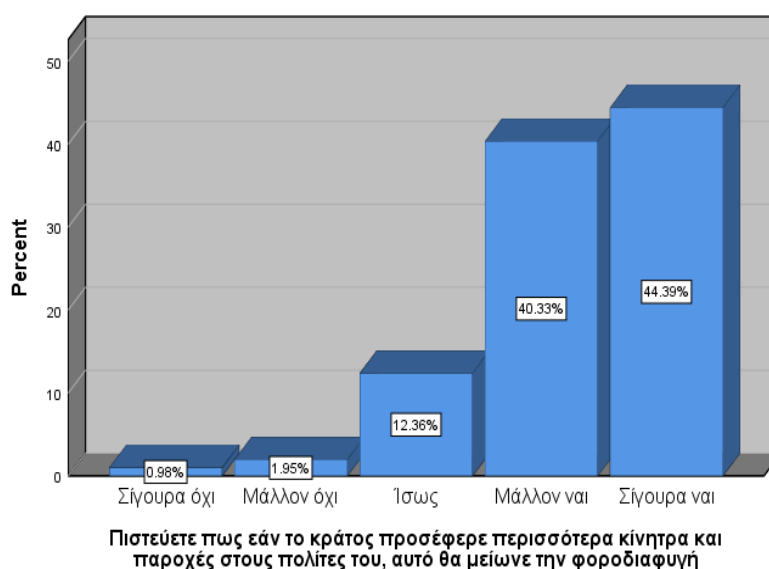

Στον Πίνακα 11 και το Γράφημα 11, είναι εμφανές πως το 44.4% των συμμετεχόντων είναι σίγουροι πως εάν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους πολίτες θα μείωνε την φοροδιαφυγή, ενώ το 40.3% θεωρεί πως μάλλον θα μειωνόταν η φοροδιαφυγή. Επιπλέον, όσοι θεωρούν πως ίσως μειωνόταν η φοροδιαφυγή αγγίζουν το 12.4%, το 2% διαφωνεί λίγο με την άποψη και το υπόλοιπο 1% διαφωνεί απόλυτα.

Πίνακας 11: Πιστεύετε πως εάν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους πολίτες του, αυτό θα μείωνε την φοροδιαφυγή

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	6	1.0	1.0
	Μάλλον όχι	12	2.0	2.9
	Ίσως	76	12.4	15.3
	Μάλλον ναι	248	40.3	55.6
	Σίγουρα ναι	273	44.4	100.0
	Total	615	100.0	
Missing	System	1		
Total		616		

Γράφημα 11: Πιστεύετε πως εάν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους πολίτες του, αυτό θα μείωνε την φοροδιαφυγή

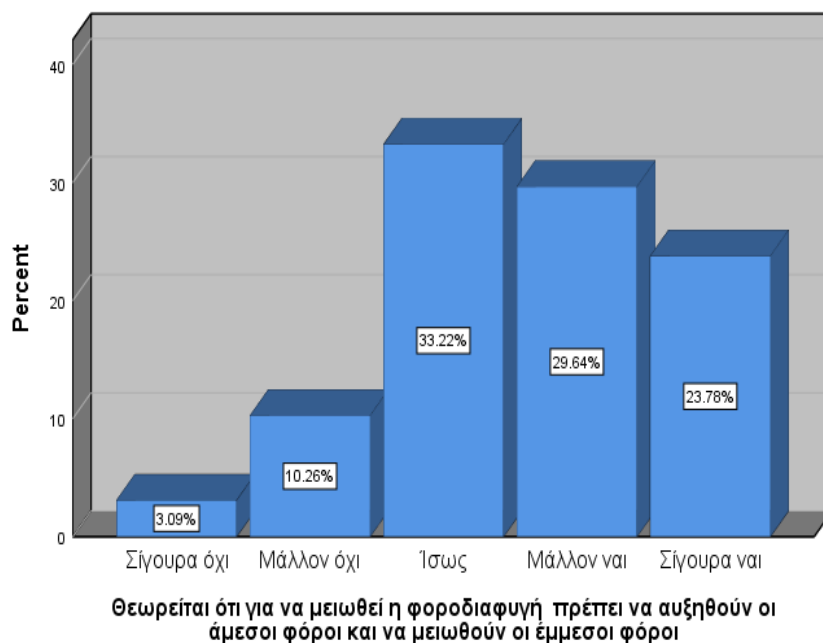

Στον Πίνακα 12 και το Γράφημα 12, παρατίθεται το εάν οι ερωτηθέντες θεωρούν πως για να μειωθεί η φοροδιαφυγή πρέπει να αυξηθούν οι άμεσοι φόροι και να μειωθούν οι έμμεσοι φόροι. Το 33.2% του δείγματος είναι ουδέτερο, το 29.6% μάλλον συμφωνεί, ενώ το 23.8% συμφωνεί σίγουρα. Οι ερωτηθέντες που θεωρούν πως μάλλον κάτι τέτοιο δεν ισχύει αγγίζουν το 10.3% και όσοι είναι απόλυτα αρνητικοί αντιπροσωπεύουν το 3.1%.

Πίνακας 12: Θεωρείται ότι για να μειωθεί η φοροδιαφυγή πρέπει να αυξηθούν οι άμεσοι φόροι και να μειωθούν οι έμμεσοι φόροι

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	19	3.1	3.1
	Μάλλον όχι	63	10.3	13.4
	Ίσως	204	33.2	46.6
	Μάλλον ναι	182	29.6	76.2
	Σίγουρα ναι	146	23.8	100.0
	Total	614	100.0	
Missing	System	2		
Total		616		

Γράφημα 12: Θεωρείται ότι για να μειωθεί η φοροδιαφυγή πρέπει να αυξηθούν οι άμεσοι φόροι και να μειωθούν οι έμμεσοι φόροι

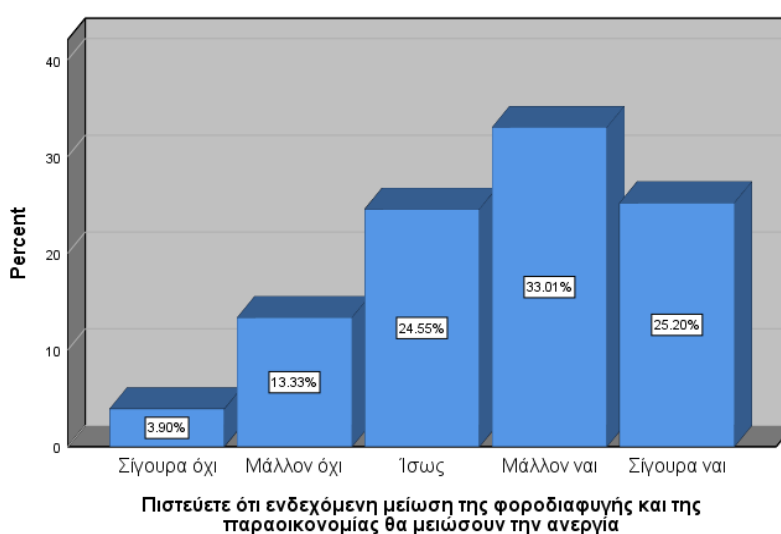

Συνεχίζοντας, στον Πίνακα 13 και το Γράφημα 13, διερευνάται η άποψη των ερωτηθέντων αναφορικά με το εάν η ενδεχόμενη μείωση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας θα μειώσει την ανεργία. Το 33% θεωρεί πως μάλλον με τον τρόπο αυτό θα μειωθεί η ανεργία, το 25.2% του δείγματος είναι σίγουρο για τη μείωση αυτή και το 24.6% έχει ουδέτερη στάση. Επιπλέον, όσοι απάντησαν «Μάλλον όχι» και «Σίγουρα όχι» καταλαμβάνουν το 13.3% και το 3.9% αντίστοιχα.

Πίνακας 13: Πιστεύετε ότι ενδεχόμενη μείωση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας θα μειώσουν την ανεργία

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	24	3.9	3.9
	Μάλλον όχι	82	13.3	17.2
	Ίσως	151	24.6	41.8
	Μάλλον ναι	203	33.0	74.8
	Σίγουρα ναι	155	25.2	100.0
	Total	615	100.0	
Missing	System	1		
Total		616		

Γράφημα 13: Πιστεύετε ότι ενδεχόμενη μείωση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας θα μειώσουν την ανεργία

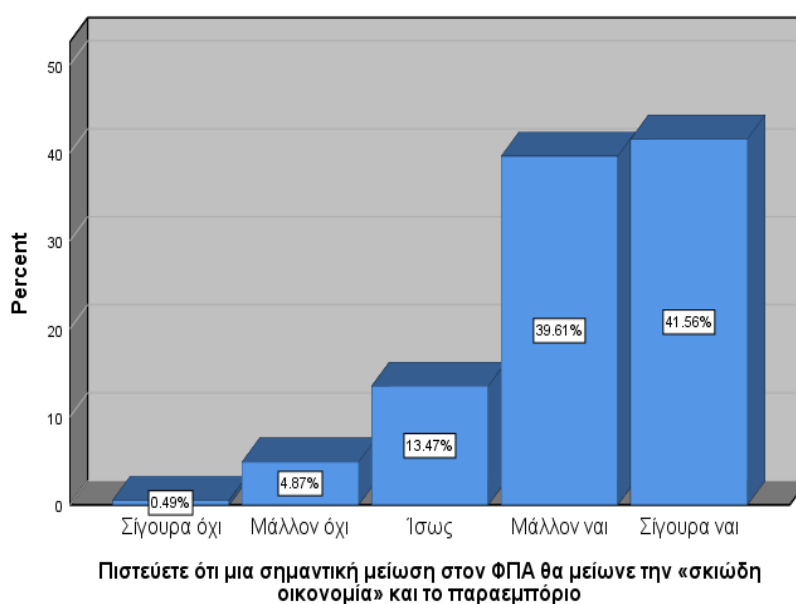

Στον Πίνακα 14 και το Γράφημα 14, παρουσιάζεται το εάν οι ερωτηθέντες πιστεύουν ότι μια σημαντική μείωση του ΦΠΑ θα μείωνε την «σκιώδη οικονομία» και το παραεμπόριο. Το 41.6% αυτών συμφωνούν απόλυτα με την παραπάνω άποψη, το 39.6% μάλλον συμφωνούν, ενώ το 13.5% έχουν ουδέτερη στάση. Ακόμη, όσοι θεωρούν πως μάλλον δεν θα μειωνόταν η «σκιώδη οικονομία» και το παραεμπόριο αγγίζουν το 4.9%, ενώ το 0.5% καταλαμβάνουν όσοι διαφωνούν απόλυτα.

Πίνακας 14: Πιστεύετε ότι μια σημαντική μείωση στον ΦΠΑ θα μείωνε την «σκιώδη οικονομία» και το παραεμπόριο

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	3	0.5	.5
	Μάλλον όχι	30	4.9	5.4
	Ίσως	83	13.5	18.8
	Μάλλον ναι	244	39.6	58.4
	Σίγουρα ναι	256	41.6	100.0
	Total	616	100.0	

Γράφημα 14: Πιστεύετε ότι μια σημαντική μείωση στον ΦΠΑ θα μείωνε την «σκιώδη οικονομία» και το παραεμπόριο

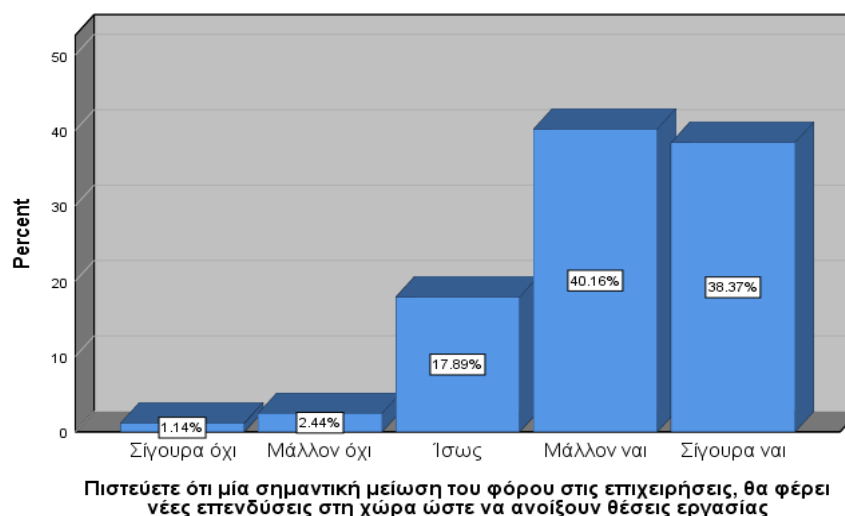

Στον Πίνακα 15 και το Γράφημα 15, αναλύεται η άποψη των ερωτηθέντων αναφορικά με το εάν μια σημαντική μείωση του φόρου στις επιχειρήσεις, θα φέρει νέες επενδύσεις στη χώρα ώστε να ανοίξουν θέσεις εργασίας. Το 40.2% των ερωτηθέντων μάλλον συμφωνούν με την παραπάνω άποψη, το 38.4% αγγίζουν όσοι συμφωνούν απόλυτα, ενώ το 17.9% είναι ουδέτερο. Τέλος, όσοι μάλλον διαφωνούν ή σίγουρα διαφωνούν αγγίζουν το 2.4% και το 1.1% αντίστοιχα.

Πίνακας 15: Πιστεύετε ότι μία σημαντική μείωση του φόρου στις επιχειρήσεις, θα φέρει νέες επενδύσεις στη χώρα ώστε να ανοίξουν θέσεις εργασίας

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Σίγουρα όχι	7	1.1	1.1
	Μάλλον όχι	15	2.4	3.6
	Ίσως	110	17.9	21.5
	Μάλλον ναι	247	40.2	61.6
	Σίγουρα ναι	236	38.4	100.0
	Total	615	100.0	
Missing	System	1		
Total		616		

Γράφημα 15: Πιστεύετε ότι μία σημαντική μείωση του φόρου στις επιχειρήσεις, θα φέρει νέες επενδύσεις στη χώρα ώστε να ανοίξουν θέσεις εργασίας

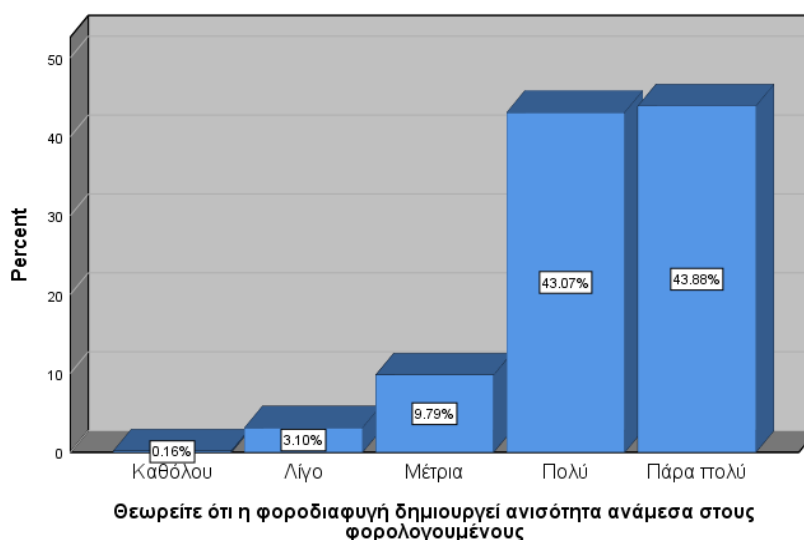

Ακόμη, το 43.9% των ερωτηθέντων θεωρούν πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί πάρα πολλές ανισότητες ανάμεσα στους φορολογούμενους, 43.1% υποστηρίζουν πως δημιουργούνται πολλές ανισότητες και το 9.8% υποστηρίζει πως υφίστανται ανισότητες σε μέτριο βαθμό. Επιπλέον, όσοι θεωρούν πως δημιουργούνται ανισότητες σε μικρό βαθμό καταλαμβάνουν το 3.1% και το υπόλοιπο 0.2% διαφωνεί πως υφίστανται ανισότητες. Τα παραπάνω, παρουσιάζονται μέσω του Πίνακα 16 και του Γραφήματος 16.

Πίνακας 16: Θεωρείτε ότι η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητα ανάμεσα στους φορολογούμενους

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	1	0.2	.2
	Λίγο	19	3.1	3.3
	Μέτρια	60	9.8	13.1
	Πολύ	264	43.1	56.1
	Πάρα πολύ	269	43.9	100.0
	Total		613	100.0
Missing	System	3		
Total		616		

Γράφημα 16: Θεωρείτε ότι η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητα ανάμεσα στους φορολογούμενους

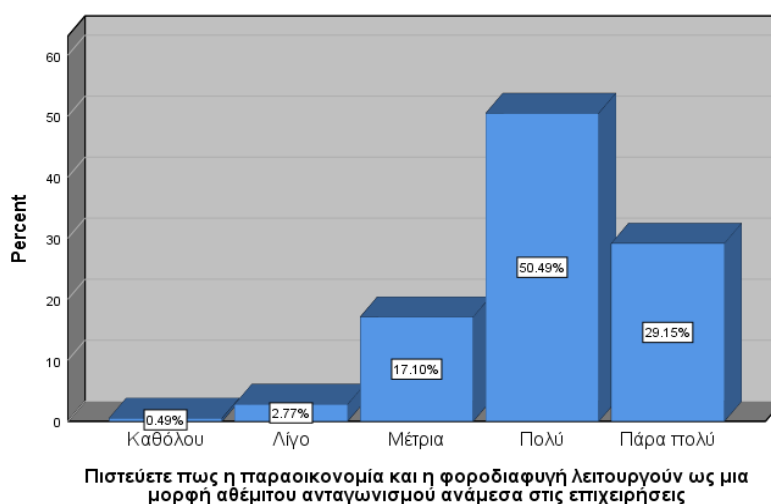

Στον Πίνακα 17 και το Γράφημα 17, παρατηρείται πως το 50.5% των ερωτηθέντων υποστηρίζουν πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή λειτουργούν πολύ ως μια μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις, 29.2% θεωρούν πως λειτουργούν με αυτό τον τρόπο πάρα πολύ και το 17.1% καταλαμβάνουν όσοι θεωρούν πως κάτι τέτοιο συμβαίνει σε μέτριο βαθμό. Ακόμη, όσοι απάντησαν «Λίγο» και «Καθόλου» καταλαμβάνουν το 2.8% και το 0.5% αντίστοιχα.

Πίνακας 17: Πιστεύετε πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή λειτουργούν ως μια μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	0.5	.5
	Λίγο	17	2.8	3.3
	Μέτρια	105	17.1	20.4
	Πολύ	310	50.5	70.8
	Πάρα πολύ	179	29.2	100.0
	Total	614	100.0	
Missing	System	2		
Total		616		

Γράφημα 17: Πιστεύετε πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή λειτουργούν ως μια μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις

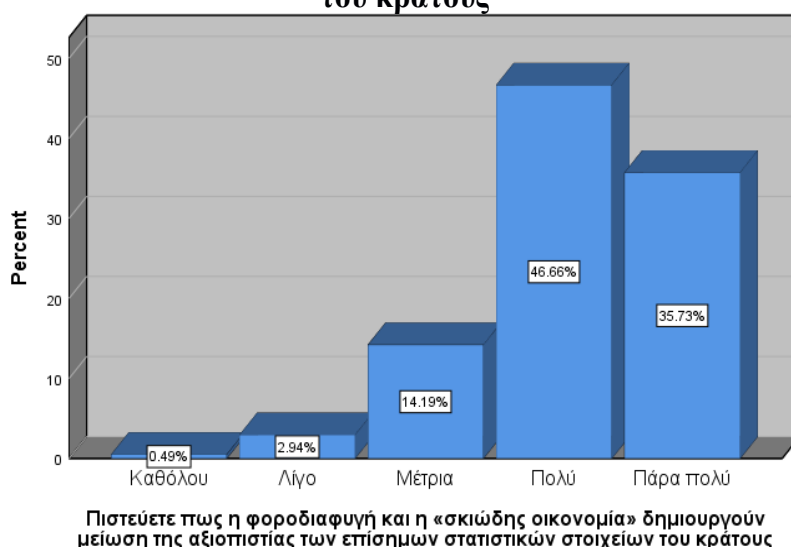

Στον Πίνακα 18 και το Γράφημα 18, παρουσιάζεται το κατά πόσο οι ερωτηθέντες πιστεύουν πως η φοροδιαφυγή και η «σκιώδης οικονομία» δημιουργούν μείωση της αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών στοιχείων του κράτους. Το 46.7% συμφωνούν πολύ με την παραπάνω άποψη, το 35.7% πάρα πολύ και το 14.2% μέτρια. Επιπλέον, όσοι υποστηρίζουν πως η αξιοπιστία των επίσημων στατιστικών στοιχείων του κράτους μειώνεται λίγο ή καθόλου αγγίζουν το 2.9% και το 0.5% αντίστοιχα.

Πίνακας 18: Πιστεύετε πως η φοροδιαφυγή και η «σκιώδης οικονομία» δημιουργούν μείωση της αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών στοιχείων του κράτους

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	3	0.5	.5
	Λίγο	18	2.9	3.4
	Μέτρια	87	14.2	17.6
	Πολύ	286	46.7	64.3
	Πάρα πολύ	219	35.7	100.0
	Total	613	100.0	
Missing	System	3		
Total		616		

Γράφημα 18: Πιστεύετε πως η φοροδιαφυγή και η «σκιώδης οικονομία» δημιουργούν μείωση της αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών στοιχείων του κράτους

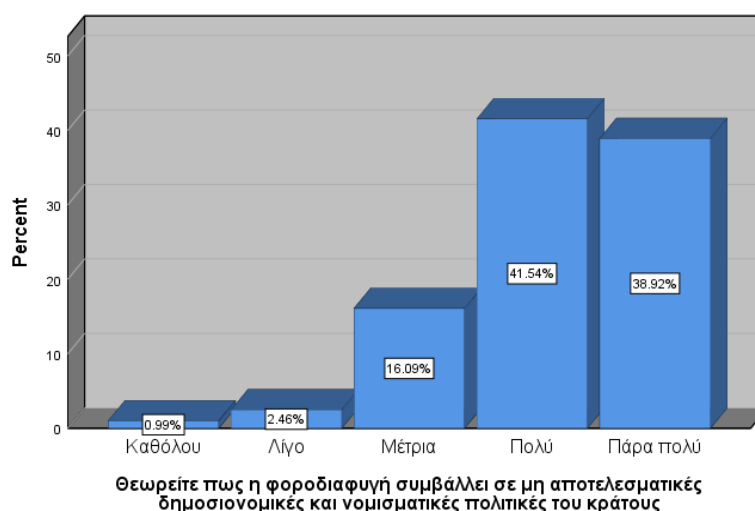

Στον Πίνακα 19 και το Γράφημα 19, παρουσιάζεται το κατά πόσο οι ερωτηθέντες θεωρούν πως η φοροδιαφυγή συμβάλλει σε μη αποτελεσματικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές του κράτους. Το 41.5% αυτών συμφωνούν πολύ, το 38.9% πάρα πολύ και όσοι συμφωνούν μέτρια ή λίγο καταλαμβάνουν το 16.1% και το 2.5% αντίστοιχα. Τέλος, το υπόλοιπο 1% του δείγματος δεν θεωρεί πως η φοροδιαφυγή συμβάλλει σε μη αποτελεσματικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές.

Πίνακας 19: Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή συμβάλλει σε μη αποτελεσματικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές του κράτους

		Frequency	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Καθόλου	6	1.0	1.0
	Λίγο	15	2.5	3.4
	Μέτρια	98	16.1	19.5
	Πολύ	253	41.5	61.1
	Πάρα πολύ	237	38.9	100.0
	Total	609	100.0	
Missing	System	7		
Total		616		

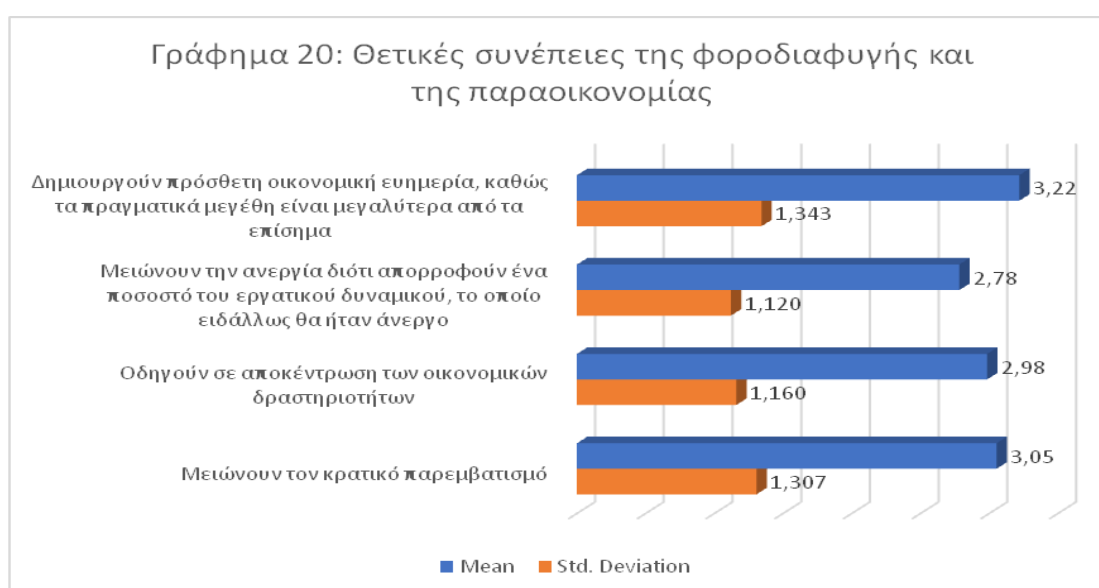
Γράφημα 19: Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή συμβάλλει σε μη αποτελεσματικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές του κράτους

Στον τελευταίο Πίνακα 20 και το αντίστοιχο Γράφημα 20, αναλύονται οι θετικές συνέπειες της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Οι απαντήσεις δέχονται τιμές από το 1 έως το 5 (1-Καθόλου, 2-Λίγο, 3-Μέτρια, 4-Πολύ, 5-Πάρα πολύ) και η αύξηση του μέσου όρου, συνεπάγεται με αύξηση της συμφωνίας των ερωτηθέντων ως προς την ύπαρξη της εκάστοτε θετικής συνέπειας. Όπως φαίνεται, οι ερωτηθέντες είναι ουδέτεροι ως προς το ότι τα δύο φαινόμενα δημιουργούν πρόσθετη οικονομική ευημερία, καθώς τα πραγματικά μεγέθη είναι μεγαλύτερα από τα επίσημα (3.22) και πως μειώνουν τον κρατικό παρεμβατισμό (3.05). Επιπλέον, σε μέτριο βαθμό θεωρούν πως τα φαινόμενα αυτά οδηγούν σε αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων (2.98) και μειώνουν την ανεργία διότι απορροφούν ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το οποίο ειδήλλως θα ήταν άνεργο (2.78).

Πίνακας 20: Θετικές συνέπειες της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας

	Mean	Std. Deviation
Δημιουργούν πρόσθετη οικονομική ευημερία, καθώς τα πραγματικά μεγέθη είναι μεγαλύτερα από τα επίσημα	3.22	1.343
Μειώνουν την ανεργία διότι απορροφούν ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το οποίο ειδήλλως θα ήταν άνεργο	2.78	1.120
Οδηγούν σε αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων	2.98	1.160
Μειώνουν τον κρατικό παρεμβατισμό	3.05	1.307

5.3. Επαγωγική στατιστική

Στη συνέχεια, έγινε μια προσπάθεια ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία διατυπώνονται ως εξής:

- Τα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτηθέντων επηρεάζουν την άποψη τους αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών;
- Οι απόψεις των ερωτηθέντων αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών και την επιρροή του Covid-19 στην παραοικονομία και τη φοροδιαφυγή επηρεάζουν τις απόψεις τους για τις θετικές συνέπειες της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία;
- Η άποψη των ερωτηθέντων αναφορικά με τη δίκαιη κατανομή των φορολογικών βαρών επηρεάζουν τις υπόλοιπες απόψεις τους αναφορικά με τα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας;

Για την απάντηση του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος, έγινε χρήση των παραμετρικών t-test και Anova, αλλά και του μη παραμετρικού Kruskal-Wallis. Η επιλογή στηρίχτηκε στο Κεντρικό Οριακό Θεώρημα, το οποίο υποδεικνύει πως όταν ένα δείγμα έχει περισσότερες από 30 παρατηρήσεις, τότε μπορεί να θεωρηθεί εκ παραδοχής ότι κάθε ποσοτική μεταβλητή σε αυτό, ακολουθεί την κανονική κατανομή.

Τέλος, αναφορικά με το δεύτερο και τρίτο ερευνητικό ερώτημα, έγινε χρήση του συντελεστή γραμμικού συσχέτισης Pearson. Ο συγκεκριμένος δείκτης δέχεται τιμές από το -1 έως το 1 και όσο η τιμή πλησιάζει κατ' απόλυτη τιμή τη μονάδα, τόσο πιο ισχυρή θεωρείται η εκάστοτε συσχέτιση.

5.3.1. 1^ο ερευνητικό ερώτημα

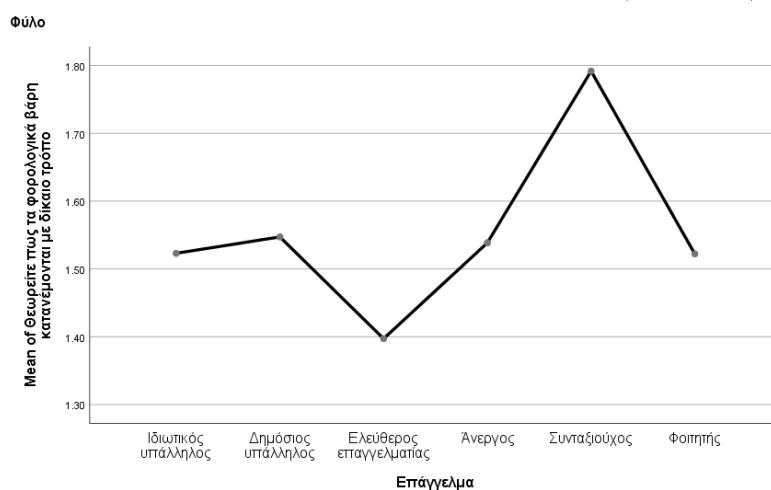
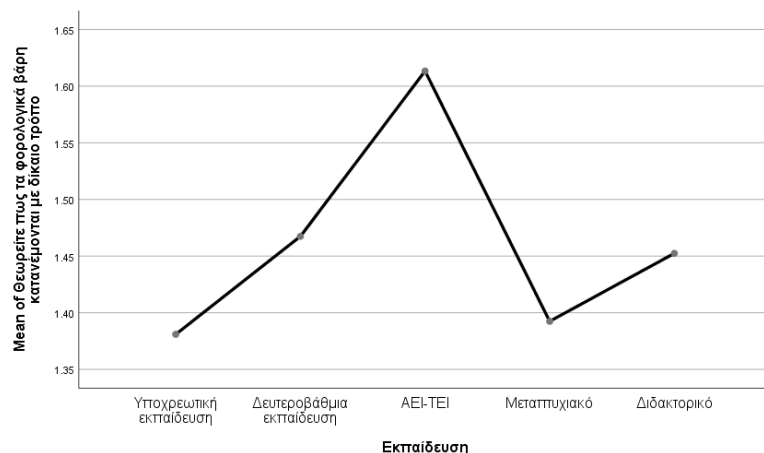
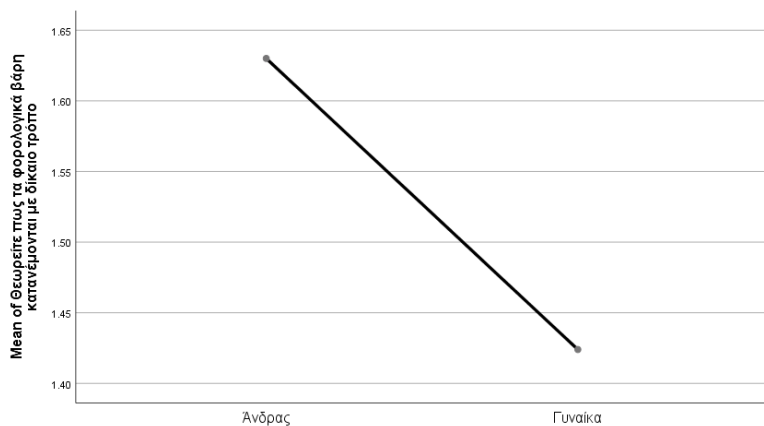
Στον Πίνακα 21, παρουσιάζονται οι τιμές των στατιστικών ελέγχων που πραγματοποιήθηκαν, από τις οποίες αναδείχθηκαν 3 στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις.

Πίνακας 21: Διαφοροποιήσεις ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

	Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο
Φύλο (t-test)	0.000
Ηλικία (Anova)	0.128
Εκπαίδευση (Kruskal-Wallis)	0.040
Επάγγελμα (Kruskal-Wallis)	0.020
Εισόδημα (Kruskal-Wallis)	0.063

Στα Γραφήματα 21-23, είναι εμφανές πως οι άνδρες υποστηρίζουν σε υψηλότερο επίπεδο πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο, συγκριτικά με τις γυναίκες του δείγματος. Επιπλέον, οι απόφοιτοι ΑΕΙ ή ΤΕΙ και οι συνταξιούχοι συμφωνούν περισσότερο πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται δίκαια, ενώ οι απόφοιτοι υποχρεωτικής εκπαίδευσης και οι ελεύθεροι επαγγελματίες κατατάσσονται τελευταίοι.

Γραφήματα 21-23: Διαφοροποιήσεις ως προς τα δημογραφικά χαρακτηριστικά

5.3.2. 2^ο ερευνητικό ερώτημα

Στον Πίνακα 22, παρατίθενται οι τιμές των συντελεστών συσχέτισης, από τις οποίες αναδείχθηκαν 7 στατιστικά σημαντικές διαφοροποιήσεις. Πιο συγκεκριμένα, όσο περισσότερο οι ερωτηθέντες συμφωνούν πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο, τόσο λιγότερο υποστηρίζουν πως η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία δημιουργούν πρόσθετη οικονομική ευημερία, καθώς τα πραγματικά μεγέθη είναι μεγαλύτερα από τα επίσημα, μειώνουν την ανεργία διότι απορροφούν ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το οποίο ειδάλλως θα ήταν άνεργο και οδηγούν σε αποκέντρωση των

οικονομικών δραστηριοτήτων. Ακόμη, η αύξηση της συμφωνίας των ερωτηθέντων ως προς το ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή, ταυτίζεται με αύξηση της συμφωνίας τους ως προς όλες τις θετικές επιρροές που έχουν τα δύο φαινόμενα στην Ελληνική οικονομία. Οι παραπάνω συσχετίσεις δέχονται τιμές από 0.081 έως 0.246, δηλαδή είναι μικρής έως μέτριας έντασης, αλλά είναι στατιστικά σημαντικές σε 95% ή 99% επίπεδο εμπιστοσύνης.

Πίνακας 22: Συσχετίσεις με τις θετικές επιρροές της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία

	Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο	Θεωρείτε πως αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19
Δημιουργούν πρόσθετη οικονομική ευημερία, καθώς τα πραγματικά μεγέθη είναι μεγαλύτερα από τα επίσημα	-.125**	.191**
Μειώνουν την ανεργία διότι απορροφούν ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού, το οποίο ειδάλλως θα ήταν άνεργο	-.105**	.146**
Οδηγούν σε αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων	-.081*	.246**
Μειώνουν τον κρατικό παρεμβατισμό	-0.069	.136**
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).		
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).		

5.3.3. 3ο ερευνητικό ερώτημα

Στον τελευταίο Πίνακα 23, αναλύονται οι τιμές των συντελεστών συσχέτισης, οι οποίες ανέδειξαν 2 στατιστικά σημαντικές συσχετίσεις. Πιο συγκεκριμένα, όσο περισσότερο οι ερωτηθέντες συμφωνούν πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο, τόσο λιγότερο θεωρούν πως αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά την πανδημία και πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες ανάμεσα στους φορολογουμένους. Οι συσχετίσεις αυτές, λαμβάνουν τιμές 0.111 και 0.116 αντίστοιχα, επομένως είναι μικρής έντασης. Τέλος, είναι στατιστικά σημαντικές σε 99% επίπεδο εμπιστοσύνης.

Πίνακας 23: Συσχετίσεις ως προς τις απόψεις για τη φοροδιαφυγή και την παραοικονομία

	Θεωρείτε πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο
Θεωρείτε πως αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας του Covid-19	-.111**
Πιστεύετε πως εάν το κράτος προσέφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους πολίτες του, αυτό θα μείωνε την φοροδιαφυγή	-0.056
Θεωρείται ότι για να μειωθεί η φοροδιαφυγή πρέπει να αυξηθούν οι άμεσοι φόροι και να μειωθούν οι έμμεσοι φόροι	-0.015
Πιστεύετε ότι ενδεχόμενη μείωση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας θα μειώσουν την ανεργία	-0.036
Πιστεύετε ότι μια σημαντική μείωση στον ΦΠΑ θα μείωνε την «σκιάδη οικονομία» και το παραεμπόριο	-0.060
Πιστεύετε ότι μία σημαντική μείωση του φόρου στις επιχειρήσεις, θα φέρει νέες επενδύσεις στη χώρα ώστε να ανοίξουν θέσεις εργασίας	-0.069
Θεωρείτε ότι η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητα ανάμεσα στους φορολογουμένους	-.116**
Πιστεύετε πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή λειτουργούν ως μια μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις	-0.074
Πιστεύετε πως η φοροδιαφυγή και η «σκιάδης οικονομία» δημιουργούν μείωση της αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών στοιχείων του κράτους	-0.043
Θεωρείτε πως η φοροδιαφυγή συμβάλλει σε μη αποτελεσματικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές του κράτους	-0.072
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).	

5.4. Συμπεράσματα

Στην παραπάνω έρευνα, διερευνήθηκε η επιρροή του φαινομένου της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην Ελληνική οικονομία. Πιο συγκεκριμένα, στην έρευνα συμμετείχαν 616 ερωτηθέντες, οι περισσότεροι εκ των οποίων γυναίκες, από 17 έως και πάνω από 55 ετών κλιμακωτά. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι απόφοιτοι προπτυχιακού ή μεταπτυχιακού. Επιπλέον η πλειοψηφία του δείγματος απαρτίζεται από ιδιωτικούς υπαλλήλους και ελεύθερους επαγγελματίες συνδυαστικά, με ετήσιο εισόδημα να ξεκινά κάτω από τα 10.000 ευρώ, και κλιμακωτά στους ερωτηθέντες να φτάνει και πάνω απ' τα 60.000 ευρώ.

Συνεχίζοντας, οι περισσότεροι συμμετέχοντες διαφωνούν απόλυτα πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο, συμφωνούν πως η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή αποτελούν πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας και συμφωνούν πως μάλλον αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά τη διάρκεια της πανδημίας. Ωστόσο, η στάση τους ως προς τα δύο φαινόμενα παρέμεινε ίδια κατά την πανδημία και υποστηρίζουν πως περισσότερο η τάση τους επηρεάζεται από την άποψη ότι ο καθένας πρέπει να συνεισφέρει όσο περισσότερο μπορεί ώστε να ξεπεραστεί η οικονομική κρίση.

Ακόμη, συμφωνούν απόλυτα πως εάν το κράτος πρόσφερε περισσότερα κίνητρα και παροχές στους πολίτες θα μείωνε την φοροδιαφυγή, ενώ μάλλον συμφωνούν ότι για να μειωθεί η φοροδιαφυγή πρέπει να αυξηθούν οι άμεσοι φόροι και να μειωθούν οι έμμεσοι φόροι. Επιπλέον, μάλλον συμφωνούν πως η ενδεχόμενη μείωση των δύο φαινομένων θα μειώσει την ανεργία και πως μια σημαντική μείωση του φόρου στις επιχειρήσεις, θα φέρει νέες επενδύσεις στη χώρα ώστε να ανοίξουν θέσεις εργασίας. Ταυτόχρονα, συμφωνούν σε απόλυτο βαθμό ότι μείωση του ΦΠΑ θα μείωνε την «σκιώδη οικονομία» και το παραεμπόριο.

Έγινε επίσης εμφανές, πως οι περισσότεροι ερωτηθέντες υποστηρίζουν πως δημιουργούνται πολλές ανισότητες ανάμεσα στους φορολογούμενους λόγω της

φοροδιαφυγής και πως τα δύο υπό μελέτη φαινόμενα λειτουργούν πολύ ως μια μορφή αθέμιτου ανταγωνισμού ανάμεσα στις επιχειρήσεις. Επιπλέον, συμφωνούν πολύ πως η φοροδιαφυγή και η «σκιώδης οικονομία» δημιουργούν μείωση της αξιοπιστίας των επίσημων στατιστικών στοιχείων του κράτους και ότι η φοροδιαφυγή συμβάλλει σε μη αποτελεσματικές δημοσιονομικές και νομισματικές πολιτικές. Τέλος, περισσότερο συμφωνούν πως θετική συνέπεια της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας αποτελεί η πρόσθετη οικονομική ευημερία.

Μέσω του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος, αναδείχθηκε πως οι άνδρες, οι απόφοιτοι ΑΕΙ ή ΤΕΙ και οι συνταξιούχοι, συμφωνούν σε υψηλότερο επίπεδο πως τα φορολογικά βάρη κατανέμονται με δίκαιο τρόπο. Στο δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, παρατηρήθηκε πως όσο πιο θετικοί είναι οι ερωτηθέντες ως προς το ότι τα φορολογικά βάρη κατανέμονται δίκαια, τόσο λιγότερο συμφωνούν πως η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία δημιουργούν πρόσθετη οικονομική ευημερία, μειώνουν την ανεργία διότι απορροφούν ένα ποσοστό του εργατικού δυναμικού το οποίο ειδάλλως θα ήταν άνεργο και οδηγούν σε αποκέντρωση των οικονομικών δραστηριοτήτων. Ταυτόχρονα, η αύξηση της συμφωνίας τους ως προς το ότι κατά τη διάρκεια της πανδημίας αυξήθηκε η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή, συνεπάγεται με αύξηση της συμφωνίας τους ως προς όλες τις θετικές επιρροές που έχουν τα δύο φαινόμενα στην Ελληνική οικονομία. Τέλος, στον τρίτο ερευνητικό ερώτημα είναι εμφανές πως όσο πιο δίκαια κατανεμημένα θεωρούν οι ερωτηθέντες φορολογικά βάρη, τόσο πιο αρνητικοί είναι ως προς το ότι η παραοικονομία και η φοροδιαφυγή κατά την πανδημία αυξηθήκαν και πως η φοροδιαφυγή δημιουργεί ανισότητες ανάμεσα στους φορολογουμένους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΕΠΙΛΟΓΟΣ, ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΡΕΥΝΑΣ

6.1. Επίλογος και συμπεράσματα Διπλωματικής Εργασίας

Κατά τη διάρκεια της διπλωματικής εργασίας έγινε μελέτη ενδελεχώς πάνω στα φαινόμενα της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Πραγματοποιήθηκε βιβλιογραφική και εμπειρική μελέτη –με σειρά κεφαλαίων- αναφορικά με τους φόρους στην Ελλάδα και το φορολογικό σύστημα, τα υπέρ και τα κατά για άμεσους και έμμεσους φόρους, την εννοιολογική προσέγγιση και τις διακυμάνσεις της παραοικονομίας, τη φοροδιαφυγή και τις σχέσεις της με την παραοικονομία. Είδαμε το που συναντάμε αυτά τα δύο φαινόμενα, πως ταυτίζονται μερικές φορές αλλά και πως διαφοροποιούνται, καθώς και διάφορους τομείς όπου τα συναντάμε. Κατόπιν τούτων, πραγματοποιήθηκε το βασικότερο τμήμα της εμπειρικής μελέτης της διπλωματικής εργασίας, με στατιστική ανάλυση σε πρωτογενή δεδομένα. Η στατιστική ανάλυση ως ποσοτική μελέτη, με τη χρήση ερωτηματολογίου και συλλογή δεδομένων, αποτύπωσε με σαφήνεια τις απόψεις μιας ευρείας γκάμας πολιτών, από διάφορες κατηγορίες και ηλικίες, αναφορικά με τη στάση τους για την φοροδιαφυγή και την παραοικονομία. Το βασικότερο ερώτημα της διπλωματικής εργασίας απαντάται με σαφήνεια μέσω της στατιστικής ανάλυσης.

Εάν αναλύσουμε επιστημονικά την βιβλιογραφική μελέτη, την εμπειρική που υπήρξε από Data Analysis πάνω σε πίνακες και πρωτογενείς πηγές ως σχολιασμός, καθώς και την ποσοτική μελέτη της διπλωματικής, θα καταλάβουμε πως το βασικό ερώτημα το οποίο έχει να κάνει με το ποια είναι η επιρροή της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας στην ελληνική οικονομία, ερμηνεύεται ως εξής: Πράγματι, τα δύο αυτά φαινόμενα, έχουν κυρίως αρνητικό αντίκτυπο στην ελληνική οικονομία. Οι πολίτες λόγω της υπερβολικής παρακράτησης φόρων, θεωρούν ότι η φοροδιαφυγή και το «μαύρη οικονομία»

τους βοηθάνε να επιβιώσουν, ως «αναγκαίο κακό». Δεν είναι υπερβολή να πούμε, πως οι πολίτες πιστεύουν ότι με το να αποκρύψουν εισοδήματα, παίρνουν το νόμο στα χέρια τους κι έτσι θεωρούν ότι είναι δίκαιο όλο αυτό, καθώς το ίδιο το κράτος δεν δίνει κίνητρα και μέτρα ανακούφισης έτσι ώστε και οι ίδιοι να ακολουθήσουν κατά γράμμα το νόμο.

Καταλαβαίνουμε επομένως, πως οι πολίτες στην Ελλάδα δεν εμπιστεύονται το κράτος κι έτσι πολλές φορές υποκρύπτουν τα εισοδήματά τους. Αν δούμε προσεκτικά τις απόψεις τους και στη στατιστική ανάλυση, αβίαστα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι οι πλειοψηφία θεωρεί πως η φοροδιαφυγή και η «σκιώδης οικονομία» έχουν αρνητικό αντίκτυπο προς την ελληνική οικονομία. Παρόλα αυτά, θα ήθελαν περισσότερα κίνητρα και όχι αντικίνητρα ως προς τη φορολογία, καθώς και περισσότερη φορολογική δικαιοσύνη. Επομένως, είναι δεδομένο πως το κράτος πάρα πολλές φορές καταφεύγει σε φορολογικές επιβαρύνσεις που η πλειοψηφία των πολιτών και δεν πείθεται ότι είναι σωστές, αλλά και αντιδρά αντίθετα από την κρατική βούληση.

Αναφορικά με το αντίκτυπο στην πραγματική οικονομία παρατηρούμε τα εξής: Η παραοικονομία δημιουργεί προστιθέμενη αξία, κι επομένως θα έπρεπε να συμπεριλαμβάνεται στο ΑΕΠ της χώρας, αλλά επειδή δεν ανιχνεύεται λειτουργεί ως «υπόγεια οικονομία». Εντοπίζεται πολλές φορές σε παράτυπες δραστηριότητες αλλά και σε καθημερινές απλές οικονομικές συναλλαγές. Το κράτος χάνει το φορολογικό αντίτιμο από αυτές τις συναλλαγές κι έτσι μειώνονται οι κοινωνικές παροχές. Παρόλα αυτά, ανάμεσα στους συναλλασσόμενους δημιουργείται περίσσειμα χρημάτων απ' τη μη καταβολή Φ.Π.Α. και εισφορών για την αγορά, κι επομένως, τα μέρη της συναλλαγής κερδίζουν σε πλεόνασμα. Αναφορικά με τη φοροδιαφυγή, η απόκρυψη εισοδημάτων από τους πολίτες προς το κράτος, μειώνει τα κρατικά αποταμιευτικά, κι επομένως το κράτος και πάλι, δεν μπορεί να αποκτήσει εύκολα ένα μοντέλο σύγχρονου κοινωνικού κράτους. Η φοροδιαφυγή δε δημιουργεί προστιθέμενη αξία, αλλά παρατηρούμε πως και τα δύο φαινόμενα επιφέρουν αδικίες προς τους πιο αδύναμους εισοδηματικά πολίτες. Το κράτος

στερείται της δυνατότητας να προσφέρει κοινωνικές παροχές στους πιο αδύναμους, ενώ παράλληλα δεν προσφέρει κίνητρα σε αυτούς που έχουν τη φορολογική δυνατότητα να αποδώσουν το φόρο τους όπως πρέπει. Όσο λιγότερα εισοδήματα έχει κάποιος, κι άρα μικρότερη φορολογική δυνατότητα, τόσο περισσότερο είναι θύμα της φοροδιαφυγής, καθώς από αυτόν στερούνται οι παροχές τις οποίες έχει και περισσότερη ανάγκη.

Τέλος, δε γίνεται να μην υπάρξει αναφορά στο γεγονός ότι σε μία δύσκολη περίοδο κρίσης –όπως για παράδειγμα αυτή την πανδημίας του Covid-19- η φοροδιαφυγή και ειδικά η παραοικονομία, αυξάνονται ραγδαία με αποτέλεσμα το κράτος να χάνει έσοδα σε μια δύσκολη περίοδο όπου θα τα είχε αδήριτη ανάγκη περισσότερο από ποτέ. Από όλα τα παραπάνω συμπεραίνουμε πως ένα κράτος εάν θέλει να έχει μια σωστή και ορθολογική δημοσιονομική πολιτική και οικονομία, είναι απαραίτητο να λειτουργεί κυκλικά. Δηλαδή, να εισπράττει φόρους οι οποίοι όμως να βοηθάνε στην εφαρμογή μιας ανταποδοτικής πολιτικής προς τους πολίτες. Η είσπραξη των φόρων τόσο από τα νομικά όσο και από τα φυσικά πρόσωπα, προσφέρει μια καλύτερη δημοσιονομική πολιτική, κι επομένως μια ορθότερη φορολόγηση, και συνάμα κοινωνική συνοχή.

6.2. Προτάσεις για την καταπολέμηση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας

Η φοροδιαφυγή και η παραοικονομία όπως είδαμε αποτελούν μείζονα ζητήματα της ελληνικής οικονομίας. Συχνά ακούμε στην καθημερινότητα μας πως τα συγκεκριμένα φαινόμενα είναι φυσικό αίτιο των πολιτικών που εφαρμόζονται. Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει στόχο να αναδείξει μερικές προτάσεις ουσίας, οι οποίες θα μπορούσαν να αποτελέσουν το εφαλτήριο ουσιαστικών πολιτικών και μεταρρυθμίσεων πάνω στο εν λόγω ζήτημα.

Πιο συγκεκριμένα, το κράτος θα έπρεπε να αυξήσει το αφορολόγητο, μειώνοντας τους φόρους σε κάθε φορολογική κλίμακα. Αυτό θα μπορούσε να αυξήσει τη ρευστότητα στον κόσμο, δίνοντας παράλληλα το κίνητρο σε όλους να εμπιστευτούν περισσότερο το κράτος και να αποδώσουν το αντίτιμο που τους αναλογεί σε φόρο. Η Ελλάδα σύμφωνα με στοιχεία του ΟΟΣΑ, έχει έναν υπερβολικά υψηλό συντελεστή φορολογίας, τόσο στον άμεσο όσο και στον έμμεσο φόρο, ενώ παράλληλα έχει εισάγει τον αντιπαραγωγικό –όπως φαίνεται– φόρο της «εισφοράς αλληλεγγύης», όπου μεταβιβάζεται βάρος κοινωνικών παροχών έμμεσα από το κράτος στον πολίτη. Η παγκόσμια εμπειρία έχει δείξει πως ο ρυθμός ανάπτυξης μιας χώρας καθορίζεται και από το φορολογικό συντελεστή, κι επομένως θα έπρεπε να μειωθεί. Πάνω σε αυτό το πλαίσιο, θα έπρεπε να μειωθεί δραστικά ο φόρος των επιχειρήσεων, μιας

Μία άλλη λύση και μάλιστα αρκετά αποδοτική θα ήταν η περισσότερησιμοποίηση του πλαστικού χρήματος. Η αλήθεια είναι ότι στην Ελλάδα μετά τα Capital Control αυξήθηκε η χρήση του πλαστικού χρήματος, όμως είναι γεγονός ότι είναι αρκετά πίσω σε σχέση με τις πιο ανεπτυγμένες οικονομίες. Οι συναλλαγές με κάρτα καθιστούν ανέφικτη τη φοροδιαφυγή, ενώ παράλληλα βοηθάνε στην περαιτέρω ψηφιοποίηση της αγοράς προσφέροντας μια ταχύτητα και αποτελεσματικότητα. Τέλος, αποφεύγεται η καθυστέρηση ή ακόμα και η σκόπιμη αποφυγή της απόδοσης του Φ.Π.Α.

Επιπροσθέτως, είναι αδήριτη ανάγκη η περαιτέρω και ουσιαστική αύξηση των ελέγχων αλλά και απόδοσης φορολογικής δικαιοσύνης. Στην Ελλάδα όπως γνωρίζουμε οι μηχανισμοί ελέγχου είναι αρκετά ανεπαρκείς, καθώς και δεν υπάρχει η προσήκουσα βούληση, αλλά και επίσης η γραφειοκρατία πάνω στο συγκεκριμένο ζήτημα είναι κάτι το οποίο τραβάει προς τα πίσω τους ελέγχους. Έτσι, βλέπουμε ότι διαφεύγουν τεράστια ποσά εσόδων από το κράτος καθώς η «μαύρη οικονομία» δίνει και παίρνει. Το λαθρεμπόριο είναι ένας μεγάλος παράγοντας φοροδιαφυγής, κι έτσι το κράτος όντας λανθασμένο ως προς τους ελέγχους του δεν εισπράττει τα ποσά που θα έπρεπε. Η φορολογική «διαιτησία» θα έπρεπε να εφαρμόζεται, κι επομένως εάν κατόπιν ελέγχου διαπιστωθεί πως ένας ελεύθερος επαγγελματίας ή επιχειρηματίας είναι καθόλα νόμιμος και υποδειγματικός, να έχει ένα φορολογικό κίνητρο μέσω για παράδειγμα μιας περαιτέρω επιστροφής φόρου, ή μιας μείωσης στον αρχικό φορολογικό συντελεστή του. Αντίθετα, θα έπρεπε όποιος ελέγχεται και είναι παράτυπος, και όποιος δρα στην «υπόγεια οικονομία», το πρόστιμο να είναι καταρχάς μεγάλο, δίκαιο και να εφαρμόζεται. Σε όλο αυτό, θα μπορούσε να βοηθήσει η οργάνωση και ο τεχνολογικός εκσυγχρονισμός των αρχών. Εάν οι φορολογικές αρχές οργανωθούν με έναν «έξυπνο» τρόπο, και οι υπάλληλοι των ελέγχων είναι οι κατάλληλοι, και οι πλέον καταρτισμένοι στο είδος τους, τότε αυτόματα ο φορολογικός έλεγχος θα είναι πιο σωστός. Η κατάρτιση των υπαλλήλων μπορεί να γίνει μέσω εξειδικευμένων σεμιναρίων, ειδικών εξετάσεων και χωρίς να συναντάμε πελατειακούς διορισμούς. Πρέπει επομένως, η φορολογική διοίκηση να αξιοποιήσει σωστά τους υπαλλήλους που διαθέτει.

Είναι απαραίτητο επιπλέον, να καταπολεμηθεί η διαφθορά. Η διαφθορά έχει διττό χαρακτήρα, καθώς πολλές φορές συναντάται τόσο στους κόλπους της δημόσιας διοίκησης, όσο και σε παράτυπες συναλλαγές. Πολλές φορές υπάρχει χρηματισμός από μια παράνομη δραστηριότητα προς κάποιον εφοριακό υπάλληλο. Αυτό μπορεί να καταπολεμηθεί με τρεις κύριους τρόπους: Να διενεργούνται εντατικοί έλεγχοι και διαρκείς στα περιουσιακά στοιχεία των υπαλλήλων –ώστε να διαπιστώνεται τυχόν χρηματισμός ή όχι- και να υπάρχει κι άρα να υπάρχει διαφάνεια, να εναρμονιστούν όσο το δυνατόν περισσότερο οι

μισθοί των εφοριακών υπαλλήλων με τα πρότυπα των ευρωπαϊκών μισθών και τέλος, να θεσπιστεί ένα αδιάβλητο πλαίσιο διαφάνειας και σύστημα αξιολόγησης αναφορικά με τις δίκαιες προαγωγές των υπαλλήλων, και άρα αύξησης των μισθών τους. Φυσικά η διαφθορά δεν είναι εύκολο να εκμηδενιστεί, αλλά τέτοιου είδους ενέργειες οπωσδήποτε θα την μείωναν σημαντικά, και θα ανέπτυσαν σημαντικά μια ορθότερη φορολογική συνείδηση.

Μια πολύ στοχευόμενη ενέργεια θα ήταν να αποκτήσουμε ως κράτος ένα σταθερό και πιο απλό φορολογικό σύστημα. Είναι αναγκαίο οι φόροι στη χώρα μας –άμεσοι και έμμεσοι- να είναι σταθεροί. Ένα φιλικό, σταθερό και με εγγυήσεις προς τις επιχειρήσεις και συνάμα στους πολίτες φορολογικό περιβάλλον, δίνει το σύνθημα προς όλες τις κοινωνικές κατηγορίες πως το κράτος αποτελεί πυλώνα σταθερότητας, κι έτσι προσφέρει όλα τα απαραίτητα κίνητρα και βοήθειες προς όλους ώστε να μην το αντιμετωπίζουν εχθρικά.

Τέλος, μια πολύ σωστή πολιτική θα ήταν να δοθούν κίνητρα στην επιδότηση της εργασίας και όχι αντικίνητρα όπως επιδότηση της ανεργίας. Όταν το κράτος επιδοτεί απλά την ανεργία και συνάμα δεν επιδοτεί την εργασία και τις επενδύσεις, αυτόματα το κοινωνικό σύνολο προσανατολίζεται σε μια κατάσταση όπου αρκετοί επιθυμούν τη «μαύρη εργασία». Αυτό θα μπορούσε εύκολα να αλλάξει εάν το κράτος επένδυε στην ουσιαστική επιχειρηματικότητα όπως για παράδειγμα άμεσες ξένες επενδύσεις όπου θα προσφέρουν νέες θέσεις εργασίας, κι έτσι οι πολίτες δεν θα βλέπουν ως θελκτικό ένα επίδομα του ΟΑΕΔ. Το να ανοίγουν θέσεις εργασίας σε μια χώρα προσφέρει περαιτέρω εισφορές, φόρους και άρα έσοδα για το κράτος ώστε να εφαρμόσει μια δίκαιη πολιτική τόσο στο θέμα του κοινωνικού κράτους, αλλά συνάμα και να μειώσει σημαντικά τους φορολογικούς συντελεστές. Άρα προσφέρει άμεσα ή έμμεσα ένα μεγαλύτερο εισόδημα για τους πολίτες. Παράλληλα, δεν υπάρχει τόσο μεγάλη τάση για «μαύρη οικονομία» κι έτσι τα εισοδήματα των κατοίκων αποτυπώνονται πιο σωστά. Ένα κράτος που μέσω των πολιτικών του δημιουργεί θέσεις εργασίας, αυτόματα μειώνει τη φορολογία, προσφέρει στους πολίτες καλύτερες παροχές και ταυτόχρονα τους δίνει κίνητρα για νόμιμη εργασία.

6.3. Συμβολή της διπλωματικής στην επιστημονική κοινότητα

Η εν λόγω διπλωματική εργασία μπορεί να αποτελέσει ένα ακόμα εφαλτήριο προς έρευνα και αναζήτησης λύσεων ως προς την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας. Μπορεί να είναι ένα ακόμα λιθαράκι στην ελληνική, και όχι μόνο βιβλιογραφία, μέσω κυρίως του εμπειρικού της χαρακτήρα, έτσι ώστε να υπάρχει μια ξεκάθαρη εικόνα του πραγματικού προβλήματος. Η συγκεκριμένη μελέτη λόγω του τόσο μεγάλου πρωτογενούς δείγματός της, αποτελεί μια χρυσή ευκαιρία, ιδιαιτέρως κατά τη διάρκεια της πανδημίας, ώστε να αξιοποιηθούν όλες εκείνες οι πολιτικές που μπορούν να εξυπηρετήσουν τον δημοσιονομικό εκσυγχρονισμό του κράτους μας. Θα ήταν ακόμα πιο ουσιώδες εάν στο προσεχές μέλλον μπορούσαν να αξιοποιηθούν στοιχεία της συγκεκριμένης ποσοτικής μελέτης, έτσι ώστε να δούμε σε ένα μεγάλο φάσμα της επιστημονικής κοινότητας να πηγαίνει ένα βήμα παραπέρα και να πραγματοποιεί μια μελέτη που να αφορά τα συγκεκριμένα φαινόμενα στην μετά Covid-19 περίοδο.

Μέχρι τότε, μπορούμε να εξάγουμε αρκετά χρήσιμα συμπεράσματα τόσο απ' τη βιβλιογραφία όσο και από το πρωτογενές στάδιο της έρευνας. Να δούμε ποιες είναι οι πραγματικές ανάγκες για το κοινωνικό σύνολο, και πως μπορεί η πολιτεία να δράσει πιο αποτελεσματικά, ώστε να αναβαθμίσει την ποιότητα ζωής των πολιτών. Λαμβάνοντας υπόψη τις συνθήκες, η εν λόγω εργασία προσφέρει ένα πραγματικά μεγάλο δείγμα πολιτών της τάξεως των 616 ατόμων, κι επομένως προσφέρει μια τεράστια δεξαμενή σκέψης (think tank) προς όλους τους ερευνητές οι οποίοι επιθυμούν και στο μέλλον να αποκωδικοποιήσουν ορισμένες λύσεις για μια πιο ορθή φορολογική πολιτική. Είναι επομένως προφανές, ότι η συγκεκριμένη μελέτη θα μπορούσε να αξιοποιηθεί τόσο στις οικονομικές, όσο και στις κοινωνικές μελέτες και επιστήμες ταυτόχρονα, ανοίγοντας ένα ευρύ φάσμα μελέτης, ώστε να αποτελέσει την αρωγή για όσο το δυνατόν περισσότερους επιστήμονες επιθυμούν να ερευνήσουν περαιτέρω το πλαίσιο ορθολογικής και ουσιαστικής δημοσιονομικής πολιτικής!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Andreoni, J., Erard, B., & Feinstein, J. (1998). Tax compliance. *Journal of Economic Literature*, 36, 818- 860.

Annual Reporting in 2016/2017, September 2017, EY building a better working world, 2016 https://assets.ey.com/content/dam/ey-sites/ey-com/en_uk/topics/assurance/annual-reporting-in-2016-17-broad-perspective-clear-focus/ey-annual-reporting-in-2016-17.pdf

Cashin, P. (2008). Measuring the Informal Economy in Latin America and the Caribbean. *IMF Working Paper*, 25(4), 521–531

Cuccia, A. D. (1994). The economics of tax compliance: What do we know and where do we go; *Journal of Accounting Literature*, 13 81-116.

ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/vat-gap-full-report-2020_en.pdf

Economic Bulletin. No. 35. Bank of Greece, 2011.
<https://www.bankofgreece.gr/Publications/econbull201106.pdf>
https://www.dianeosis.org/wpcontent/uploads/2017/03/Tax_Evasion_diaNEOsis_Upd_17_03_2017.pdf date assessed 10/11/2020

Feige, Edgar L. (2002) (ed.): *The Underground Economies. Tax evasion and Information Distortion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Feld, L. & Larsen, C. (2005). Black Activities in Germany in 2001 and 2004: A Comparison Based on Survey Data. The Rockwool Foundation Research Unit.

Frey, Bruno S. and Werner Pommerehne (2004): "The Hidden Economy: State and Prospect for Measurement," *Review of Income and Wealth*, 30:1, pp. 1-23.

Friedman, Eric; Johnson, Simon; Kaufmann, Daniel and Pablo Zoido-Lobaton (2013): "Dodging the Grabbing Hand: The Determinants of Unofficial Activity in 69 Countries," Discussion paper, Washington D.C: World Bank.

Johnson, Simon; Kaufmann, Daniel; and Andrei Shleifer (2007): *The Unofficial Economy in Transition*. Brookings Papers on Economic Activity, Fall, Washington D.C.

Lemieux, Thomas; Fortin, Bernard; and Pierre Fréchette (2004): "The Effect of Taxes on Labor Supply in the Underground Economy," *The American Economic Review*, 84:1, pp. 231-254.

Lewin, Shira B. (2002): "Economics and Psychology: Lessons for our Own Day from the Early Twentieth Century," *Journal of Economic Literature*, 34:3, pp. 1293-1323.

Manessiotis B., (2008), "Black economy and tax evasion: Match or differ", G. Vavouras (ed.) *Black economy*, Kritiki Publications, Athens, pp. 158-177

Mankiw N. Gregory and Taylor P. Mark, «Αρχές οικονομικής θεωρίας», Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg, 2010

Mills, L. (2010), Book-tax differences and Internal Revenue Service adjustments, *Journal of Accounting Research*, vol. 36(2) pp 343-356.

Mirus, Rolf and Roger S. Smith (1997): "Underground Economy: Measurement and Implications," in Owen Lippert and Michael Walker (eds.): *The Underground Economy: Global Evidence of its Size and Impact*. Vancouver: The Fraser Institute.

OECD (2018): *Employment Outlook*. June 2018. Paris: OECD-Publications.

Pedersen, S. (2003). *The Shadow Economy in Germany, Great Britain and Scandinavia: A Measurement Based on Questionnaire Service*. The Rockwell Foundation Research Unit, Copenhagen, Study No.10.

Rabin, Matthew (2000): "Psychology and Economics," *Journal of Economic Literature*, 36:1, pp. 11-46.

Rice, E. (2008). *The corporate tax gap: Evidence on tax compliance by small corporations*, In *Why People Pay Taxes: Tax Compliance and Enforcement*, edited by Slemrod J., Ann Arbor, University of Michigan Press pp 125-166

Richardson, G. (2016). Determinants of tax evasion: A cross-country investigation. *Journal of International Accounting, Auditing and Taxation* 15 (2006) 50-169.

Schneider F. (2015). *Size and development of the Shadow Economy of 31 European and 5 Other OECD countries from 2003 to 2015: Different developments*. January 20, 2015. Available at:

https://pdfs.semanticscholar.org/088a/96973734cb625d524b93bd014cc3eecb4165.pdf?_ga=2.6578162.1574531576.1594317826-2012377774.1577261936.

Souillard Baptiste, Learning the Ropes? Executive Experience and Location Choices of Multinational Firms, SSRN Electronic Journal, 10.2139/ssrn.3700932, (2020).

Stiglitz, J. (2018). Economics of the public sector. Second edition WW Norton and Co, New York.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ:

Βασαρδάνη Μ. (2011), Φοροδιαφυγή στην Ελλάδα: Μια Γενική Επισκόπηση, Οικονομικό Δελτίο, Τεύχος 35, Τράπεζα της Ελλάδος

Θεοχαρόπουλος, Λ. Φορολογικό Δίκαιο, Αθήνα: Σάκκουλας, 2000

Τσάτσος, Ν., Θεωρία Των Φόρων Και Φορολογική Πολιτική, Κριτική, Αθήνα 2012

Φινοκαλιώτης Δ. Κωνσταντίνος, «Φορολογικό Δίκαιο», Εκδόσεις Σάκκουλα 2014